

Қоблан

(Есемурат жыраў Нурабуллаевтан жазып алған Наўрыз Жапақов)

Халық

Мазмуну:

<i>Биринши бөлим</i>	<i>3</i>
<i>Екинши бөлим</i>	<i>114</i>
<i>Үшинши бөлим</i>	<i>255</i>
<i>Төртинши бөлим</i>	<i>290</i>
<i>Дәстандагы гейпара сөзлерге түсиник</i>	<i>302</i>

Биринши бөлім

Бурынғы өткен заманда,
Нурдың қара тауында,
Қозы гүзар, қой гүзар,
Жылан өткен тауында,
Қара көл менен Сасық көл,
Ләйлек көл менен Нақырақ көл,
Самарқанд сайқалында,
Шақан улы Ақшахан,
Ақшаханның журтында,
Мусылман ўәлаятында,
Қарақыпшақ халқында,
Сәрдари деген урыўында,
Сақалы буўрыл болғанда.
Үни тарғыл болғанда,
Қыдырбайдай байлардың,
Төрт түлик малы бар еди,
Алты ордасы бар еди,
Ҳинжи, гәўхар толы еди,
Улы, қызы жоқ еди.
Әне усы сорамда,
Қартхожа атлы патшаның
Бир ўәзири бар еди,
Қара көлдің бойына,
Қус салып ол да келеди,
Қыдырбайдай байлардың,
Жайылып жатқан малларын,
Көз салып анық көреді.
Жайылып атқан маллардың үстинен шығып, Қара көлдің жағасында турып,
шурқыраған жылқыларды көреді, үйректі аўлап, оннан қоян қыдырып, Ақ тикенли,
Ақ шүңгил деген жерге келеди, жайылып атқан есапсыз қойды көріп, және де
жайылып атқан есапсыз түйеге қарап, шопанларын шақырып алып, бул маллардың
ийесин сорап Қартхожа бий сөз баслады:

— Бедеу жалын сауаш күни тарайман,
Ау аўлап, қус салып, қоян қарайман,
Баққаныңыз кимнің малы болады?
Мал ийеси ким екенін сорайман.

Қойлар бағып, өспей қалған бойларың,
Ақшаханның бизлер билсең сойлары,
Шопан иним, енди сеннен сорайман,
Баққан малың қайсы байдың қойлары?

Қаракөлди жайлап атқан бийеси,
Ким болады бул маллардың ийеси,
Бул маллардың ийесини сорайман,
Баққанларың қайсы байдың туйеси?

Бизлер келдик Қара көлди жағалап,
Тоғайларды қоймай, аўларды қарап,
Мал ийесин енди сеннен сорайман,
Көп жылқылар жатыр онда шурқырап.

Сонда шопан сөйледі:
Айланайын, аға жан,
Арзымды есит бир заман,
Арзымды саған айтайын,
Айтпай арзым қәйтейин,
Бул маллардың ийесин,
Сизлерге баян етейин:
Мал ийесин сорасаң, Аз ғана елдиғ ғаррысы,
Перзенти жоқ Қыдырбай,
Қорғанша деген жерлерде,
Ол ғаррының үйи бар,
Мал есабын сорасаң,
Төрт мың тоқсан қойы бар,
Қара мал менен жылқысы,

Түйелери және бар,
Узақ санын сорасаң,
Малы менен түйеси,
Жылқысы менен бөриси,
Қойға болар барабар.
Қатар тұрған алты үй бар,
Ҳинжи менен гәўхар бар,
Сорасаң дүнья бәрисин,
Мен билмеймен есабын,
Қойларды баққан сорлыман,
Ғаррыдан өзиң сорап ал.
Буннан кейин Қартхожа бий хәмелдарларын, қәлпелерин ертип алып, Қыдырбайдың үйине қарай жөней берди.

Шопаннан жолын сорады,
Жолдасларын ертип ап,
Қәлпесин алып жанына,
Қыдырбайдың үйине,
Қартхожа кетип барады.
Нешше майдан жол жүрип,
Қорғаншадай қалаға,
Ол жақынлап келеди,
Жедел берип ат айдап,
Қыдырбай жатқан ақ үйге.
Сиясат пенен енеди.
Есиктен турып ол бийиң,
Хабарлас деп сөйледи.

Қартхожа қәхәри менен үйге қарап, «хабарлас» деп бир сөз айтты:
— Атлар жүрген қыя тас,
Патшаға болмас сен сырлас,
Бизлер келген Қартхожа,
Майданға шық, хабарлас.
Тезирек шыққыл үйиңнен,

Билсең сенлердің ийеңмен,
Шық майданға хабарлас.
Қартхожа уллы бийіңмен,
Малыңнан хабар алмадың,
Патшаны көзге илмедің,
Есабын неге бермедің?
Есикке келип тұрыппан,
Шық, хабарлас бизлерге,
Есапсыз жыйған малыңнан,
Ақшахандай ханыма,
Жартысын неге бермедің?
Хәзирден шықшы далаға,
Айдап кетейін сизлерди,
Самарқандтай қалаға!
Хан алдына барасаң,
Есабыңды бересең.
Қыдырбай, қалай көресең,
Бармай нетип қаласаң?
Қартхожа бий бул сөзди айтып болғаннан соң Қыдырбай жууырып майданға шығады. Қартхожа бийге ийилип сәлем берип, оған қарап былай дейди:

— Отырған елимнің бәри шоқ еди,
Айтқаныңыз ырас, малым көп еди,
Ықтыярым мен бериппен баққанға,
Ата дерге бир перзентим жоқ еди.

Ханымнан сизлердей адам келмеди.
Хеш бир ұақта хал-жайымды билмеди,
Қанша мениң малы-мүлким болса да,
Қудай тала бир перзентти бермеди.

Белимнен кетип тур хәзир мәдетим,
Диземнен кеткенди мениң қуўатым,
Кемпиримиз шыққан елли бес жасқа,

Мүликке ийе болар жоқдур перзентим.

Өзиң барып мал-дүньяны көрмесең,
Дийўанды әкелип хатлап алмасаң,
Алып барып ғәзийнеге салмасаң,
Ендигисин иним өзиң билесең.

Перзент жоқтан айланып тур мийлерим,
Басшысы жоқ, қаңғырып тур еллерим,
Маллар түе арзымды есит Қартхожа,
Ийесиз қалып тур алты үйлерим.

Буны еситип ханлар хатқа салмай ма,
Өлсем мал-дүньямыз артта қалмай ма,
Жетписке шыққанша менде перзент жоқ,
Перзентсиздің кейни ўайран болмай ма?

Айтып болдым мен сөзимди, өзиң бил,
Зар жылайман, мен сүймедим қызыл гүл,
Себеп пенен келдің ғарры ағаңа,
Мийман бол бизлерге, иним, үйге кир.

Буннан кейин Қартхожа бий бир ақшам мийман болады. Оған қой сойылып, қол қаўсырылып хызмет қылынады. Ол ерте турып атланып, бәдер кетеди. Ақшаханның дәрғайына жетеди. Өзиниң көрген-билгенин ханға бир-бир баян етеди:

—Бизлер миндик бедеў аттың белине,
Қырқ қәлпени ертип барып кейниме,
Көргенимди бир-бир баян әйлейин,
Қус салып биз бардық Қара көлине.

Ғаз хәм үйреклерге қусты жибердик,
Сыртынан қарадық, тамаша қылдық,
Есапсыз көп санлы жылқыны көрдик,

Бул гәпимди тыңлап турған Ақшахан.

Көп екен, деп алдық оны ойларға,
Қоян-қырғауылды бардық аўлаўға,
Көргенимди бир-бир баян әйлесем,
Биз тап болдық есабы жоқ қойларға.

Көп шопанлар және қойларын баққан,
Бири отлап, бири дем алып жатқан,
Маллары келеди хәр бир тәрәптен,
Есапсыз жайылған малларын көрдик.

Отырған жерлери оның сай екен,
Мал-дүньядан оның кеўли жай екен,
Аты Қыдырбайдур, сизден бай екен.
Дүньяда әрманы жоқдур олардың.

Мал-дүньядан оның кеўли тоқ екен,
Алтын, гүмис сол адамда көп екен,
Сонша дүнья, малы-мүлки болса да,
Ата дерге бир перзенти жоқ екен.

Нөкер ертип ол адамға бармасаң,
Мал-дүньяның есапларын алмасаң,
Жайрап жатқан ийеси жоқ мал екен,
Әрман көпдур ғәзийнеге салмасаң.

Ханымыз ең сизди хан деп билмеген,
Дәўлети шалқыған, кем-кем өрлеген
Өзиңнен басқаға есап бермейди,
Есиктеги қулы шелли көрмейди.

Оны кирип нешше ақылдан сасқан,
Бир малы бир малға барып уласқан,

Салтанатқа енди сеннен кем емес,
Мәртебеге өзиң менен таласқан.

Буннан кейин Ақшахан отырып, алпыс еки хәмелдар, отыз еки мөхирдар, тоқсан тоғыз төре бий, Ағай бийин жәм қылып алып, мәсләхәт қылып, бир сөз айтты:

Дийўанларын шақырып,
Жәлладларын тайынлап,
Еки дийўан шығарып,
«Жәллад кел» деп ханыңыз,

Хәмир етти оларға:

— Ал бедеўге мин, деди,

Қорғаншаға бар, деди,

Қыпшаққа саўда сал, деди,

Қыдырбайдай ғаррының,

Малы менен дүньясын,

Зери менен гәўхарын,

Жыйып-терип ал, деди.

Жасырып қойған болмасын,

Хатланбай нәрсе қалмасын,

Бәрин хатқа сал, деди.

Улсызларға улым бар,

Қызсызларға қызым бар,

Улсыз, қызсыз бендениң,

Жыйған, терген маллары

Патшалыққа миясар,

Патшалық хатқа сал, деди,

Тезирек түргел, бар, деди,

Барып ғайрат сал, деди,

Қалмасын оның кемпири,

Мында алып кел, деди.

Есабын алған қағазды,

Бизге әкелип бер, деди.

Кеўлимдеги пикирим,

Айтайын деген сол, деди.

Бул сөзден кейин дийўанлар хатқа салмаға, жәлладлар бирдей топылып Қыдырбайға бармаға жөней берди. Нешше күнлер жол жүрип Қорғанша қалаға жақын келип, қалаға киреди. Қыдырбайдың есигиниң алдына барып, аттан жерге түседи, ақ үйге кирип, бир ақшам мийман болады, ерте менен турып, молла хатқа салмаға, дийўан есап алмаға ол жерден де неше моллаларды әкелип, дәўет-қәлемлерди таяр етип, жәлладлар майданды күтип, келгенлерди келтирмей, киргенлерди шығармай, Қыдырбай менен кемпирди ортаға алады.

Молла хатқа салады,
Дийўан есап алады,
Қыдырбайдай ғәрипти
Майданға хеш шығармай,
Бир күн хатқа салады,
Баспа бас хатлап алады,
Еки күн хатлап турады,
Қыдырбайдың дүньясы,
Сонда да ада болмайды.
Үш күн хатқа салғанда,
Дүнья-малын қоймады.
— Хәзирги жыйған дүньямының,
Барлығы сол деп жылады.
Қалмасын бөтен үйде деп,
Тинтип қараң және деп,
Хүким етип турады.
Ғәрип-қәсер, жетим де,
Қалған малын жыйнады.
Аяқлы малым болмаса,
Болғаны балам дүньямының
— Жасырын дүньяң болмасын,-
Деп ғаррыны қыйнады.
Қыйнаған менен ғаррыны,
Табылар дүнья болмады
Бес күнге дейин ғаррыны,

Сонда да залым қоймады,
Ғаррыны салып алдына,
Малға қарап айдады,
Қара кәлге жақынлап,
Жылқыны қоймай бир санап
Буны хатқа салады.
Қуұыс-қолтық қалдырмай,
Көл қуұысын қарады,
Қалған-қутқан жылқыны,
Сонда да олар таппады,
Жылқыны хатлап болған соң,
Ақ тикенли Ақ шүңгил,
Буған келди жақынлап,
Қойды алды есапқа,
Буны да хатқа салады.
Инанбай ғарры сөзине,
Шопанлардан сорады.
Пияда айдап ғаррыны,
Сасық мурын сантуұар,
Малға жақын барады,
Буны да хатлап алады.
Буны хатлап болған соң,
Түйени хатлап алады.
Ақыретлеп, азаплап,
«Қалдырмай айт, заңғар», - деп,
Ғаррыны тутып сабады.
Онда ғарры турады,
«Бермедин маған перзент», деп,
Налыс етип жылады.
— Қарақыпшақ елаты,
Мал-дүньясы қурысын,
Ийелер адам болмаса,—
Деп ах урып жылады.
Бәрін хатқа салады.

Бозкемпирдей ғәрипти,
Ортаға салып залымлар,
Ханға алып барады,
Алып барып ханына,
Жазып келген қағазын,
Хан алдына қояды.
Дийұанларын жәм қылып,
Есапқа бәрін алады,
— Болғаны емес дүньяның,
Жасырғанды, айтың,—деп,
Басына заўал салады,
Ала қапты келтирип,
Төрт пышық салып ишине,
Атаңа нәлет, залымлар,
Кемпирди салып жанына,
Қаптың аўызын буұады.
Жәлладарды келтирип,
Бозкемпирдей ғәрипти,
— Жасырғанды, айтың!—деп,
Пышық қосып сабады.
Бәрін айтып болған соң,
Не айтады бул кемпир,
— Неге өлмедим бурыннан,
Әжелім жетти-аў қолыңнан,
Нени айтайын, шырағым,
Жасырған дүнья болмаса,
Ырзаман өзим қазама,—
Деп Бозкемпир жылады.
Урғанын жәллад қоймады,
Таяққа пышық шыдамай,
Кемпирди жулып тырнады,
Шыдай алмай азапқа,
Кемпир талып қулады.
Кемпир естен танып жығылған соң, оны босатады, үйине қайтады, бул күйикке

шыдай алмай, қудайдан бир перзент тилеп, әўлийе қоймай қыдырып, қиябан шөллерге кетеди.

Хатқа салған дүньяны,
Алдырыпты қалаға,
Бул дүньяның дәртинен,
Ғарры қалды бәлеге,
Өли малдан қутылып,
Төрт түлик малды бир айдап,
Түйеден алып бир тоққыз,
Жылқыдан алып бир тоққыз,
Қойдан алып жуп тоққыз,
Қыдырбай сорлы айдап жүр,
Налыды буған шыдамай,
Қостары оның Бозкемпир.
Үсти-басы қан болып,
Толы журтқа таң болып,
Бир адам алып қасына,
Сапар шекпек жолға бир:
«Әўлийени қыдырып,
Алладан тилек тилейик,
Әўлийеге түнейик,
Мал-дүньясы қурысын,
Бала берсе көрейик,
Егер нышан бермесе,
Қыя шөлде өлейик»,

деп ғарры менен кемпир қыямет майдан шөллерге әўлийени қыдырып, малды айдап жөнелди. Аты шыққан әўлийеге барады, малын қоймай сояды, әўлийе қазанға тоймады, тилеги қабыл болмады, сонша малды таўысып, жалғыз тоқлы қалады. Жаханның бәрін қыдырып, бир тоқлыны жетеклеп, қыя шөлдің ишинде Қуўсырыққа келеди. Қуўсырықтың қасында қойды баққан ғаррыға Қыдырбай жетип келип сәлем береді, сәлемин әлик алып, Қыдырбайға қарап, мына сөзди айтады:

— Бир тоқлы болып тур сениң жолдасың,
Жетпистен сексенге келип тур жасың,
Жүзинди шаң басып, жылап келипсең,
Не тилегиң бардур мениң қурдасым.

Қәлендерсең, шөлди аралап жүргенсең,
Бул дүньяда көп қорлықлар көргенсең,
Не тилегиң бардур мениң қурдасым,
Айтқыл жөниң, жора, қайдан келгенсең?

Кемпириңди ертип шығып қасыңа,
Рақим егтим көзден аққан жасыңа,
Бул шөллерге сизлер жылап келипсиз,
Не саўдалар түсти сениң басыңа?

Бул гәпти айтып болғаннан кейин, Қыдырбай қой баққан бабаға қарап мынаны
айтты:

— Жетписке келиппен, қәдириң билмедим,
Малды бағып қыя шөлде жүр едим,
Жасым қурсын, сорай көрме, қурдасым,
Бул дүньяда көп ақырет мен көрдим.

Ат сүринер бәлент таўда дизине,
Қартайғанда қанлар келди көзиме,
Бастан-аяқ жәбирим баян әйлейин,
Қулағың сал, қурбым, айтқан сөзиме.

Жалғаншыда мендей адам болмады,
Қурсын жасым, пайманамыз толмады,
Бул дәртимди сен сорадың, қурдасым,
Ата дерлик бир перзентим болмады.

Көзлерден ағады селли жасымыз,

Қартайғанда қаңғырып жүр басымыз,
Қартайғанша бир перзентли болмадым,
Ғарға-қузғын қонар болды-аў лашымыз!

Төрт түлик малымды шөлде айдадым,
Бир шыбын жанымды мине қыйнадым,
Әўлийе қоймадым сирә қыдырып,
Хеш бир жерден сирә нышан көрмедим.

Бул сөзлер айтылып болғаннан кейин, әне қой баққан баба Қыдырбай ғаррыға қарап,
«кемликке камал, менменге заўал, жаманлық етсе, хәр ким өзи қудайдан табар»
деген, — деп, Қыдырбайға төрт аўыз бәйит айтып турған қусайды:

Айтқанымды тут, деди,
Бул кеткеннен кет, деди,
Ана турған Қуўсырық,
Қуўсырыққа жет, деди,
Қубласына сен шығып,
Қублаға қарап хәм турып,
Ғамгүнге кеўлиң толтырып;
Тәўекел етип көр, деди.
Раҳим етсе бириўбар,
Қубла бетте қапы бар,
Ашыла қойса сол қапы,
Тилегиң қабыл бир болар,
Сол қапыға кир, деди.
Тоқлынды сойып ал, деди,
Хәм қазанға сал, деди.
Турған шығар мыс қазан,
Мыс қазанға сал, деди.
Аллаға налыс қыл, деди.
Тилектиң қабыл боларын,
Бүгин сынап көр, деди,
Қабыл болса тилегиң,
Бир аўхалды билерсең,

Ашылмаса бул қапы,
Ыразы бол мийнетке,
Және айналып келерсең,
Мийнетиңнің күйгени,
Сениң өзиң бендесең,
Хақтың қылған хәмирине,
Бендесең ғой, көнерсең,
Айтып болдым сөзимди,
Қатарым, өзиң билерсең..
Бул сөзлерди айтып болғаннан кейин баба қойын айдап, жөнине кетти.

Кемпирин ертип Қыдырбай,
Баба айтқан жерге кетти,
Арқасына алып сырықты,
Қублаға қарап отырды,
Ғамгүнге кеўлин толтырды.
Ғәрип кеўли басылып,
Отыр еди зар жылап,
Намазшам болған ўақтында,
Қарап турса Қыдырбай,
Қапы кетти ашылып.
Ғаррының кеўли хош болды,
Жаратқанлар ес болды,
— Сеннен маған мал болмас,—
Деп тоқлыны сояды,
Тезлик пенен болған соң,
Мүшелеп оны қояды.
Суў куйып мыс қазанға,
Толтырып етти салады,
Сөйтип, демин алады.
Ғарры жүзин солдырды,
Сол тоқлының етлери,
Мыс қазанды толтырды
Намазшам болған ўақтында,

Ғайыптан келип нешше адам,
Сәлем беріп хәм кирип,
Төрге барып отырды.
Сәхәр болған ұақтында,
— Күймегей сениң еңбегің,
Қабыл болар тилегің,
Алла акбар, баба!—деп,
Пәтия берди өзине.

Бул адамлар кеткеннен кейин, ғарры басын жерге қойып, көкирегін ашып, баўырын жерге беріп, мойнына пота-салып, «ай қудайтала, көпке барабар болғандай бир перзент берсең, болмаса мениң жанымды алсаң»,—деп, қазаға ыразы болып, жылап баба жата берди. Таңның алды болған ұақытта Қыдырбайдың көзи уйқыға кетти, баяғы қой баққан баба түсине кирип, Қыдырбай ғаррыға қарап бир сөз айтты:

— Көтер басың Қыдырбай,
Қабыл болды тилегің,
Кеклиден кегін алғандай,
Арлыдан арын алғандай,
Душпаннан малын алғандай,
Бир перзентли боларсаң.
Ақшахандай ол залым
Көрсеткен сизге зорлықты,
Жүдә берген қорлықты.
Перзентің адам бир болса,
Қарақыпшақ халқыңа,
Алып берер теңликти.
Есит, қурбым, сөзимди,
Енди ашсаң көзіңди,
Ол баланың кейнинен,
Базарлық болсын сизлерге,
Көрерсең жалғыз қызыңды.
Перзент болып ол шықса,
Қоблан деп қойшы өзини.
Айтып болды сөзини.

Сөйтип, келген бабаңыз,
Ғайып болды көзинен.
Уйқыда жатқан Қыдырбай,
Хаўлығып жатқан жеринен,
— Жанағы адам қайда?!—деп,
Оянып кетти-аў изинен.

Бул түсти көрип болғаннан кейин, секирип жайынан турып, кемпирдің қолынан алып, екеуі жетелесип, өзинің Қорғанша қаласына қарай жөней берди. Қорғанша қаласына барып, туўмаған туў бнйелерди келтирип, көп малларды сойып, ғаррыларды жыйнап алып, уллы, кишилерин жәм қылып, қәдели ғарры, жигерли жигит, еңкейген кемпир, еңбеклеген жас қалмай келиң деп, әне бәршесин уш күнге дейин тәрбия қылып, бәршесинің пәтиясын алып, жигирма бес, отызындағы қәдине келип, кемпири менен қайтадан дәўран сүрип, бир неше күн арадан өтті. Күнлерден бир күн кемпирге қыял пайда болып, пешин ұақта керилип, жаңа түскен келиндей сөйлеўге еринди, перзент еди еки ғәриптің тилеги, кемпир жерик болып, керек болды бир жолбарыстың жүреги, ғаррысына буйырды. Қыдырбай бир дорбаны қолына алып, сары жайын ийнине салып, қартайса да тәўекел қылып, «аңсаттан бергейсең» деп, көл ишинде бир суўдың бойына барып, келер жолбарыстың жолын алып, қудайталаға налыс қылып, Қыдырбай жатпақ пенен болды. Қыдырбай жатса, қулағын салып тыңласа, ыңырсыған бир хаўаз қулағына келеди.

Қыдырбай ғәрип қозғалып,
Сары жайын қолға алып,
Қорамсаққа қол салып,
Тынбай қарап отырып,
Гиристи оққа толтырып,
Отыр еди бир қарап,
Келе берди алдынан,
Сарыала жолбарыс ақырып.
Қорыққанынан Қыдырбай,
Түсимде көрген бабам деп,
Қыдырбай сонда сыйынып,
Отыр еди зар еңиреп,

Ақырып келген жолбарыс,
Алдына турды кеселеп,
Сары жайды бір тутты,
Тәуекел етип оқ атты,
Атарында атса да,
Қыдырбай ғарры дым қорықты,
Атқан оғы шырп етті,
Жолбарыстан оқ өтті.
Жығылмады жолбарыс,
Қорыққанынан Қыдырбай,
Жолбарысқа қарап сөз айтты:
— Бизлер жатқан ғарры едик,
Айға шап, шерим, айға шап,
Бауырымыз толған жара едик,
Айға шап, шерим, айға шап.
Бир перзентке зар едим,
Айға шап, шерим, айға шап.
Зар жыласам аллама,
Тилегим қабыл болар ма,
Айға шап, шерим, айға шап.
Бизлерди алсаң, сен келип,
Сизлерге ылайық болар ма,
Айға шап, шерим, айға шап.
Бир перзенттиң зарынан,
Қарамай шықтым затыма,
Сен бир турған шер едің,
Ким шыдайды пәтиңе,
Айға шап, шерим, айға шап.
Биздей жатқан ғаррыға,
Келип пәнже салғаның,
Болар ма жақсы атыңа,
Қошеметке шыдамай,
Жолбарыс жатты алдына,
Қыдырбай ғарры қалтырап,

Гөзеп атып салды да,
Жылай берди тағы да.
Ырғыған қатты пәт пенен,
Қамыслықтың ишине,
Жолбарыс барып қулады,
Қулағанын Қыдырбай,
Букқышлап барып қарады,
Рас па деп Қыдырбай,
Кесек таслап сынады.
Оқ тийген соң жолбарысқа,
Пайманасы толған соң,
Қыймылдар халы болмады,
Тиклеп бойын көреді,
Ертең сәске ұақтында,
Жолбарыстың қасына,
Қыдырбай ғарры келеді.
Өлип қалған жолбарысқа,
Барыўға қорқып турады.
Қыдырбай қыял қылады,
Және шабар бизге деп,
Сары жайын қолға алып,
Бир қудайды еске алып,
Жамбаслап барып жатады.
— Шала жансар болса да,
Бизди ұайран қылар,—деп,-
Мәдет бергей алла,—деп,—
Үш мәртебе атады.
Жаны шыққан жолбарыс,
Қыймылдамай жатады,
Шын өлгенин биледи.
Өлген шердің қасына,
Қыдырбай жетип келеді.
Қабыл етти-аў тилегин,
Қоймай алды керегин,

Жолбарыстың алып жүрегін,
Дорбасына ол салып, Үйіне қарап жөнеди.

— Ашылған мениң гүзарым,
Еле де көпдур димарым,
Керегинди мен таптым,
Далаға шықшы, дилбарым,
Оңғарды алла талабым,
Алып келдим жоқ жерден,
Аш жолбарыстың жүрегін,
Майданға шықшы бул жерде,
Қартайсаң да, қарағым.

Усылай кемпирге дауыс беріп келди, кемпирдің қолына жолбарыстың жүрегін берді. Кемпирдің ұақты хош болып, мыйығын тартып күліп, отты ары-бери жақты да ояғын бір басты, буяғын бір басты; жерик жаман дәрт екен, қаны шығып турғанын да тыңламай, шала пискеннен кемпир жүректі жеп алып, шып-шып терге түсти, кемпирдің кеуліндегиси болып, жигирма жасындағы қәддине келип, кемпир жүре берді.

Айлардан ай өтті, күнлерден күн өтті. Күн мүддетіне жетті, Бозкемпирдің айы-күни бір толып, аршадан ағаш көмдирип, және жүуен кердирип толғақ тутып телмирип, Қыдырбайдай ол ғәрип «ул шашыуы болсын» деп, мал сойдырып, жақын курбы, ағайин хәмме хаяллары жыйылып, толғаққа мейил болды. Тууа алмай Бозкемпир күн жарым толғатып, әйне сәхәр ұақтында Қыпшақтың хаял-қызлары, ғарры, жигит—бәршеси, тилегін тилеп жыйналып, қууанып күтип турады. Сәхәр ұақты болғанда шырлап бала жерге түсти. Бозкемпирің ул тууды, оң жағынан күн тууды.

Таяр болды бір хаял,
Қыдырбайға бармаға,
Шүйиншисин алмаға,
Қарыу қылып жууырды,
Жибермейди бір бирин,
Талақ киби жабысып,
Кете алмай түе турады,
Үлкен басқы болады.
Жибере алмай бір-бирин,

Кийими дал-дал болады,
Қарыұлырақ хаяллар,
Әжизин қағып таслады,
Тили сақау бір хаял,
Бәринен зор болады.
Қыдырбайдың алдына,
Жууырып, шауып барады.
Кирип барып тез үйге:
— Бұлбиллер қонар бул тауға,
Берсеңе сауға, қайнаға,
Баланы берди бир алла,
Бер сүйинши, қайнаға,
Бала түсти ингалап,
Тиледик тилек зар жылап,
Туудырып келдим баланы,
Талап етип мен келдим,
Сүйиншини мен сорап.
Арылдау сениң мийнетиң,
Қайтадан келди дәулетиң,
Сүйиншим бер, қайнаға,
Қутлы болсын перзентиң.
Қыдырбай сонда сөйледи:

— Дөгерекке жүйрик атты шапсана,
Берейин келиним саған сүйинши,
Тезирек басқаға тағы айтсаңа.

Келин, сениң көкирегің басылды,
Айтып келдің, ғәрип кеулим йош урды,
Берейин сүйинши саған, келин жан,
Себеби мен сордың бахыты ашылды.

Перзент ушын мен беремен жанымды,
Жаным түе ағызыңыз қанымды,

Рас болса болғаны анық баламның,
Жолына әйледим дүнья-малымды.

Жаңа болды ақ үйіме жарасық,
Сүйінши сорамақ сизге миасип,
Малы курсың, дүнья курсың, нетейін?
Ал малымды, қыпшақ, бәрін таласып.

Бүгін шықты енди мениң қырманым,
Бурын қурып еди белде дәрманым,
Ингалап жылаған баланы көрсем,
Халқым жоқдур мениң сирә әрманым.

Бизлер көрдик Ақшахандай залымды,
Бөлип алың, хәрне тапқан барымды,
Жолында қойыппан шийрин жанымды,
Сүйіншимди мен берейін, келин жан.

Ақтылар көзимнен сел болып жасым,
Рас болса перзентимнің болғаны,
Жолына пай тиккен мениң бул басым.

Есапсыз қойымнан әкеп сойыңлар,
Етин жеңлер, сорпасына тойыңлар,
Жыйылып келипсиз, ағайин, досым,
Жалғызымның көрип атын қойыңлар.

Қыдырбай сөзин тамам етті. Жыйналған алымлар, отырған ғаррылар,
уллысы-кишиси болып барлық адамлар, баланы ортаға әкеліп, хәмме мәсләхәт
пенен пуқаралар, алымлар, ғаррылар, баланың ренин қарабараң көрип, «Қубыл
болсын», деп ат қойды.

***

Хәмме пәтия беріп тарқап кетті. Бала бир жасына келип, оннан екиге келді.

Қоблан еки жасқа келгенде кемпири бир қыз туўды, «қыздың тойы менен баланың аяқ тойы болсын» деп бир ярым күн той берип, жети жасына келгенде пайғамбар сүннет еттирип, жети күн той берди. Бала он бир жасына келип, Қыдырбай ғәрип көп баланы жанына қойды. Сарықум деген жерден бир орда сайлап берди. Балалар менен асық ойнап, балаларға зорлық қылып, жүреги қабына сыймай, атаның алдына барып, «ата, маған жүйрик ат берсең, кейниме қырқ жигит берсең, жер-жерге барып, кеўлимди көтерсем, қалай болар екен»,—деди. Қартайғанда көрген перзенти «ат минемен» деген соң, гүдары ноқта, алтыннан пуў берген тебинги, алтын ер, ушыға терлик —барлығын таяр қылып, көп жылқыға алып барды. Көп жылқының ишинде төрт бедеуі бар еди, жылқыманларға услатып алдырды, атларға ер салып, зарттен-заберттең мустаккем ертлеп «я қорыққан жылайды, я қуўанған жылайды»,—деген, қуўанғанынан жылап, ғаррының баўыры езилди. Қубыл минген атлар баланы көтере алмай, жәниўардың омыртқасы үзилди.

Сонда бала сөйледи,
Атасына не деди:
- Айланайын, жан ата,
Жарамайды бизлерге,
Болғаны ма атыңнын,
Жаў айдасын малыңды.
Атасы еди Қыдырбай,
Буған сапар жақпады,
Тилеп алған балаға,
Жарайтуғын астына,
Жалғыз атты таппады.
Малы курсың, нетейин,
Малымды талақ етейин,
Сонша жылқы ишинен,
Табылмады бир тулпар,
Жарамаса нетейин.
Қудай берген бала едиң,
Қолыңа жүўен ал, деди,
Бул жылқының сыртында,
Сол төбеге мин, деди,

Шыңғырлатшы суўлықты,
Келип суўлық тислесе,
Соны астыңа мин, деди.
Таўып берер ҳалым жоқ,
Мал-дүньяны нетейин
Мына жатқан көп малдың,
Ийеси балам, сен, деди.
Бирин мин де, бәрин мин,
Балам өзиң бил, деди.

Бул сөзди айтып болғаннан кейин бала төбеге минип:

Қолына алып жүенди,
Қуррыўлап шыңғырлатады,
Жабағы жүни түспеген,
Сай сүйеги саўсаған,
Төртинен беске жасаған,
Өзин көрсең тапалшақ,
Жал-қуйрығы бир қушақ,
Зордан ғана жортады,
Қарнын көрсең, жер сызған.
Сапар айы он бесинде,
Келген бәле усаған,
Гүлдир-гүлдир киснеди,
Қолындағы жүеннің суўлығын,
Келип ғана тиследі.
Райы қайтып баланың,
Ат болар ма сеннен деп,
Мынаў керек меннен деп,
Ат басына урады,
Сонда да хайўан кетпеди,
Дөгерегин айланып,
Шыңғырып киснеп жүреді.
Баланың қәхәри келеді,

— Омыртқанды үзейин,
Қабырғанды сындырып,
Жер менен жексен қылайын
Ноқта салып аұзыыңа,
Жүөен салып аұзыыңа,
Тоқым салып астына,
Писент етпей бул атты,
Ырғып минди үстине
Арман берман шабады,
Тулпар екен сарыала ат
Жүрип еди өлсин деп,
Атлар қыял қылыпты,
Тулпарлығын билсин деп
Дәрьядай кеўли тасады
Майданда қайнап йошады
Қызып кетип табаны,
Мынаў минген баланы,
Таўға алып қашады,
Минди таўдың үстине,
Сол булақтың басында,
Отыр еди бир ғарры,
Оған таяр болады.
«Ассалаўма әлейкум», — деп,
Бабаға сәлем береді,
«Ўәлейким ассалам», — деп
Сәлемин әлик алады.
Кейнинде қалған атасы,
Ғайып болды-аў балам деп,
Өксип ғәрип жылады.

Әне, шәшмениң басында отырған баба жол болсын сорап, балаға қарап бир сөз айтты:

— Сарыала атты минип балам желерсең,

Өзиң жас баласаң, нени билерсең,
Боза ишкен мәслер болған жан балам,
Жигербентим, қайсы елден келерсең?

Ертлемей минипсең минген атыңды,
Хеш ким қайтара алмас балам пәтинди,
Қыя шөлде ат ойнатып келипсең,
Баян әйле балам қаслы затыңды.

Уақтың жетсе қызыл гүлдей соларсаң,
Қәхәриң келсе, дәрья киби толарсаң,
Бул шәшмеге талап еткен, жан балам,
Баян әйле атың кимлер боларсаң?

Бул сөзден кейин бала бабаға қарап бир сөз айтты:

— Асаў атқа балалықтан минермен,
Биз де жүрген таўды гезген қәлендер,
Нетесиз, ата жан, жөнимди сорап,
Ақшаханның елатынан келермен.

Атлар шапқан бул майданда сорлыман,
Муҳаммет үмметі, қудай қулыман,
Атым Қубыл сорасаңыз жан баба,
Қыдырбай ғаррының улы боламан.

Ол сөзди айтып болғаннан кейин баба балаға қарап бир сөз айтты:

— Айланайын, жан балам,
Сөзди тыңла сен балам,
Хәўес болдым көриўге,
Атыңды күтип отырман.
Жаў-жарағың бермеге,
Сениң менен танысып,

Лепесимнен болған соң,
Себеп пенен бизлерге,
Шөлде, балам, келген соң,
Қызыр Ильяс пириңмен,
Шилтерлердің биримен,
Қыстап тапқан жериңе,
Әуели айтсаң алланы,
Яд етсең биздей бабаңды,
Сонда таяр боларман,
Оннан соңғы айтар сөз,
Шақан улы Ақшахан,
Елге салып өз дауын,
Атаңның алып көп малын,
Бес үйге салып бир нөкер,
Ләшкер жыйнап бир алып,
Еситип Құртқа хабарын,
Үш жыл болды кеткели.
Сапары оңбай перзентим,
Ақшаханның қайтқаны,
Құртқа дейін сулыұдың,
Хабарын саған айтқаны.
Сарыала атқа мин, деди.
Ол алдына бар, деди,
Хабарын, балам, бил, деди
Ақшахандай ол залым,
Сизге душпан сол, деди.
Талабан болып Құртқаға,
Жети журттың палұаны,
Келип атыр, шырағым,
Атқан оғы бир тиймей,—
Қайтып атыр нешеси,
Қақпақтың кара тауында,
Аланғасар Әлип дәу
Бағып атыр соқпағын,

Тәйекел етши, жан балам,
Туўмастан бурын, шырағым
Ол атыңды қойғанбыз,
Қоблан болсын дегенбиз,
Қубыл емес атыңыз,
Рас атың Қобланды,
Пир менен мәни уғысып,
Отыр еди сөйлесип,
Қулағына Қобланның,
Келе берди көп даўыс,
Бул не деген даўыс деп,
Бабасынан сорады,
Анда баба сөйледі:
— Айтпадым ба, жан балам,
Киятырған Ақшахан,
Ол Қуртқаға бара алмай,
Қара таўдан өте алмай,
Сапары оңбай қайтты деп,
Мәни берди бабасы,
Қолына берди жарағын,
Ақ гиреўки саўытын,
Және берип қылышын,
Қоқыраўлы найзасын,
Қолына берип баланың,
Баба ойлап пайдасын,
Алла акбар, балам,—деп,
Ғайып болды көзинен.

Әне, бул сөзди айтып болғаннан кейин Қоблан жарақларын қолына алып, шыққан даўысқа қарап рәўана болып жөней берди.

Ат ойнатып ләшкерге жақын барды. Баяғы Бозкемпирди урған жасаўыл алдынан қарсы келди. Қобланға қарап: «бала, жолдан шық», деп сиясат қылды. Қобланның қатты қәхәри келип, жасаўылды тыңламай, алдына қарап жүре берди. Ақшахан ханнын алдына барып, ийилип сәлем берип, ханға қарап жол болсын сорап бир сөз

айтты:

— Жер хәм көкти халық әйлеген илайым,
Жалғыз едим, хақ кеширгей гүнайым,
Ләшкерің кейнінде, тууың жаныңда,
Жоллар болсын журт ийеси панайым.

Ләшкер ертип бул жерлерде жүрерсең,
Әжел жетсе ғапыл бенде өлерсең,
Ләшкерің кейнінде, тууың жаныңда,
Хан ата баян ет, қайдан келерсең?

Ата, жолығыппан мен хәм сизлерге,
Қулағың сал балаң айтқан сөзлерге,
Қайсы журттан қай шәхәрден келерсең,
Хан ата, баян ет енди бизлерге.

Сонда хан да сөйледі,
Сөйлегенде не деди:
— Ашылған бағдың гүлисең,
Қай шәменнің бүлбилисең,
Атынды айт та, хаслыңды айт,
Исмиң кимлер боларсаң?

Сонда бала сөйледі:
— Дауысыңды еситип мында келермен,
Мениң өзим мәслик пенен жүрермен,
Қубыл-Қобланды сорасаң атым,
Қыдырбайдың жалғыз улы боларман.

Кең болыпты жердің жазық даласы,
Исиңнің болмасын сирә шаласы,
Атымды сорасаң батыр Қоблан дейдилер,
Хаслым Қыпшақ, Қыдырбайдың баласы.

Бедеў жалын саўаш күни өрмеге
Бир күн ойнап, бес күн дәўран сүрмеге,
Алла оңғарғай мен жалғыздың ислерин,
Талап еттим қыз Қуртқаға жүрмеге.

Хан тұрып сонда сөйледі:

— Жетпеген жасың баласаң
Сенлер түўе, шырағым
Зая болған не палўан,
Барсаң, балам, өлесен,
Сексен бирдей дәў палўан,
Тум-тусында жатырған,
Оғы тиймей аршаға
Бәри де, балам, шаршаған.
Балам, зая боларсаң.
Барған менен Қобланлы,
Сизди көзге илмейди,
Алаңғасар Әлип дәў
Жолда жатыр ол аңлып,
Алдыңнан шығып кеселеп,
Мәгар алып қайтсаң да
Күтип турар жолыңнан,
Тартып алар қолыңнан,
Сапарыңды қой, балам.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Белленип шығыппан оның жолына,
Баба найза берди мениң қолыма,
Сенлер қайта берің енди елиңе,
Жанымды қойыппан Қуртқа жолына.

Сол демлерден бул демлерди кем деме,

Сен ханымсаң, нәмәрт сөзин сөйлеме,
Жатыр деп айтасаң сексен палұанды,
Бул балаңды сол палұаннан кем деме.

Алла дейип сарыала атқа минермен,
Пирлерден жәрдемди сорап жүрермен,
Талабан болыппан сулыұ Құртқаға,
Өзим жалғыз туұылғанман енемнен,
Сол Құртқаға талап әйлеп көрермен.

Сонда Ақшахан сөйледі:

— Сен келгенше, шырағым,
Дүнья-малды бир жәмлеп,
Қарежет қылып турарман,
Жете алғандяй хал болса,
Хәм кейниңнен барарман
Жақсы болса баласы,
Атаға хызмет қылмай ма,
Аман-есен сен барсаң,
Аршаға оқты ата алсаң,
Несип болып қулатсаң,
Биз ушын аттым оқты, деп,
Айта гөр, балам, сөзинди.
Құртқадайын сулыұды
Бере гөр балам, өзиме.
Ким алса да Құртқаны,
Ол кейнинен қалмайман,
Бир дүгисип көремен,
Жолың болсын, Қобланым,
Бар, кете бер жолыңа,
Жуұап бердим, өзиңе.

* * *

Қоблан ата-анасына хабарласпай, Сейдимхан батырдың елине жөней берди.

Минип аттың белине,
Шықты Қызыр шөлине,
Раўан болып жөнеди,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан
Сейдимханның елине.
Шапқан аттың тозы менен,
Ақшахан жүрген изи менен,
Гә күни, гә түни менен,
Мәртлер сегбир қылады.
Толқысып аққан дәрьядай
Толқысып ойнап барады.
Минген бедеў желеди,
Атланып жүрген жигиттиң
Сыйынғаны пири еди.
Аран менен селеўди,
Аттың оты дер еди.
Хәр булақтан суў ишип,
Жеткен жерде қонады:
Гә қонып, гә түсленип,
Жете алмай сегбир қылады:
Минген аты дүр еди,
Сыйынғаны Қобланның
Қызыр Ильяс пири еди,
Гәхи көлде, гәхи шөлде,
Батыр жеткен жерлерге
Мийман болып барады,
Қызыр Ильяс бабасы
Алдында басшы болады.
Жақын жерде ел болса,
Атын күтип дем берип,
Арыўлап сайлап жем берип,
Талап әйлеп барады.
Жай тасындай жайнады,

Суўлықты ғырш-ғырш шайнады,
Астындағы бедеў ат,
Ақ кийик пенен жарысып,
Керилип дойнақ урады,
Ор қояндай бүгилип,
Кер кийиктей тигилди,
Узақ майдан шөллерде,
Гә бир тақыр жерлерде,
Қулан менен жарысып,
Толықсып ойнап барады.
Жете алмай жолларда,
Ел сағынған мәрт Қоблан,
Дүз көрмеген жас бала,
Сегбир әйлеп барады.
Күни-түни тынбастан,
Әзиз жанға зор қылып,
Үш ай он күн жол жүрип,
Көринермекен бир жер деп,
Қырға көзин салады.
Ел шетіндеги ағашты,
Қобландай батыр баланың,
Узақтан көзи шалады.
— «Жырағырақта ел барды,
Жақын жерде көл барды»,
Деп бала кетип барады.
Ат шомылды терлерге,
Сыйынды батыр пирлерге.
Қоблан таяр болады,
Сейдимхандай батырдың,
Мәкан қылған жерлерге,
Қоблан ер жетип барады.

Құртқаға талабан болып жатырған көп палұанларды көрди. «Сейдимханның көмген арша ағашы қайда?» деп бир палұаннан сорады. «Жети жерде қос болып жатқан палұанлары бар, атқан оғы тиймейди, кимисине бес ай болған, кимисине үш ай

болған, Құртқаның жолына басларын қойған, сен хәлек болмай қайта бер кейниңе»,—деп ол адам жууап берди. Онда Қоблан:—Үш ай он күн жол жүріп келип едим, бир тәүекел етип көрермен, аға,— деди. Сорау менен мәрт Қоблан арша ағаштың жанына барып, терекке атын байлап, сол күни мийман болады, ерте менен турып, түсинде бабасын да көреді, сары жайын қолға алып аршаға қарап оқ алып, атайын деп қыялланып, Қоблан жүрис қылады. Арша ағаштың қасына барып қарап турғандай болса палұанлар қыял қылар еді, бир атқан палұан еки қайта бара алмайтуғын еді. Сейдимханның алғаны, қағып төсеск салғаны «атаман» деп талабан болған адамды келип көретуғын еді, кеўлине макул түссе, оған жууап беретуғын еді. Қобланның келди деген хабарын еситип, Қобланға қарап бир сөз айтты:
— Басыңнан айрылғай қараңғы думан,
Жас баласаң, саған келип тур заман,
Сеннен бұрын нешше палұанлар келген,
Хәлек болмай қоя қойшы жан балам.

Қамшы урмай наз бедеулер де желмес,
Өзи кәпир, бир қуданы бир билмес,
Сеннен бұрын нешше кеттилер өтип,
Жас баласаң, сениң қолыңнан келмес.

Пир керекдур сизге өнер үйретпек,
Қолынан келмеген адамлар кетпек,
Жасың толмай бууын қатпас баласаң,
Жолыңа жүрсейши етпейин ермек!

Ата алмасаң қызыл гүлдей соларсаң,
Қолыңнан келмейди-ау сениң, жас балам,
Келмесе қолыңнан хәлек боларсаң,
Атаман деп майырылып сен қаларсаң.

Нешше палұанларым болып талабан,
Қыйықлап нешеси оған қараған,
Жығалмай ағашты нешшеси қалған,
Хәлек болмай қоя қойшы, жан балам.

Әне, бұл сөзді айтып болғаннан кейін Қоблан кемпирге қарап мынаны айтады:

— Сары жайды алдым мен де қолыма,
Қарамайман оңым менен солыма,
Тәуекел әйлеппен жаслық басымнан,
Сиз кемпирим жүре берің жолыңа.

Үш ай он күнлик жоллардан келермен,
Ашықлық жолында гезіп жүрермен,
Аларман деп үмитим бар Құртқадан,
Арша ағашты бір ғана атып көрермен.

Сары жай алыппан мен де қолыма,
Қылышты байладым мен де беліме,
Көп сөйлем, от саларман тәниңе,
Көп сөйлемей кеткил кемпир жөниңе.

Мен жайайын кемпир саған зәхәрімди,
Батырлыққа келип турғаным мәлимди,
Арман туршы, наймыт болғыр, сен кемпир
Хәр сөз айтып келтирмегил қәхәрімди.

Хәр нәрсени сөйлеп сен де турарсаң,
Зәрре турсаң, мәртлигимди билерсең,
Көп сөйлем, арман кеткил, сен кемпир,
Ағаштың астында қалып өлерсең!

Бизлер келдик күйеу болып жатпаға,
Арша ағашты талап қылдым атпаға,
Талабан болып мен де келдим Құртқаға,
Қызыңызды алып елге қайтпаға.

Әне бұны айтып болып,

Сары жайын қолға алып,
Қорамсаққа қол салып,
Ғамгүнге кеўлин толтырып,
Сондағы айтып турғаны:

— Оғымыз кетпесин дүзге, заяға,
Рәхим әйлегей халық еткен субхән,
Жас басымнан талап еттим аршаға,
Мәдетти бергейсең бизге баба жан.

Кейнимде қалып тур узақта елим,
Отларға жанып тур бул ўақта тәним,
Жас баламан, талап еттим аршаға,
Қуўат бер балаға шилтерлер, пирим.

Айтып болып бул сөзди
Селлер болды көз жасы,
Қабыл болды тобасы,
Таяр болып келипти,
Жол баслаған бабасы:
— Тәўекел, бала, ет,—деди-
Қорықпай балам, ат,—деди,
Бисмилла деп оқ тартты,
Әлхәм, деди, оқ атты,
Бақайдан жерге киреди,
Атқан оғы баланың,
Арша ағашты қулатты,
Қарап турған палўанлар,
Қулағанын көрген соң,
Айрылдық бизлер Қуртқадан деп,
Бәри гүўлеп жылапты.
Баяғы турған ол кемпир,
Барды қайтып үйине,
Күйеў келди шетке деп,

Хабар салды елине.

Өне булардан кейін қызлар ләғлимаржанларды тағып, келиншеклер шашларын жуып, тәуір кийімлерін кийіп, хәр жерлерге хабар берди, жекке отау тигіп, жақсы жигиглерден есикке хызметкер береди, «Күйеу келди дегенде қуу бас жумалайды»,—деген, қыз-келиншеклер уудыр-жуудыр болып, ауыл арасында жүреді, не бір малларды сойып, «күйеуді пайғамбарым сыйлаған», — деп, жигерлі жигитлер тамамы қәде-қәуметлерди де алып, әйне сәхәр уақтында, ел аяғы семген уақытта, Құртқа қыял қылып, күйеуді көриуге ынтығады. Өзине пардоз беріп, ұзақ жолларды баслап, халақаны да ұзын таслап, хасыл затларды тағынып, сыртынан бір астарсыз шапанды да жамылып, хеш кимге көрінбей хәм билдирмей Қоблан отырған жерге жүрис қылады. Еркекти сынау бұрынғыдан қалған еді. Құртқа сулыу Қобланды сынау ушын барған еді. Үйдің күн шығыс жағынан барып, жабықты ашып, көз салып қарады. Қоблан көпшикти таслап жамбаслап жатыр еді. Жатқанын көріп, өзине ылайық көрмей, Құртқа мурнын жыйырып:—«Буннан да жубай болар ма, сонша палұанлар қалып, буннан нәсип салар ма, бизге ерлер болар ма»,—деп изине қайта берди. Үйге барып, арқаға қарап ғамгүн болып отыра берди. Қатар-қурбылары келип, Құртқаға қарап мыналарды айтады:

— Бизлер менен сениң тең болып жасың,
Қуслар қонды, сениң қәдирли басың,
Бул дүньяда қабыл еткен тилегиң,
Қутлы болсын қонған қусың, қурдасым.

Нешше палұан келди сениң қасыңа,
Рәхим етти көзден аққан жасыңа,
Күйеу деген бул дүньяда мурадың,
Хәзир сениң қус қонып тур басыңа.

Келгенлерди қәлемедиң, жыладың,
Нешшесине оңлы жууап бермедің,
Қутлы болсын қус қоныпты басына,
Күйеуге тийгениң сениң мурадың.

Артық болған енди сениң димарың.
Хәр кимниң бар енди сенде қумары,
Тийген ярың жас жетпеген бала екен,
Еле де бар ма екен сениң әрманың.

Сонда Қуртқа сөйледи:

— Ашылмайын таза гүллерим солсын,
Әжелім жетпей-ақ пайманам толсын,
Асық ойнап жүрген жас бир бала екен,
Қутлы болмасалар және терис болсын.

Ашылған гүллерим бүгин солмаса,
Әжел жетпес хәм пайманам толмаса,
Баладан бизлерге жубай болар ма,
Хәр адамның өз қатары болмаса.

Шашың таллап он төртинен өрмесе,
Хәр ким қатары менен ойнап күлмесе,
Қус қонбаса терис қонсын, жеңге жан,
Әрман болар кеўлиндеги болмаса.

Халын билмей, бала хәлеклер болған,
Хабарымды билип қаяқтан алған,
Әрман болар қатары менен жүрмесен,
Ол баладур, бизлер ойласаң үлкен.

Қоблан бул жерде қырк күн жатты, қазы-кәленлер келтирип, хаял-қызлар жәм болып, дизден төсек салып, белбеуден дастық салып, шымылдықты да қурып, «шаш сыйпар», «қол услатар» деп кәделерин хаяллар да алып, екеўин бир жайға келтирди, екеўи бир төсекке жатты. Арадан нешше күн өтті. Қуртқа Қобланға мынаны айтты:

— Мен жылайман өз халыма зар-зар,
Сизди бизге жубай қылды бириўбар,

Құлағың сал, тыңлай-бергил, султаным,
Мен ғәрип нашарман, айтар арзым бар.

Қыял қылдым сизге бир сөз айтпаға,
Жаман ойларымды хәмде жойытпаға,
Сизге айтар сөзим мениң султаным,
Асыға көр тезирек елге қайтпаға,

Енди бизди бөтенлерге бермейди,
Шәрти питти, басқа адам келмейди,
Және қырк күн бул жерлерде иркилсең,
Ағам кетти Гәҳиңаптың тауына,
Елге келсе мени саған бермейди.

Елге берди садақа деп асыны,
Сорасып нетейин сениң жасыңды,
Саған айтар сөзим мынаў, султаным,
Сорап алғыл ол айдарлы тасымды.

Айтқаным тыңласаң, бунда турмағыл,
Қайтаман деп бул кемпирди қоймағыл,
Хәр түрли дүньяны берер сизлерге,
Жай тастан бөтенин сирә алмағыл.

Құртқа сөзин айтып болғаннан кейин, Көклен кемпир анасы «күйеўди үйге шақырмақлық бурынғыдан қалған еди»,—деп Қобланды үйге шақырады. Қоблан тапқан дуньялары менен үлкен үйге жақын барды. Иззет пенен ийилип сәлем берип, үйге кирди. Қара қойды сойып, алдына төс қойды, Қоблан да тапқан алтынларын кемпирдің алдына қойды, кемпир Қобланға мынаны айтты:

— Мында келдің, жан балам,
Сенлер мениң жанымсаң,
Үлкен балам Қараман,
Кишкене балам мәрт Қоблан,

Сол дәулердин елине,
Кетип еди Қараман.
Ол қырк күннен келеди.
Келгенине қарасаң,
Қалай болар мәрт Қоблан?

Сонда Қоблан сөйледі:
Мениң мында кеткенимнен,
Хабарсыз қалды-аў ата-анам
Қартайғанда атамыз,
Болған шығар сергиздан,
Қыйналмасан бизлерге,
Бүгиннен жақсы күнлер жоқ,
Жууап берсең жан анам.

Және кемпир сөйледі:

- Айтқанға, бала, турмадың,
Күйеудің болар қәдеси,
Не берермен сизлерге,
Берер едим не қәлесен.
Онда Қоблан сөйледі:
— Дәркар емес дүнья-мал,
Минген бедеу шабылған,
Арша ағашты қулатпай,
Нешшениң бауыры қамылған,
Қайшы қулақ, әреби ат,
Бәри өзимнен табылған,
Мал деген бизде жүдә көп,
Қара көлге жайылған,
Перзентим деп бизлерди,
Санай ғойсаң кеулиңе,
Қуллық етип аламыз,
Атамнан қалған нышана,

Ағызды көзден жасымды,
Арша ағашты қулатып,
Дәуір келген тусымда,
Қыйналмай берсең, аламыз,
Жай булыт киби тасыңды.
Алдымда ағам жоқ еди,
Кейнимде иним жоқ еди,
Қостар қылып өзиме,
Қулақ салсаң сөзиме,
Жай булыт тасты бермесен,
Дәркар емес дүнья-мал,
Жууап берсең болады,
Жалғыз ғана өзиме.

Сонда кемпир сөйледі:

— Ашылмайын таза гүлдің солғаны,
Сизге қасты еткеннің кетсин дәрманы,
Ким биледи бизде жайтастың барын,
Үйде отырған қыз Құртқадан болғаны.

Айтыушының сырттан айтқан сөзи еди,
Жалғыз балам атасының өзи еди,
Қалып едим Қараманға мен бермей,
Қалып тұрған ғаррымыздың көзи еди.

Қараман еккиңди бирдей көрмесем,
Сенлердің арқанда дәуран сүрмесем,
Нашар перзентимиз муңлы болады,
Ширкеу болар жайтасымды бермесем.

Аман-сау барғайсыз Қыпшақ еллерге,
Қылышты байларсаң, балам, беллерге,
Бермей қалып едим жалғыз балама,

Жайтас қутлы болсын балам сенлерге.

Әне бұл сез айтылып болғаннан кейін, Құртқаны узатпақлыққа разылық беріп, қыйлы қасыл ұәжлерди қызына беріп, ақ күймеге миндирип, кемпир ырзаласып жыласып, ақ күймесин айдауға алдына салып қул беріп, хызметине күң беріп узатты. Нешше айлар, нешше күнлер жол жүріп, Қапсығайлы Қара тауға келгенде, дәрбент жолға мингенде, күймени айдап алдына шығарып жиберди. Құртқа кете берсин, Қоблан төбениң басына минип, төрт тәрәпке қарап тұрса, алтыннан ерлер салынған, гүдары айыл шалынған, селеу отлап жүрген бир қара қасқа атты көреді. Қоблан жас жигитлик етип, «жолдағы олжаны таслап кетпейин» деп, барып атты услап, жетелеп жүре берди, ендиги сөзди ат ийесинен еситиңиз:

Аланғасар Әлип дәу,
Жатыр екен жол тосып,
Келе берди кейнинен,
«Тур ха, тур!»—деп тез басып,
Сары жайы қолында,
Жатқан екен мына дәу,
Құртқаның жүрер жолында.
— Қанқызыл қасқа қара атым,
Бердим бала сизлерге,
Мен атыма ырзаман,
Құртқаны берсең бизлерге.
Күтип енди жатырман,
Жүретуғын жолыңды,
Жете ғойсам изиңнен,
Байлайын еки қолыңды,
Қайда алып барасаң,
Құртқадайын ярымды,
Тура тур, бала, тура тур,
Ағызайын қаныңды!
Меммендурман, мендурман,
Менменликке бел қойған,
Анау тұрған Құртқаға,
Ашық болған мендурман,

Тыңладың ба сен,—деди,—
Иркилип тур сен бала,
Геўдеңдеги жаныңыз,
Олжа болсын сизлерге.
Мынаў турған Қуртқаны
Қалдырып кет бизлерге,
Ким алса да Қуртқаны,
Қарсы алдына бараман,
Бир сынасып қаламан,
Басымды алсаң сен бала,
Изиңнен сонда қаламан,
Сенлердейин баланы,
Жер менен жексен қыламан!
Сонда турды мәрт Қоблан,
Бендеден қайтар ер емес,
Кеўли өскен баланың,
Жүреги дәўден кем емес,
Дәўлер менен мәрт Қоблан,
Қарсыласып келеди.
— Арша ағашқа оқ аттым,
Бир атқанда қулаттым,
Алла ығбал берген соң,
Атаңа нәлет бадхайбат,
Алып кетип Қуртқаны,
Сендей түе батшағар,
Не палўанды жылаттым,
Әрманлы болып сен қалма,
Бермеймен өлмей мен ярым,
Сен де мендей мәрт болсаң,
Алысыў мениң кумарым.

Бул сөзлер тамам болғаннан соң (ол ўақыттың палўанлары әўели ат сорасып, оннан соң жас сорасып, буннан кейин гезек салысар еди), дәў—«Жас бала екенсең, атысамысан, шабысамысаң, я тутысамысаң, тутысар жеринди айта қал»,—деди.

Онда Қоблан:—«Жасы уллы сиз екенсиз, хәмелиң болса, ал»,—деди.

Әне бир-бирине үш мәртебеден гезек салып, дәўге нәўбет берди,—Алысқан алты атаңның басынан кетпесин, не де болса, аты- сайық,—деди дәў. Қоблан дәўдин айбаты менен сымбатын әжептәўир көрди.

— Бунда келип, болдым дәўге дуўшакер,
Нелерге гезлеспес туўған батыр ер,
Налыс етип жаратқанға жылайман,
Көзим жасын селлер қылып булайман,
Мен жалғызбан қуўат берің сыйындым,
Даўыттың улысаң, уллы Сулайман.

Бизлер болдық бул жерлерге бийқарар,
Мәдетти бергейсең халық еткен жаббар,
Ҥақтың жолын абат әйлеген Омар,
Кәрбалада шейит болған имамлар,

Белиме буўғаным жипектен пота,
Бенде едим, бастан-аяқ ҳақлықта,
Жалғыз едим, жәрдем берің сыйындым,
Ийеси шөллердиң я Қызыр ата.

Қабыл болды тобасы,
Келди Қыдыр бабасы,
— Қорықпа, балам, дәўден,—деп
Айтты да кетти сөзини.
Қарсы турды мәрт Қоблан,
Кәпир дәўдиң өзине,
Ол ўақлары мына дәў,
Ийнинен жайын алады,
Кегейдей оғын салады.
Қоблан атлы баланы,
Байлап оқтың ушына,
Табанлап тартып қалады.
Тийгизбей оқты Қобланға,

Қаймығып кетти сарыала ат.

Сонда дәу сөйледі:

— Алдадың бизди сен бала,

Нәмәртлик етпе сен,—деді,—

Қарсы қарап тур—деді,

Қолына алып қылышты,

Қынабынан суұырып,

Еки бирдей палұанлар,

Жалғыз хаял себепли,

Майданда салған урысты,

Қобланның келди қасына,

Қылышларын көтерип,

Урмаға қайым болады.

Қызыр Ильяс бабасы,

Қалқан тутты басына,

Қылыш келип шық етті,

Аман қалды мәрт Қоблан.

—«Еки бермей нәўбетти,

Бир гезекти бер»,—деді.

«— Әжеп болар, бала»,—деп,

Қарсы қарап турады.

Сол ұақлары мәрт Қоблан,

Сары жайды қолға алды,

Қорамсаққа қол салды,

— Пирим Шахимәрдан!—деп,

Бабам Қызыр Ильяс,—деп,

— Ашықлардың пири,—деп,

— Ашық Зәуре, Тайыр,—деп

Арттырды мәртлер ғайратты,

Бисмилла,—деп жай тартты,—

Әлхәмди,—деп оқ атты.

Дәуден өтип оқ кетти,

Жан жерине ол барып,

Жүрегинен оқ қапты,
Оқлар өтип кеткен соң,
— Қалдың Қуртқа бизден!—деп,
Қулашын жая қулапты.
Ақ қанжарын қолға алып,
Кесип дәудің геллесин,
Шүкир етип аллаға,
Қара атты жетелеп,
Өлтирип бала душпанын
Елине қарап жөнейди.

* * *

Тас басып, қум басып, елге, гә шөлде жеткен жерде мийман болып жөней берди.
Нешше айлар жол жүріп, елге жақын келип, Көк орайлық, Көк Шумған деген жерге
келип, Қуртқаны сол жерде қойып, елине хабар берди.
Қуртқаны көриўге ең алды менен жылқы баққан Қуралай келди.
Қуртқа да сыншы еди, көп жылқының ишинде бели қайқы кер бийе, маңлайы жазық
сур бийе, көп жылқының басы еди, бир нышанды көреді.

Қуралайға сөйледи,
Сонда Қуртқа не деди:
Жылқы баққан жылқыман,
Көп жүрген болар сергиздан,
Айтатуғын зарым бар,
Жақын келши, қайнағам,
Көримлигиң сол болар,
Жуўсап турған кер бийе,
Арысыма байласаң,
Қайнаға билдим өзиңди,
Тыңла мениң сөзимди,
Алып келсең бийени,
Көрсетейин жүзимди.
Ол ўақлары Қуралай,
Бийеге барды жақынлай,
Услап алып бийени,

Бир көрмеге жүзини,
Кер бийедей бийени,
Ақ күймеге байлады,
Нықабын ашты Қуртқа жан,
Қуртқаның жүзин көрген соң,
Бийхуш болып Қуралай,
Еси кетип қулады,
Еси аўып бул жерде,
Есеңкиреп турады.

Қыпшақтың жигерли жигитлери атларға минип, қыз-келиншеклер, жигитлер Ұасыл кийимлерин кийип, Қуртқаның алдынан шықты. Қуртқа келгенлерге жүзин көрсетпеди.

Көсилген аяқ жыймады,
Келгенди көзге илмеди,
Шоры шелли көрмеди,
Қыпшақтың не бир жигитин,
Қулы шелли көрмеди,
Келген қыз бенен жигитке,
Айтты сөзди Қуртқа жан:
— Бий әдеп болып сөйлеймен,
Атам болған ғәриптен,
Мынаў турған кер бийе,
Көримликке сорайман.
Көримликке бермесе,
Алмасаңыз бийени,
Көсилген аяқ жыймайман,
Сенлерди қайним демеймен,
Бийкеш деп көзге илмеймен.
Қәтереңиз кеспесе,
Қыпшақ елге бармайман.
Көрмеймен сениң қалаңды,
Кейниме қайтып кетемен,

Барып қайыл қылыңлар,
Үлкен ғарры бабаңды!

Ол сөзлерди айтып болғаннан кейин, қызлар сол жерде қалады, жигитлер айланып жүреді, бір нешесі Қыдырбай ғаррының алдына барып, Құртқаның айтқан жууабын бір-бір баян қылады

— Айланайын хан ата,
Арзымды есит, жан ата,
Арзымды саған айтайын,
Халық тилегин бер, ата.
Кешегі келген ол жеңгем,
Қайтып кетсе кейнине,
Жалғыз ағам Қобланды,
Алып кетсе елине,
Неге бермей тұрыпсаң,
Қартайып қалған бийенди?

Сонда атасы сөйледі:

— Жылама балам, жылама,
Айтайын гәптиң мен жөнин,
Көргенсиздің баласы,
Ол көргенсиз болмаса,
Жаңа келген келиншек,
Салар ма малға ол қолын,
Бийесі қурысын, нетейин,
Малды талау етейин,
Кер бийедей бийеге,
Шауып еді суу тулпар,
Көргенімди айтайын,
Бере қойсам бийени,
Еркек қулын ол туўса,
Айрылғаным баламнан,

Отыр едим мен бермей,
Харам өлгир себилди,
Көргенсиздің баласы,
Бийени көріп таныған,
Ат болып минсе үстине,
Кеткени бизден мәрт Қоблан.
Бермегеним сол еди,
Не қылайын, халқым-аў,
Ала қойсын жан балам.

Әне бул сөзди айтып болғаннан кейін, қыз-жигитлердің ұақты хош болып, узағына хат жиберіп, жақын жерге ат жиберіп, халыққа хабар салды, жигитлер ылақ ойнап, қыз-келиншектің дөгерегин айланып Қоблан жатқан ордаға алып келип, келин қылып түсирди, кер бийедей бийени мынаў турған ордаға өзнен бұрын киргизди. Әне шақырған адамлардан келип, алтын қабақ аттырып, тойда палўан туттырып, ылақ, байрақ шаптырып, 17 күн той беріп, тойды да тақатты. Құртқа жан кер бийени қырқ күн бақты, арадан қырқ күн өткенде кер бийеден құлын туўды, шын маңлайдан күн туўды, тобығында меңи бар, тоты қустай жаныўар, Қоблан мәртке миясар, Құртқа оның аўзы-басын сыпырып, қулағына үрледи, емшегин аўзына салып, перзентим деп жүреді. Сырық алып қолына, байталды салып алдына, майданға қуўып жиберди. Қобланнан Құртқа алты жыл мәўлет алды, арадан үш жыл өткенде елге ғалаўыт пайда болып, Қоблан Құртқаға қарап бир сөз айтты.

Құртқаға келип мәрт Қоблан.
Торы тайын тиледи,
Тилегенде бермеди,
Зорлық етип мәрт Қоблан,
Құртқаның сонда қолынан,
Тартып алып жүреді.

Онда Құртқа жылады:
— Қолдан зорлап алдың тайым,
Билмедің султан хал-жайым,
Және үш жыл турғанда,

Қандай хайуан болса да,
Алар еди ол пайын.

Ендиги сөзди Қобланның қырк жигитинен еситиңлер:—Хай Қоблан аға, буннан кетсек, ханның Қара көл, Сасық көл, Ләйлек көл, Қақрақ көл, Қорық көлиндеги сексен қулын өлтирсек, Қаршыға атлы қалмақты қулағы менен мурнын кесип хәм өзине жегизсек, «ханыңа айтып бар», деп жиберсек, қалай болар, оға — деди.

Қоблан: — Әжеп болар, — деп қырк жигитти кейнине ертип, ханның қадаған көлине барып, сексен қулын өлтирип, Қаршығаның қулақ мурнын кесип, нақ өзине жегизип, «бар, ханыңа айтып бар, зорлығым»,—деп жиберди. Қаршыға патшаның алдына барып, мына сөзлерди айтады:

— Тақсыр, ханым, дат,—деди,

— Арзық болса, айт,—деди.

Алты үйли Қара қыпшақтың,

Елди гезген саяғы,

Қоблан атлы гедейдиң,

Бизге тийди-аў таяғы,

Қәхәрли бир ер екен.

Аўзы қанлы бөри екен,

Сексен қулым өлтирди,

Мәнисине келтирди,

Қаршыға атлы қалмақпан,

Қулақ-мурнымды кесип,

Нақ өзиме жедирди.

— Мине қылған зорлығым,—деп

Ханым сизге жиберди!—

Айтып болып бул сөзди,

Еңиз-теңиз жылады.

Сонда ол хан сөйледи:

— Мында келиң Қартхожа!

— Ағай бийин шақырды: —

Хан кисисин урғаны,

Ханға саўда салғаны,
Бий кисисин урғаны,
Бийдің өлип қалғаны,
Ханға зорлық қылғаны,
Паймананың толғаны,
Еллерге жазың қағазды,
Жыйнап алың әскерди,
Қорғаншаға барайық,
Қатынын күң қылайық,
Жетиге шыққан сиңлисин,
Олжа қылып алайық,
Алып келген Қуртқасын,
Қатын қылып алайық,
Жаңа шыққан Қобланды,
Бүл ялғаншы дүньяға,
Шықпағандай қылайық,

Ақшахандай хан бул сөзди айтып болып, халыққа хат жазды, ўәзири Ағай бий, кеңесшиси Қартхожа бий, әскерлерди жыйнап алды. Қобланның үстине бармаға ықрар қылды. Қартхожа бий «ханым, арзым бар»,—деди. Ханы «не арзың бар?»—деди. Қартхожа бий ханға қарап, мына сөзди айтты:

— Қобланның ҳаслын сорасаң,
Рустемнің нәсили еди;
Тийкарғы атын сорасаң,
Дәсти Қыпшақ дер еди,
Қара Қыпшақ урыўы,
Ол айрылған ел еди,
Алты үйли Қыпшақтың,
Елди гезген саяғы,
Қоблан атлы батырдың,
Кимге тиймес таяғы,
Қоблан атлы батырға,
Қырқ мың ләшкер қол барса,
Қырғын болар деп еди,

Бул сапарды сен қойсаң,
Қырқ күн тамам тон берсең,
Қобланға атлы жиберсең,
Қобланды тойға шақырсаң,
Шақырған тойға ол келер,
Отаудан орынлар берип,
Тойдан орын бермесең,
Қоблан аршыл, деп еди,
Усыны исле сен ханым,
Сонкан өлер, деп еди,
Мәгәр оннан өлмесе,
Ақсуұат деген жерлерден,
Хожахмет еккен байтерек,
Соннан атты шаптырсаң,
Аты қалса шөллерде,
Буннан өлер, деп еди,
Егер буннан өлмесе,
Бөке дәудей палұан менен,
Гүресиўге салсаң сен,
Соннан өлер, деп еди.
Мәгәр оннан өлмесе,
Азыўдың аўыр шәхәринде,
Көбиклидей дәўи бар,
Соннан өлер деп еди.
Буннан да ол өлмесе,
Айналмас Гәўирди,
Буны алар, деп еди.
Атқыз оқты сақпанша,
Шәменбет дәў журтында,
Қоблан өлер, деп еди,
Ала-лай менен була-лай,
Буны алар, деп еди,
Ақ кермен менен жан кермен,
Буны алар деп еди,

Ақлығы менен шаўлығы,
Жети журтқа Қобланның,
Патша болар, деп еди.

Бул сөзлерди айтып болғаннан кейин, ханға мақул түсип, хәр аўылға үй салып, той әнжамын тутып, хан жар салдырды. Ат шаптырып далаға, жар салдырып қалаға, «гүреспаз палўан болсаң, қошқарпаз болсаң, атшабар болсаң, бақсы-жыраў болсаң, келе бересен» деп дағаза қылды. Қобланға да қос атлыны жиберип, Қобланды да тойға шақырды. Қоблан шақырған тойға келди. тойдан үлесин бермеді. Қоблан қырқ жигитине:—Қырқ жигитим, турыңлар, барлығың атқа миніңлер, еки көзди аттың қос қулағының арасынан айырмай жүриңдер: хан алдына барамыз, ийилип сәлем береміз, сәлемди алса, алғаны, егер сәлем алмаса, ийегимди қағарман, Ақшахандай ханның егленбей басын алыңлар,-деді. Ақшахан да «Қоблан келгенде, сәлем бергенде, сәлемин алып, днзеңди қозғап жай берсеңізлер, өзиңіз өлимдар, малыңыз патшалық» деп, ескертип қойып, бәс пенен отырған еди.

Қоблан тар көше менен жүрди хәм ханға келди, аттан жерге түсип, ийилип сәлем берип киреди. Арўағы зор, периштеси басым Қоблан кирип келгенде хан өзи баслап, оң қапталынан жай берди. Азанда келген Қоблан, сәскеге шекем отырды, хеш адам сөз айта алмады. Хан Қартхожа бийге сөз берди:

Хан алдында Қартхожа бий,
Ханға арқасын сүйейди,
Қобланға қарап сөйлейди:
— Атаңа нәлет, ноғайлы,
Бабана нәлет, ноғайлы,
Жайлаўға үйин қондырып,
Қорыққа малын жайдырып,
Ханның қулын өлтирип,
Көрдің бе ханды оңайлы
Ханға зорлық қылғаның
Малыңды әкеп жайғаның,
Елден шығып ат шапқаның,
Қайсы ханның деми еди,
Шақан улы Ақшахан,

Қай ханыңнан кем еди,
Атаң еди Қыдырбай,
Тоғыз түлік малы бар,
Тоғыз мың ләшкер дедиң бе,
Ақшаханның алдына,
Жәлладлардың қолына,
Атаңа нәлет, Қоблан сен,
Өлмеймен деп келдің бе!

Бұл сөзді айтып болғаннан кейін, Қобланның қатты қәжәри келип, түклері тебендей шаншылып мынаны айтты:

— Атаңа нәлет Қартхожа,
Бабаңа нәлет, Қартхожа,
Сен тилиңди тарт, хожа,
Ханның аўзы сенбедиң,
Бийдің аўзы сенбедиң,
Басың көтер Қартхожа,
Кимлер айтты хожа деп,
Ұйлекер шайтан сен хожа,
Жазлаўға малым жайдырсам,
Өзимнің қойған бағатым,
Жети атадан бермаған,
Суў жиберген көлатым,
Бунда ханның неси бар.
Үш ай он күн жол жүрип,
Арша ағашын қулатып,
Сексен палўан жылатып,
Сейдимхан батыр елинен,
Қыз Құртқаны келтирсем,
Бунда ханның неси бар.
Өзимнің ғайрат күшимде,
Бунда ханның неси бар.
Сойдым өзим малымды,

Шаштым алтын пулымды,
Бунда ханның неси бар.
Өлтирсем, мен өлтирдим,
Өзимнің анық қулымды,
Әўладыман Шыңғыстың,
Тахт үстінде Ақшахан,
Ақшаханның атасы,
Журт сораған Шақан хан,
Шақан ханның атасы,
Қанушадай ғарры кул,
Енеси еди Хандыр бий,
Дәўлетим келген шағында,
Түйемди баққан қулымды,
Тезек терген күнімди,
Қәхәрим келсе Қартхожа,
Қараша кулдай көрмеймен,
Тахт үстінде ханыңды.
Көп сөйлеме Қартхожа,
Алайын ба жаныңды,
Ишейин бе қаныңды?!

Әне, сөз айтылып болғаннан кейин «қорықпасақ сыбырлаймысан»,—дегендей «неге айттырдым» деген күн туып. Ақшахан Қартхожа бийге бир сөз айтып турған усайды.

— Ғаў Қартхожа, Қартхожа,
Сен тилинди тарт, хожа,
Ырылдайсаң, қаппайсаң,
Айтар гәпиң таппайсаң,
Қоблан түүе бәтшағар,
Бизлерге де жақпайсаң,
Қоблан түүе бәтшағар,
Айтар гәплер ол ма еди,
Ханның дәрти кул ма еди,
Айтсаң бойма бул сөзди,

Үш ай он күн жол жүріп,
Қатаған Ноғай елинен,
Қараманның халқынан,
Арша ағашты қулатып,
Палұанларды жылатып,
Ақ күймеге мингизіп,
Қыз Құртқаны әкелди,
Аланғасар Әлип дәў,
Әлип дәўди өлтирип,
Сәтине исин келтирип,
Батырлығын билдирип,
Он жети күн той берди,
Ханым деп атлы келмеді,
Атам деп мүше бермеді,
Буннан өкпем бар еді,
Айтсаң бойма бул сөзді.
Және қырк күн той бердим,
Үш мәртебе ат жибердим,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Буннан өкпем бар еді,
Айтсаң бойма бул сөзді.
Қазақ халқы атынан,
Келип еді алты бий,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Буннан да өкпем бар еді.
Кенегестен Керим бий,
Алмаұыттан Өмир бий,
Бул да келди Қартхожа,
Шақырттым, Қоблан келмеді.
Түркменнен шығып алты бий,
Бул да келди Қартхожа,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Буннан өкпем бар еді.
Төрт мың үйли Дулурдан,

Буннан да келди ғой төрт бий,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Буннан да өкпем бар еді.
Шымамнан келді жети бий,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Сексен үйлі хожа да,
Сары хожа, Қәмбил бий,
Шақырттым, Қоблан келмеді,
Қулы қурысын, нетейін,
Дүнья қурысын, нетейін,
Жатқан ғана жыланның,
Қуйрығын бастың сен,—деді,
Бүйтип берген той қурысын,
Қоблан атлы жалғыздан
Қорқып өскен бой қурысын,
Отаудан орнын бер,—деді,-
Тойдан үлес бер,—деді,—
Өзи батыр ер екен,
Жайғастырып кел,—деді,—
Жаны, мүлким сеники,
Хожам жан өзін бил,—деді.

Бұл сөзді айтып болғаннан кейін «патшадан хұким болғанда, үезирде не ықтыяр»,—дегендей ақ отаудан орын, тойдан үлес беріп, жайғастырып келді. Ерте менен турып, ат шаптырып далаға, жар салдырып қалаға ғалаұйт салды араға:

Он сегіз дийұан шығыпты,
Атты хатлап алмаға,
Нешше дүркин ат шығыпты,
Ақмешитке бармаға,
Хан байрағы қырқ ғашыр,
Қырқ ғашыр зерин алмаға,
Көкленнен шығып тоғыз ат,
Көлліден шығып хәм бес ат,

Бул да кетти байраққа,
Жалайырдан жалғыз ат,
Үйсіннен шығып үш ат,
Бул да кетти байраққа,
Найманнан шығып сегіз ат,
Бул да кетти байраққа,
Шубардан шығып төрт ат,
Төрт мың үйли дәрменнен,
Буннан да шықты төрт ат,
Айыл жетпес ала ат,
Қуйысқан жетпес қула ат,
Балаларға басшы қып,
Жиберипти тағы да,
Хақтың улы Полатты,
Ақшахан минген көк атты.
Есабын дийұан алады,
Есапқа алып ол турса,
Бир кем тоқсан болады.
Атадан жалғыз Қобланға,
Қара Қыпшақ халқынан,
Қытай, Қыпшақ журтынан,
Ат шабар бала бармады,
Уллытаў деди қышқырды,
Тоқсаба деп жылады,
Уранын айтты шырлады,
Жеккелик келип басына,
Жалғызлық келип турады.

Булардан кейин Қоблан турып, «Хәй қырк жигит, мингениңиз егиз бе, бақканыңыз доңыз ба»,—деди. Қырк жигиттиң ишинде Шамай менен Дуғдар қасына жуўырып келеди. «Қоблан аға, неге қәхәриң келип тур»,—дейди. Өлгениңниң гөрине қәхәрим келеди, — дейди Қоблан. — Ат шабарға атың болмаса, дәрт, тойда үлесиң болмаса, той емес бир түрли ой. Қара Қыпшақ халқынан ат шабарға ылайық бала жоқ па, қуўып келши тезирек,—дейди.

Баланың дәрегі хеш жерде жоқ болған соң атына қамшы урып Шамай жөней берди. Кетип баратырса, бир гөне тамның қуяшламасында ақ шыбын менен айқасқан, көк шыбын менен гүрескен, шыбынлар менен тирескен, аязға басы тырысқан, көп шыбын менен урысқан, нардай бели бүгилген, басына қонған шыбынның аяғы тайып жығылған, басы шийшедей жылтыраған бир таз баланы Қобланның алдына зиңилетип қуып келди. Қоблан, «бул не бала»,—дейди, Шамай сонда «ақшамы менен аязға басы тырысса, күни менен шыбын менен урысса, уйқыға сергегирек болады, буннан артық бала неге керек».—дейди. Қоблан сонда, «ат шабармысаң, бала»,—дейди. Бала «Қуда сақлағай, аға, бирақ гәпиң жерде қалмасын, шапсам, шабайын, қырқ қулаш арқанды ал, аяқ-қолымды беккем етип ерге таңыңлар, барғанша жерге түспек жоқ, урха-урр-баса-бас пенен барсам, барып келе қояйын»,— деди. Буннан кейин Қоблан темендегилерди айтады:

Саған атты бергенше,
 Әрманлы болып қалғанша,
 Қоңылтақ ерди салайыи,
 Ғаққа қуллық қылайын,
 Бизлер дейин жалғызға,
 Мәдет бергей қудайым,
 Өзим-ақ шаба қалайын, —
 Деп қоңылтақ ер салады,
 Ғаққа қуллық қылады,
 Ақшаханның алдына,
 Ат ойнатып барады,
 — Журт ийеси ханымыз,
 Байрақ не?—деп сорады.
 Сонда Ақшахан сөйледи:
 — Минген бедеў желер,—деп,
 Мәртлик дәўран сүрер,—деп,
 Ат байрақтың басына,
 Қырқта ғашыр зер қойдым,
 Өзим минген көк атым,
 Оздырып келип Полатым,
 Ат байрақтан келер, — деп.

Ат шаппаған даладан
Зар жылаған мәрт Қоблан
Бир кем тоқсан баллардың,
Кеткенине жигитлер,
Бир күн өткен арадан.
Тәйекел етип кейнинен,
Қуўғыншы болды мәрт Қоблан,
Өрме қумнан өрмелеп,
Оннан өтип барады,
Еспе қумнан еспелеп
Ерисип атлар, жөнеди,
Алдым бийик, артым жар,
Айланбаққа жерим тар,
Жығылар болсам әй жаббар,
Сүринер болсам бириўбар!
Он еки иймам, төрт шәръяр,
Халымнан болған хабардар,
Он бир Ахмед, жети Султан
Сизлер болың мәдеткәр,
Мәдийнада Мухаммед,
Түркстанда Хожахмет,
Хақ та жалғыз, мен жалғыз,
Мүшкилим қарап әйлеме,
Қуўат бергил бириўбар!
Шүў жаныўар, шүў!—деди.
Қоблан минген торыша,
Шүў деп қамшы урғанда,
Сары жайдың оғындай,
Шертилил жарықлық жөнеди,
Ол төбе менен бул төбе,
Баўырында ойнап барады,
Жеткен жерге қонады,
Шағым менен жол жүрип,
Салқын менен өндирип,

Атлар ойнап барады.
Таў жүйриги ақ кийик,
Қулан менен жарысып,
Жете алмай сегбир қылады.
Селеўден атын отлатып,
Шәшмеден атын суўғарып,
Арадан бес күн өткенде,
Балалардың изинен,
Ат ойнатып барады.
Балалар қамшы урады,
Қоблан да қамшы салады.
Ат есабын алады,
Айыл жетпес ала аты,
Қуйысқан жетпес қула аты,
Ақшаханның көк аты,
Алдын баслап барады.
Арадан он күн өткенде,
Дәрбентке олар жеткенде,
Ақшахан минген көк атқа,
Зәңгилесип барады.

Хақтың улы Полат Қобланға қарап, өзін мәрт билип, Қобланды нәмәрт билип, көкті тулпар санап, торышаны ябы санап, «қайт кейниңе, Қоблан», деп мынаны айтты:

— Атлар шаппай бул майданда раўана,
Мәдет бергей пирим Шәхимардана,
Бундай жолға торы тайың жарамас,
Абырай барда қайт кейниңе, Қобланым!

Саўаш болмай бедеў жалын тарамас,
Тарыққанда пирлер, халдан сорамас,
Абырай барда қайт кейниңе, Қоблан сен,
Бундай тайың бул жолларда жарамас.

Ат сүринер бәлент таўда дойнақтан,
Хаслың жалғыз сен қайтарсаң ғайраттан,
Абырай барда қайт кейниңе, Қоблан сен,
Көк ат барда үмит етпе байрақтан.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Минген бедеў дағыстанда желеди,
Мөхмин болсаң қуданы бир бил, — деди,
— Әўлийе болсаң көзиң, салып көр, — деди, —
Сол атлардан кимнің аты кем еди.

Жерлер ләрзем берер еткен, пәрияттан,
Өзиң нәмәрт сен қайтарсаң ғайраттан,
Әўлийе болсаң көзиң менен көр, — деди, —
Алла сүйген бенде өтер байрақтан.

Бул демиңнен ол демиңди дем деме,
Сен Полатсаң, ондай сөзди сөйлеме,
Бахты жеңген бенде өтер байрақтан,
Торы тайды көк атыңнан кем деме.

Ат сүринер бийик таўда тасыңды,
Ағызарман мен көзиңнен жасыңды,
Ат себепли ондай сөзди сөйлесең,
Ендигиде мен кесермен басыңды.

Бул сөзлерди айтып болғаннан кейин Хактың улы Полат Қобланға қарап, ердің ерлигин билип, «дос болайық», деп бір сөз айтты:

— Мен жылайман өз халыма зар-зар,
Сенлер менен дуўшар қылды бириўбар,
Қулағың сал, тыңлай бергил мәрт Қоблан,

Мен Полатпан, айтатуғын арзым бар.

Ат сүринер бәлент таўда тизине,
Султанымсаң, қулағың сал сөзиме,
Мен Полатпан, айтатуғын арзым сол,
Қыяметлик дос болдым мен өзиңе.

Бедеўге мингенде саррас жол,—деди,—
Батыр болсаң берман жақын кел,—деди,—
Қыяметлик дос болдым мен сендейге,
Ханның аты көк атқа сен мин,—деди.

Өмирим мениң бул дүньяда зая ма,
Дос болғанның сөзи еки бола ма,
Кел, ға Қоблан, мингесейик кел,—деди,—
Ханның аты көк атты сен аяма.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Талан болмағай дүнья-мал,
Бендем дегей ҳақ жаббар,
Достым да болсаң, Полат жан,
Айдай бер атты жана-жан,
Ат шапқан майдан пәриятта,
Ханыңыз қайтса ғайраттан,
Көзиңнен сениң торы тай,
Озып барса байрақтан.
Ат шаппас майдан лалазар,
Қоблан жан атқа минди деп,
Айтып барса көп балалар,
Жары жолдан қаштың деп,
Хан әйлер пейли тарлықты,
Байрақты бермей Ақшахан,
Хан қылар әбден зорлықты,

Атадан жалғыз Қобланға,
Өлимнен жаман қорлықты,
Достым болсаң майданда,
Айдай бергил Полат жан,
Сизде абрай барлықта.
Полат пенен мәрт Қоблан,
Дос болып бул майданда,
Аттың басын бурады,
Еки бирдей бедеўди,
Қайырып жолға салады,
Бир кем тоқсан көп атлар,
Кейнинен қалмай барады,
Тақыр жерге келгенде,
Тай да зорлық қылады.
Қумлақ жерге келгенде,
Көк ат зорлық қылады.
Бир кем тоқсан кеп балалар,
Кейнинен қуып барады.
Ақшахан минген көк аттың,
Ғаслы затын сорасаң,
Қоблан минген торы ат пенен
Аталас еди жаныўар,
Жел бийеден туўыпты,
Суў тулпардан болыпты,
Ақтың таўын жайлаған,
Ғасылы Қарабайырды.
Алты мың үйли алшыннан,
Асып түсип барады.
Төрт мың үйли Дәррменнен,
Дөнип өтип барады.
Қызыл қумның үстинен,
Қырқып өтип барады.
Есаплап олар санаса,
Қырқ та мезгил болады,

Қырк та мезгил болғанда,
Жигирма күнлер толғанда,
Полат пенен мәрт Қоблан,
Көзлерин таслап қарады,
Атлардың жалы өрилди,
Жете билмей телмирди,
Кәмбил пирдің еллери,
Қоблан атлы батырға,
Байдақланып көринди,
Ат шомылды терлерге,
Сыйынды мәртлер пирлерге,
Қоблан да таяр болады,
Полат пенен екеуі.
Сары хожа Кәмбил пирдің,
Мешит салып белгили,
Туұын тиккен жерлерге.

Буннан кейин, Полат Ақшахан жиберген он еки мүше, тоғыз жағалы сыйлықты хожалардың алдына қойды, Ақшаханның пәтиясын берсин деген сораұын да айтты. «Алтын көрсе периште жолдан шығар» деген, алған сыйлықты бөлісе алмай, төбелесип атырғанда, Қобланның Қызыр Ильяс бабасы есикке таяр болды, хожаларға қарап мынаны айтты:

— Бәршеңиз жыладың хаққа зар-зар,
Хожалар боларсаң бүйтсең, қоры-зар,
Ханның берген инамларын алмаңлар,
Үйиң күйсин сексен үйли көп хожа!

Ашылмайын таза гүлдей солмаңлар,
Өзиң хожа такаббырлық қылмаңлар,
Үйиң күйсин, сексен үйли көп хожа,
Ханның берген харам малын алмаңлар,

Бастан кетпес қайғы менен зәхмети,

Қоблан жанға жаўғай құдай рақметі,
Наймыт ханның той бергендей неси бар,
Қаст еткени Қыдырбайдың перзенти,

Алла рәхим еткей бундай париядқа,
Қобланды қоймаңыз уллы уятқа,
Кәпир ханның инамларын алсаңлар,
Сиз барасыз гүналы боп дозаққа.

Сегбир әйлеп қыя шөлде жүрермен,
Өзим алым, хақ санасын билермен,
Бул сөзимнің мәнисин бил хожалар,
Қоблан жанның Қызыр Ильяс пиримен.

Шоршып кетти хожа пирдің сөзинен,
Мәрттиң хабар алды баба өзинен,
Айтып болды көп хожаға сөзлерин,
Песин ұақта ғайып болды көзинен.

Бул сөзлерди айтып болғаннан кейин хожалар Полатқа айтты:

— Атты шаўып өтиңлер, бәршенди көрип қалайық, хәммеге тең пәтия берейик, — деди. Ат қашырар жерлери хожалардың аржағында бир сәскелик жол еди, атланып кетип күн батар ұақта Ақсуўат деген жерге, жетти, сол жерге мийман болды. Ерте менен турды, ат есабын алды, бир сызық алды, хәмме атты теңгерди, сонша аттың ишинен бир хайўанды кем көрди, кимнің дегенде Қобланның аты дей берди. Минген бедеў желди ме, мәртлик дәўран сүрди ме, аты жолда жарамай, достым Қоблан өлди ме, деп Полат ар жағына қараса Қобланның минген торы аты бир майданлықтың аржағында байдақланып көринди. Полат берман кел десе, Қоблан аррағырақ кетти.

Полат жан «берман кел» деп бир сөз айтты:

— Қурылып тур бул басыма зимистан,

Мәдетти бергейлер халық еткен субхан,
Хәлек қылма, Құртқа баққан тайларды,
Бул сөзди ядқа ал, достым мәрт Қоблан.

Достым болған мәрт Қоблан,
Бүйерге кел де, бирге қаш,
Он төрттен гәўхар айларды,
Яд етип қәдир жаббарды,
Бул жерге кел де, бирге қаш,
Хәлек қылмай жан достым,
Құртқа баққан тайларды,
Мингенде бедеў желер деп,
Мәртлик дәўран сүрер деп,
Сенлерди шарлап турғанман,
Дослыққа мәлел келер деп
Бул жерге кел де, бирге қаш,
Достым болған, Қоблан жан?

Сонда Қоблан сөйледи:
— Ашық оты лалазар,
Алладан басқа кимим бар,
Қашыра бер атыңды,
Сеннен қалған қатынды.
Достым болған, Полатжан,
Ашылмай гүллер солмайды,
Тилегиң қабыл болмайды,
Қашыра бер атыңды!
Дослыққа мәлел келмейди,
Қашыр атың сен—дейди! —
Хақ жолында Исмайыл,
Ол кәбаны салдырған,
Я Ибрайым, я Қәлил,
Мәдет бергей торы тайға,
Әўели Жәлил Жабрайыл.

Торы ат барса байрақтан,
Хан әйлер пейли тарлықтан,
Байрақ бермей Ақшахан,
Жары жолдан қаштың деп,
Ханың қылар зорлықты,
Алдыңызды алла ашсын,
Бердим достым жууапты,
Сол ұақлары Полат жан,
Хожаларға бир қарап,
— Ат шаппас майдан далалар,
Жабрайыл деп жылаңлар,
Қоблан берди жууапты,
Ат қашырың балалар,
Ақ мешиттің арты жол,
Адасқанның алды жөн,
Алдыңызды алла ашсын,
Алла ақбар, көп балалар!

Бул сөзлерди еситип,
Бири кем тоқсан балалар,
Ат қашырып жөнеди.
Атадан жалғыз мәрт Қоблан
Асықпайды мәрт Қоблан,
Аттан жерге түседі,
Айылын айттың шешеді,
Қайтадан ер салады,
Түсерликке келгенде,
Ер мойнына кетер деп,
Қос қуйысқан салады,
Өрмелеспе келгенде,
Ер кейнине кетер деп,
Қос сийнемет салады,
Шам айылын нық тартып,
Алғы айылын узайтып,

Қублаға басын қаратып
Секиріп атқа минеди,
Я жаратқан алла, деп,
Пирим Шағимардан, деп,
Бабам Қызыр Ильяс, деп,
Яр бола көр Субхан, деп,
«Шүў!» деп Қоблан жөнеди,
Астындағы торыша,
Түўесилмей шабысы,
Жаңа қашқан қояндай,
Топлымнан қашқан қунандай,
Секиріп ойнап барады.
Аспаннан келди бес тырна,
Тырна емес еренлер,
Ат танапқа қол салды.
Тырна болып келгенлер
Пирден мәдет болған соң,
Толқысып аққан дәрьядай,
Жүз тоқсанлық жорғадай,
Толқысып ойнап барады,
Жүйриклиги атлардың,
Ушқан қус пенен жарысты,
Алдында қашқан балалардың,
Кейнинен жақын барады,
Тасып өтип торыша ат,
Балалардың алды менен,
Әйне песин ўақтында,
Сары хожа Қәмбил пир,
Дәрет алған жерине,
Қоблан таяр болады.
Ассалаўма әлейкум, деп,
Хақ сәлемин береді,
Сары хожа Қәмбил пир,
Сәлемин әлик алады.

Булардан кейин, Қәмбил пир Қобланға қарап, «аттан түс, мийман бол» деп, мынаны айтты:

— Талап болсын бул жерлерде жыйған мал,
Мәдетти бергейлер халық еткен сухбан,
Мендей Қәмбил пириң сизден айлансын,
Бир күн қонақ болып кеткил зүриятым.

Рустемдей болғай сениң айбатың,
Дүлдүлдей болғайлар минген торы атың,
Қәмбил пирден алма балам бәддуға,
Бир күн қонақ болып кеткил зүриятым,

Ақшахан сизлерге душпан болыпты,
Қәмбил пириң балам саған жолықты,
Қәмбил пирден алғыл балам пәтия,
Ат қулағында зәрре терлер қалыпты.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Қурылғанда бул басыма зимистан,
Бизлер келген жигербентің балаңман,
Бүгін қонсақ атым жолдан қалмай ма,
Пирим болсаң пәтия бергил, баба жан,

Дәўлетим бар, жыйған көплеп малым бар,
Қурбанлық әйлеген шийрин жаным бар,
Пир де болсаң пәтия бер де қала бер,
Ол елимде Ақшахандай ханым бар.

Ашылмайын таза гүлим солмай ма,
Торы тайым озбай кейин қалмай ма,
Пәтия берип қала бергил баба жан,
Биз жалғызға көп зимистан болмай ма!

Пир деп туттым пешиңнен,
Пәтия бер, Кәмбил пир,
Ер деп туттым етектен,
Пәтия бер, Кәмбил пир,
Әлұан деп туттым шақаңнан,
Пәтия бер, Кәмбил пир,
Муштай тайға мингенмен,
Қаларымды билгенмен,
Ар-намысқа шыдамай,
Сизге исенип келгенмен,
Пәтия бер, Кәмбил пир,
Атым барса байрақтан,
Арымды алсам қалмақтан,
Абырайы бизики,
Барлық байрақ қудайы,
Ат байрағы сизики,
Пәтия бер, Кәмбил пир.

Сонда пир сөйледі:

— Минген бедеў қамшы урсаң желеди,
Ғапыл бенде әжел жетсе, өледі,
Бир адамның кеўлин бузған, шырағым,
Мың кәбаны бузған киби болады,
Гә қонғыл, гә қонбағыл өзиң бил, — деп жылады.

Бул сөзлер айтылып болғаннан кейин, «ат қалса, қалсын, мың кәба бузылмасын»,—деп сол күни мийман болды. Елдің шети жатқанда, от қызылы батқанда, кейнинде қалған атлардың барлығы гүўлесип өтті. Сонда хожалар, «Ұей, Полат жан, бир азырақ турып кет, пирден пәтия алып кет» деп қыйқыў салды. Онда Полат сөйледі, «дәркар емес пәтияң, айдарға мал қыла бер, шайнарға нан қыла бер, дәркар емес пәтияң. Атқа таққан андызы, Қыдырбайдың жалғызы пәтияңды соған бер, майданға тиккен тереги, жаўлы күни кереги, пәтияңды соған бер, пәтия берип

қалмасаң, алдыма сүйреп салмасаң, батыл болғайсаң Кәмбил пир» - деп олда қайрылмай рауана болды. Хожалар гезек пе гезек ат суўытты, жәбир менен қан жутты. Үш мәртебе ат суўғарып, таң алдында тер алды, аттан тер алмақ сол хожадан қалып еди, ағарып таң атты. Хожалар бәри жыйылып пәтия берип, Қоблан жанды узатты. Еки ярым күн өткенде баяғы хожаға ўәсият берген бабасы Қобланның алдынан шығып жолда көрген ислерин бир-бир баян етти:

—Жалғыз балам мәрт Қоблан,
Сабыр әйле бир заман,
Сабыр етсең рәхмет бар,
Бийсабырға нәлет бар,
Сабыр еткіл, Қоблан жан,
Ат тарықпай жол жүрмес,
Ер тарықпай күн көрмес,
Ат тарыққан жеринде,
Менменликті ойлама,
Бул кеткеннен кетерсең,
Жолды мәскән етерсең,
Үш күн тамам жол жүрип,
Ана кеткен балалардың,
Кейининен қуўып жетерсең,
Кейининен қуўып барарсаң,
Адасқанның алды жөн,
Адасып балалар баратқан,
«Жол қалды мында балалар!» деп,
Үш мәртебе шарларсан,
Еситпеген көп балалар,
Еситпестен ол кетер,
Шапқан аттың изи менен,
Кеткен Полат изи менен,
Кейининен атлар саларсаң,
Бир ярым күн өткенде,
Полатты қуўып барарсаң,
Ақтаўдан төмен түскенде,

Қосылысып түсерсең,
Шығарлыққа келгенде,
Ақшахан минген көк аттың,
Қуйрығынан бир тислеп,
Зордан атың шығады,
Таў үстине минген соң,
Еки бирдей бедеў ат,
Үш күн тынбай шабысар,
Арадан он күн өткенде,
Шабысын атың толтырар,
Ғамгүнге кеўлиң толтырар,
Қызыл жүзин солдырар,
Қапсығайлы Қара таў,
Қара таўға келгенде,
Шабысын атың толтырар,
Көзиңнен жасың төгилер,
Нардай белиң бүгилер,
Астыңдағы торы атың,
Әбден шаршап жығылар,
Ат жығылған жеринде,
Әўел айтсаң алланы,
Яд етсең биздей бабаңды,
Ийшалла мәдет берермиз,
Жылаўыңда жүрермиз,
Мен-менликти ойласаң,
Қолыңа қанжар сен алсаң,
Турмады атым деп шалсаң,
Жылаўыңнан аларман,
Таўлап жерге урарман,
Қарын киби сенлерди,
Қара жерге тарттырып,
Жерге жемтик қыларман.
Оннан арман өткен соң,
Үш күн тамам жүрген соң,

Хақтың улы Полатқа,
Ат ойнатып барарсаң,
Ат дәрбентке барғанда,
Барып мийман болғанда,
Нелерден не көрерсең,
Уйқылап жатып түс көріп,
Жети гүлгин кесенди,
Үш дийўана бабаңды,
Жети бирдей ақ гүмбез,
Жубы емес, тақ гүмбез,
Ол гүмбезди көрерсең,
Жети кесе шарап ишерсең,
Оннан арман өткен соң,
Атың барар байраққа,
Ар аларсаң душпаннан,
Менменликті ойлама,
Кишиликті ойлай көр,
Жалғыз балам мәрт Қоблан,
Алдыңызды алла ашсын,
Бар кете бер, Қоблан жан.

Пирден жуўап алады,
Атын жолға салады,
Жолға раўана болады,
Балалардың кейиннен,
Қоблан қуўып барады,
Арадан үш күн өткенде,
Пири айтқан жерінде,
Балалардың изинен,
Жақынлап Қоблан қалады,
Көзлер таслап қарады,
Адасқанның алды жөн,
Адасып балалар баратқан,
«Жол қалды мында балалар!» деп,

Үш мәртебе шарлады,
Балалардың қулағын,
Жабрайыл беккем байлады,
Қыйқыұлаған дауысы,
Балаларға бармады.
Полаттың кеткен изинен,
Ат салып Қоблан жөнеди,
Табаны тасқа тақылдап,
Азыұ тиси шақылдап,
Қуйысқаны шырпылдап,
Аұзынан аққан ақ көбик,
Омыраұға шарпылдап,
Хәр бир майдан жерлерде,
Шабысына шыдамай,
Жабрайыл деп шырқырап,
Ат шаұып Қоблан жөнеди,
Бир күн жүзи толғанда,
Айыл жетпес ала аттың,
Қуұып жетти соңынан,
Жеткен жерде қонады,
Гәхи жерде түсленип,
Булақтан алып суұ берип,
Селеұден жақсы отлатып,
Және бир күн болғанда,
Бес күн жүзи толғанда,
Қуйысқан жетпес қула атқа,
Зәңгилесип барады,
Қайда кетти көк ат деп,
Ол балалардан сорады,
«Айралық жәбири өткели,
Бизди хайран еткели,
Еки күн жүзи болыпты,
Бизден озып кеткели», —
Бул гәплерди еситип,

Атадан жалғыз мәрт Қоблан
Алла бергей мурадым,
Қайтпағай сениң ғайратың,
Шүў жаныўар, торы атым,
Шүў, деп қамшы урады.
Астындағы торыша ат,
Қанатқа пәрман қылады,
Гә ушып, гә қонады,
Ақ кийиктей секирип,
Толқысып ойнап барады,
Және үш күн толғанда,
Ақшахан минген көк атқа,
Қапталласып барады,
Және бир күн тарысып,
Таў үстинде шабысып,
Бир күн тамам жарысып,
Қапсығайлы Қара таў,
Қара таўға келгенде,
Таўдан төмен түскенде,
Әжизлик етип торы тай,
Ғамгүн кеўлин толтырды,
Қызыл жүзин солдырды,
Әжизлик етип торы тай,
Жары жолда болдырды,
Қоблан ҳаққа жылады,
Таўдан төмен түскенде,
Аттан Қоблан қулады.

Қоблан қыял етти, «мениңдей жалғыздың аты жары жолда жарамай қалғаннан бий әжел өлим жақсырақ емес пе», деп пышақты қолына алып, торы аттың жанына барып, шалмаққа қайым болды, шалайын деген ўақтында ат басындай сомжүрек сарайына сыймады, нени умытты десе, қуданы умытып, пириниң айтқаны ядынан шыққан екен. Мойнына пота салып, таўдың басына минип, «я жанымды ал, я торы атқа куўат бер» деп мыналарды айтты:

— Мен жылайман өз халыма зар-зар,
Бенде едим, сизден басқа кимим бар,
Торы атқа қууат бергил, сыйындым,
Жоқтан бизди бар әйлеген бир жаббар,
Я болмаса мен жалғыздың жанын ал.

Бәршаны халық етип жараттың алла,
Менменлик ойласам мың түрли бәле,
Торы атыма қууат бергил, сыйындым,
Алланың досты сенсең Мустапа.

Атың Қызыр Ильяс әлемге белли,
Жалғыз өлсе, паяны жоқ мәнзили,
Торы атыма қууат бергил, сыйындым,
Қызыр бабам, мен балаңның сен пири.

Ат сүринер бийик тауда қыя тас,
Кемлик пенен ақты көзден селли жас,
Торы атыма қууат берің сыйындым,
Шөллердің ийеси, сен Қызыр Ильяс.

Зар жылады мөхмин елдің баласы,
Тилегін қабыллап мәрттің алласы,
Зар-зар жылап шөлде Қоблан тұрғанда,
Қабыл болды Қоблан ердің көз-жасы.

«Тарыға көрме, балам», деп,
Таяр болып келипти,
Ақ сары бас қуу болып,
Келип жетти Қобланның,
Қызыр Ильяс бабасы.
Ат жанына барады,
Жығылып атқан торы аттың,
Сауырына ол урады.

Секирип жайдан турады,
Аўызына жети түкирди,
Жығылғаны торы аттың,
Тер қыстаўы болады,
Қоблан атқа минеди,
Пирден мәдет болған соң,
Шүў деп султан жөнеди,
Неше қырды асқанда.
Полат жанның кейнинен,
Қуўып жетип изинен,
Омыраўлап зор берип,
Атқулақтан тер берип,
Мәрттиң минген торы аты,
Қанатлыдан зор келип,
Ат дойнағы қызады,
Қуўдай мойнын созады,
Ханның аты, көк аттан,
Мәрттиң минген торы аты,
Дуўа баўлық озады.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Достым болған, Полат жан,
Есит арзым бир заман,
Таяқ деген еки ушлы,
Бир ушы тийсе бизлерге
Бир ушы тийер сизлерге,
Үш күн болды, Полат жан,
Тай дегенімди етпейди,
Тайға күшим жетпейди,
Өзи болған ер жигит,
Жолдасын таслап кетпейди,
Достым болған, Полат жан,
Мингесейик, кел,—дейди,

Ермен, неден таяман,
Ғаққа кеўлим қояман,
Жарамаған жеринде,
Қарқыратып сояман,
Душпаным болған Ақшахан,
Ақшаханның алдына
Арқалап басып бараман,
Бир бийениң қулыны.
Бир айғырдың баласы,
Өле ғойса шөллерде,
Мен бәтшесин ураман,
Мингес деп тур құрдасың,
Өзи болған ер жигит,
Таслап кетпес жолдасың,
Мингесейик, кел, — дейди

Сонда Полат сөйледи:
— Достым болған, Қоблан жан,
Жүйрик болса торы атың,
Озып барса байрақтан,
Ол да мениң мурадым,
Ғәси сөзди сөйлеме,
Тәкаббырлық әйлеме,
Жолың болсын, Қобланым.
Аттың басын жаздырды,
Жылысып түсти алдына,
Гәхи тозын көреді,
Гәхи өзін көреді,
Шақмақ оттай шағады,
Жулдыздай боп ағады,
Ханның аты, көк аттың,
Сонда ары келеди,
Бир мәртебе қарғыды,
Бес танап жерди алады,

Қайрыла беріп қарғыды,
Он танап жерге барады,
Бір майдан шауып қарады,
Қоблан минген торы тайға,
Жақынласып барады,
Енди жеттим дегенде,
Қуйрықласып келгенде,
Полаттың қайтып ғайраты,
Алалмады көк аты,
Буйырмады абырай,
Сүриніп кетіп бул жерде,
Жығылып ол да қалады.
Мәрттиң минген торы аты,
Пирден қууат болған соң,
Жеткермей кетіп барады.
Ырғып тұрып орнынан,
Және минди көк атқа,
Хақтың улы Полаты.
Және қууды кейнінен,
Бір мезгил өткен ұағында,
Тағы жетти изинен,
Алғы аяғын кереди,
Артқы аяғын тиреди,
Омыраулап зор беріп,
Көк аты тегис тер берди,
Ақшахан минген көк аты,
Мәрт атынан зор келди.
Жылысып түсти алдына,
Бір майдан жүрди шабысып,
Туяғы қызып көк аттың,
Ғайып болды көзинен,
Әжизлик етті торыша ат,
Жете алмай қалды-ау изинен,
Гәхи тозын көреді,

Гәхи өзін көреді,
Мәрттің минген торы аты,
Жете алмай кейін келеді.

Бул хәдийселерден кейін, ендиги сөзди Ақшахан патшадан еситиңлер.
«Әзелги душпан ел болмас, етекти кесип жең болмас», — деп Шақан улы Ақшахан Қобланның алдына төрт атлы душпанды жиберип, «Қобланның аты озып киятырса, «көтермелеп» келиңлер, есабын тапсаңыз, жығыңлар, Полаттан кейін киятырса, ийттей күшкәлап шақырып келиңлер», — деп жиберипти. Полаттан Қобланды кейнирек көрип, тусынан өткерип жиберип, мыналарды айтып турған көринеди:

— Атларға тумар таққанша,
Мәрт болып дабыл қаққанша,
Ғашырды шапса, болмай ма,
Торы тайларды шапқанша,
Әжел өлим көп жақсы,
Айда, күшкә! Мәрт Қоблан!
Бос қалып мәртлер пәриядтан,
Қайтыпсыз Қоблан ғайраттан,
Атыңыз қалды көк аттан,
Айда, күшкә! Мәрт Қоблан!
Ат шаппас майдан даласы,
Қабылдур патша тобасы,
Атыңыз қалды көк аттан,
Айда, күшкә, мәрт Қоблан!
Бәтшағар шалдың баласы,
Жалғаншыда не жаман,
Ар-намысы көп жаман
Перзент кетти ядынан,
Жеккелик келди ойына,
Зордан алды өзини,
Батыр туўған мәрт Қоблан,
Торыша аттың мойнына,
Көзиниң жасы моншақлап,

Ат мойнынан қушақлап
Мына гәпти еситип,
Жығылмай қалды мәрт Қоблан,
«Уллытаў!» деди, қышқырды,
«Тоқсаба!» деди шырлады,
Қытай-қыпшақ халқынан,
Ақшаханнан қорыққаннан,
Хеш бир адам бармады,
Аты түркмен Сейилхан,
Сейилхан менен Жайылхан
Мусылман деп ах урды,
Ақшаханнан қорыққанынан
Хеш бир адам келмеді.
Жеккелик келип басына,
Келмеді адам қасына,
Қоблан хаққа бағлады,
Ураныңбыз бизлер, деп,
Қәуендерің бизлер, деп,
Аспаннан келди бес тырна,
Ат танапқа қол салды,
Пирден мәдет болған соң
Шаншылып тайдың куйрығы,
Өлим хақтың буйрығы,
Қулағын сыртқа жапырып.
Қоян киби секирип,
Толықсып ойнап келеді,
Қобланның минген жүйриги,
Қамшы берди жонынан,
Бир саат өткен ўағында,
Хақтың улы Полаттың,
Мәрттиң минген торы аты,
Қуўып түсти алдына,
Бир майдан жүрди тарысып,
Тақыр жерге келгенде,

Қуйып түсти алдына.
Жете алмай қалды көк аты,
Торы тайдың кейнине,
Бир төбеге минеди,
Бир төбеге мингенде,
Қараға көзин салады,
Көзин салып қараса,
Шақан улы Ақшахан,
Төрткүллеп ошақ ойдырған,
Туұ бийелер сойдырған,
Ортасына белги ушын,
Бир жалаұды байлаған,
Хан байлаған қарашы,
Узақ майдан жоллардан,
Байдақланып көринди,
Нешше мезгил жол жүрип,
Атлар ойнап келеди,
Ат сүринбей тезинен,
Дәрман кетпей дизинен,
Нешше күн көрип сегбирди,
Аман-саў өтти торыша ат,
Ақшаханның алдынан,
Қылмасын даўа патша деп,
Мәрттиң жаны қыйналды,
Ақшахан жатқан шатырды,
Он мәртебе айланды,
Қырк жигиттиң ишинде,
Шамай менен Дуғдары,
Бир баў отты қолтықлап,
Қобланлыға келеди.
— Ат шапқаннан хан аға,
Ат суўытқан қыйын боларын,
Енди өзиң билесең,
Абырайы сизики,

Жары байрақ бизики.

Пошқа-пош, — деп заңғар кәл,

Ат жетеклей береди.

Ақшахан —Жәллад!—деп бақырды, еки пашшап таяр болды. — Буннан кетиңлер.

Полатқа жетиңлер, аўдарып аттан алыңлар, мойнына арқан салыңлар, алдыма тезирек қуўып келиңлер!— деди. Еки жәллад, кетти, Полатқа жетти. Аўдарып аттан алды, мойнына арқан салды, Ақшаханның алдына қуўып келтирди,— Сөйле.

Полат!—деди,—атым аттан қалған емес, озып хеш ким байрақ алған емес еди, маңлайына шаң тийген емес еди, адасып кеттиң бе, шаштың ба, уйқылап қалдың ба, не бәле болды, заңғар! — деди.

Сонда Полат сөйледі:—Хәй ханым адасқанымды, шашқанымды мен билмеймен, буннан кеттик. Хожаға жеттик, инамыңды бердик, инамыңды алмады, сениң берген садақанды қудай қабыл қылмады. Хожалардан биз өттик Ақсуўатқа жеттик, бир күн мийман болдық, ат есабын алдық, Қобланның атын кем көрдик. Қоблан минген торы аты аржағында көринди, ол жуўапты берди, биз қаштық. Ат шаба алмай изимизде қалып еди, он бир күнлер толғанда жүрип жетти изимнен, он үш күнлер толғанда, ғайып болды көзимнен, озбаған атыңды, ислеменген бахтыңды, жүрмеген дәўлетиңди арқалап келтир деппедиң?

Сонда Ақшахан айтты, —Хәй, Полат жан, Қобланның аты келсе де, келген жоқ дегейсен, егер Қобланның атының келгенин рас қылсаң, Қоблан бирдей қасында турмас, көзиңди оярман, аўзыңа қорғасын еритип қуярман, — деди.

Сонда Полат айтты. — Хәй, ханым, атам айтпаған жалған сөзди, бабам айтпаған жалған сөзди неғып айтаман, — деди.

Сонда Ақшахан айтты: —Рас айтасаң, Полат жан, Қоблан келгенде, байрағым қәне дегенде сениң көзиң менде болсын, мениң көзим сенде болсын, расты көбирек айтып баратырсаң, бир аз муртымды қағыңқырап жиберермен, бир аўыз өтирик сөйлесең кейнин өзим келистирермен. Екеўимиздиң белгимиз мурт қағыўымызда болсын.

— Әжеп болар, — деп Полат майданға шығып Қоблан жатқан үйге қарап жөней берди, Қоблан жанға жақын барып, бир сөз айтты:

— Ассалаўма әлейкум,

Қыяметлик мәрт Қоблан,

Атыңыз келди байрақтан,
Достым Қоблан, көз айдын.
Келген жоқ деп атыңа,
Даў қылып олар турыпты,
Алтмыш еки хәмелдар,
Ханның нанын жегенлер,
Ханның тонын кийгенлер,
Алтмыш еки хәмелдар,
Отыз еки мөхирдар,
Келген жоқ деп атыңа,
Даўды қылды Қобланлы,
Даўагерің үезир болды,
Алла берсин дадыңды,
Қазы менен кәләнлар,
Омардың орнында отырған,
Ханға мәхремде болған,
Қазы, орда бәршеси,
Келген жоқ деп атына,
Даў қылып тур, мәрт Қоблан,
Даўагерің қазы болды,
Алла берсин дадыңды,
Бизлер келген жан достың,
Бир көрмеге зар болдық.
Мына журтты сорасаң,
Журт ийеси ханымыз,
Той баслаған Ақшахан,
Келген жоқ деп атыңа,
Даў қылады ханыңыз,
Даўагерің хан болды,
Алла берсин дадыңды,
Аўзы қанлы бөрисең,
Бөрилердің бирисең,
Бүгин ханның алдында,
Қолы қанлы урысаң.

Тикке жайдан турасаң,
Хәм кейниме ересең,
Хан алдына барасаң,
Берсе, байрақ аласаң,
Бермесе, қуры қаласаң,
Қууанбайсаң берер деп,
Қууармайсаң бермес деп,
Оннан басқа сөзим жоқ,
Қоблан өзиң билесең,
Достым, қалай көресең?

Сонда Қоблан сөйледі:
— Достым болған Полат жан,
Хош келип, сапа келипсең,
Аўзы қанлы бөримен,
Бөрилердің биримен,
Жайымнан мен тураман,
Хәм изиңе еремен,
Хан алдына бараман,
Берсе, байрақ аламан,
Бермесе, қуры қаламан,
Қууанбайман берер деп,

Бул кеткеннен кетемен,
Қыпшақ елге жетемен,
Отын жемин салдырып,
Қырқ жигит ертип кейниме,
Талап етип келемен.
Тереклерин қырықтырып,
Қалаларын жықтырып,
Ақ найзаның ушы менен,
Ақ билектиң күши менен,
Ақшахандай ханыңның,
Тахтын зиндан қыларман.

Бул ялғаншы дүньяда,
Ханнан өлген бендениң,
Ар-намысы болар ма,
Дүгистирме деп едим,
Өзи ғәрип киси менен.

Бул сөз айтылып болғаннан кейин, Полаттың кейнине ерди, Ақшаханның алдына жақын барды. Қоблан төрге шығып отырды. Сонда Ақшахан «Полат жан, сөйлесип отыр» деди. Ұақтың улы Полат Ақшаханға қарап мыналарды айтты:

— Ұақтың улы Полатпан,
Полаттан да қаттыман,
Өтирик сөзден бийзарман,
Рас сөзге келгенде,
Арба жолдан гүзарман.
Расымнан келермен,
Бул кеткеннен биз кеттик,
Хожаларға биз жеттик,
Хожадан да биз өттик,
Ат қашыраp жерлерге,
Ат ойнатып биз бардық.
Ақсуұатқа биз кеттик,
Аттан түсип желдирдик,
Сонша аттың ишинен,
Жалғыз атты кем көрдик.
Кимнің аты дегенде,
Қобланның аты дей бердик,
Бедеўдиң жалы өрилди,
Бир майданлық аржағында,
Қоблан көзге көринди,
Рухсат берди Қобланлы,
Қашыўды баслап биз қаштық,
Қулағың сал сөзиме,
Айтайын гәпти өзиңе,

Қалып еди кейнимде,
Он бир күнлер болғанда,
Ғайып болды көзимнен,
Бергил аттың байрағын,
Жандырма ердің еңбегин!
Күйдирме тайдың мийнетин,
Оза қойса көк атың,
Байлап па едим сыйрағын!
Қапсығайлы Қара тау,
Бул жерлерге келгенде,
Қобланның аты жығылды,
Ат жығылған таң емес,
Бир күн жатты телмирип,
Хақтан көрди бул исти,
Бергил аттың байрағын!
Жығылған жерден ат турды,
Келе бердик ат шауып,
Бир ярым күн болғанда,
Дәрбент жолға биз қондық,
Әйне сәхәр ұағында,
Уйқылап жатып түс көрдик,
Жети кесе қан ишти,
Бергил аттың байрағын!
Алалай менен Булалай,
Буны алады мәрт Қоблан.
Ақкермен менен Жанкермен,
Оны алады мәрт Қоблан.
Байрағын бер Ақшахан!
Азыұдың ауыр шәхәринде,
Барса келмес елинде,
Көбиклидей дәулерің,
Оны алады мәрт Қоблан,
Байрағын бер Ақшахан!
Ат айланбас гәуирди,

Таза Қыпшақ қылады,
Буны алады мәрт Қоблан,
Атқан оғы сынғанша,
Шәменбет қалмақ журтларын.
Тураба деген қаланы,
Дәу кемпирдің еллерин,
Шарықлыдай дәулерди,
Қос палұанның халқыны,
Қызыр ердің журтыны,
Буны алады мәрт Қоблан,
Берши аттың байрағын!
Жарасамен ханларға,
Баласы менен ойнаған.
Бир кесеси Ақшахан,
Ол да сениң қаныңды,
Берсең бойма теңликти,
Атадан жалғыз Қобланға,
Ким көрсетер кемликти,
Берсең бойма байрағын,
Геудеңде басың барлықта,
Әзрейил алар жаныңды,
Түсимде ишти қаныңды,
Жандырма ердің енбегин,
Күйдирме тайдың мийнетин,
Бергил тайдың байрағын!

Сонда Ақшахан сөйледі:
— Берейик, Полат, берейи
Айбаты менен Ақшахан,
Жыйнаған екен өз халқын,
Той бермеге өз журтын.
Хәр сөзди Полат айтқанда,
Қашан жалған айтар деп,
Қаққан екен өз муртын.

Сонда Полат сөйледи:

— Айралық жәбири өтипти,
Айтарсаң деген жалған сөз,
Ядымнан шығып кетипти,
Енди растан дөнбеймен,
Жалған сөзди билмеймен,
Алсаң да шаўып өлтирип,
Таңламахшер күнинде,
Бүгин сөйлеп өтирик,
Бир кудаға не деймен?

Бул сөзлер айтылып болғаннан кейин, Қоблан жатқан жерге қайтты. Қырк жигиттің ишинен Шамай менен Дуғдар Қобланның алдына келди—Қоблан аға, арзым бар, — деди. — Жигирма жигит қасыма алсам, тал таяқты да қолға алсам, талтаңлап жолдың ортасы менен барсам, ғәзийне басы төресинен қырк бир ғашыр зерди өлшеп алсам, қалай болады, — деди. Ол да сениң назлы шәүкетиң аға, — деди.

— Әжеп болады, — деп Қоблан жууап берди. Жигирма жигитті қасына алып, Ақшаханнан адам алып, ғәзийнеге ертип барып, ғәзийне басы төресинің қолынан услап, «тезирек өлше», деп тәрезинің бир жағын өзи услап, қырк бир ғашыр зерди өлшеп алды. Тәрезиман «хақым болсын» деп бир ләген тилланы да артық салды. Қоблан отырған үйдің алдына әкеліп үйди. Биреуи жаршы болып, жар салып кетти, «Хожа, сейит, бармысаң, ғәрип-қәсер бар болсаң, жетим-жесир бар болсаң, камбағал гедей бар болсаң, атым менен өзимнен, елим менен халқымнан садаға болсын журтымнан», деп қырк бир ғашыр зерди, Қоблан үлестиріп жиберди.

Ендиги сөзди Ақшаханнан еситің: Қобланның бул қысыўметине шыдай алмай, ат шаптырды далаға, жар салдырды қалаға, әўели атшабар, кейни гүреспаз деген қәўесет салды араға, хәмме қумар болыпты Қоблан атлы балаға.

Ендиги сөзди. Қобланның қырк жигитинен еситіңлер:—Ха, Қоблан аға, — деди, — хан тойы деген уллы дабыралы той болды, қәдели жерге қой берди, ат байрақтың басына қырк бир ғашыр зер берди, енди гүрес майданы деген қурылып атырыпты, алдыңғы жыққанға ат-тон сарпай береді, кейинги жыққанның басы олжа болады, және он бес ғашыр зер береді, гүреске барсақ, қалай болады, — деди. Сонда Қоблан, «бизлер ат шаўып харып келген, бизде не хал бар, не қуўат бар, ишинизде

палўаныңыз бар ма?» деди. Қырқ жигит, «бизлер баҳадыр палўанбыз»,—деди. Қоблан «Шамай, сен қалайсаң?» деди. Ол «аға, немди сорайсаң, жуўырып барамыз, жағадан аламыз, Жанбасты саламыз, айландырып таслап жиберемиз, қалпал түскени шала жансар, анық түскенинің жаны жәхәннемге барады. Бести жығып, алтыдан жығылып жүрген халымыз бар», Қоблан «Дуғдар, сен қалайсаң? деди. Ол, «аға немди сорайсаң—деди,—дүньяда «кәлге, қара жерге берген бе екен қара күштиң бәрін, бизлер де халымызға палўанбыз, — деди, — жетеўди жығып, сегизден жығылып жүрген халымыз бар» деди. Сонда Қоблан «ат нәзери, ер нәзери қайтпаған султанлар едиңиз» деп, гүрес майданына барып турды. Қырқ жигит бир бәленің барынан хабардар еди. Ақшахан, «хәй, Қоблан, палўаның болса, шығар!» деди. Атқа тумар тағыпты, жанын отқа жағыпты, алаңғасар Әлип дәўдің иниси Бөке дәўди «Қобланды жығып берсең он бес ғашыр зер байрағың, Ақбилек қызым сизге байрақ болсын», деп үш ай он күн бағыпты. Қоблан, «қырқ жигит қалайсаң?» деди. — Аға немизди сорайсаң,—деди.—Әй Шамай, сен қалайсың? Ол,— Шамай қурысын, гүреспей-ақ турсын, — деди. — Кешеги ат шаўып кеткен айдың ишинде Шамай инің қус салды, қуста қыраған болды, еки көзим қустың қанатында, ат астында бир оқпан ушырап, ат үстиме жығылды. Мойын омыртқам шығып кетти. Жазылармекен деп едим, қыйсығырақ питти, итий деген кеселге шатты, — деп, тырп етпей жатты. Қоблан, «Дуғдар, сен қалайсаң?» деди. —Аға, немди сорайсаң,—деди. «Не бәле болды? «Заңғар!»— деди. — Атаң Қыдырбайдың оңған жери бар ма, жалшының тынған жери бар ма «буннан кет деди, көп малға жет» деди, буннан кеттим, көп малға жетим, малыңа жолбарыс келген екен, көк шолақ сыйырды ала жолбарыс алған екен, сом етке аўыз салған екен, мен жолбарыстан айырып алдым. Маңлайым терлеп үйге жуўырып келдим, бир керсең қатық турған екен, басына барып бисмилланы умыттым, бисмилласыз жуттым, өкпе менен қосырдың арасына барды, жабысып қата қалды, бир тәўипке көрсетип едим, «кулан туяғы күйген, қус ушса қанаты күйген, нар түйениң жилигинен қақ айырып шыққан бир қамысты таўып әрўананы да сол жерге апарып, саўып, соны ишсең, жазыласаң, болмаса өлесек, деп еди, айтқанын таба алмадым, айтқанынан он күн өтті, ең кейини лепсе деген кеселге шатты, айтып болып бул да жөтелип жатты.

Бөке дәў Ақшаханға қарап мынаны айтты:

— Басына саларман сениң зимистан,

Сыйынғаным латманатдур сухбан,

Гүреспекке Қоблан жоқдур елинде,
Дәу байрағын тез келтиргил, Ақшахан,

Ғазлар уя салар айдын көлинде,
Қәхәрленип от жандырар тәнинде,
Дәу байрағын тез келтиргил, Ақшахан,
Гүреспекке жоқдур Қоблан елинде.

Тыңламайман енди айтқан сөзиңди,
Сизлердиң ояйын еки көзиңди,
Дәу байрағын тез алып кел, Ақшахан,
Алып кел сен он бес ғашыр зериңди,
Хәм алып кел бизге айтқан қызыңды,

Бул ұақлары Ақшахан,
Жәлладлар деп ақ урды,
Тоғыз бирдей жәлладлар,
Ханға қарап жууырды,
Алып келгил зерди, деп,
Ақбилек атлы қызды, деп,
Муңайып хан буйырды,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Бул гәплерди еситип,
Ар, намысы көп жаман
Жалғызлық кетти ядынан,
Жууырып түсти атынан,
Хақ яратқан илайым,
Ер менменлик қыла ма,
Умытты дейди қудайын,
Ортаға өзін урады,
Қатар турған адамлар,
Жол берип оған турады,
Көзгенеңнен торы аттың,
Қыл танабын қолға алып,

Белине Қоблан бууады,
Алшаңлайды нар киби,
Сүриүде бағлап қой киби,
Дәўге қарап жүреді.

Сонда Қоблан сөйледі!
—Атаңа нәлет қул, деди,
Аңлап сөйле сен, деди,
Менмендурман, мендурман,
Менменликке бел қойған,
Бәлки қара ердурман,
Өзим деген адамға,
Таўсылмастай кәндурман,
Достымның отын сөндірмей,
Душпан отын жандырмай,
Таныдың ба сен, деди.
Танытайын мен, деди.

Қақпақтың қара тауында,
Аланғасар Әлип дәў,
Қандарың Қоблан мен,—деди,
Әлип дәў ағанды өлтирген,
Таны заңғар, сен, деди,
Маллар түүе, зер түүе,
Ақбилек атлы қыз түүе,
Арыңды алшы сен, деди,
Қаныңды алшы, сен деди,
Ол ұақлары Бөке дәў,
Турған жерде умтылды,
Қойып еді шынжырлап,
Қобланға қарап сөйледі:

—Қызы қурысын, нетейин,
Зери қурысын, қайтеин,

Бир қорегим өтейин,
Минген бедеу желгели,
Үш жыл болды бәдшағар,
Самарқандқа келгели,
Қоблан атлы қандарды,
Мен табалмай жүргели,
Ағамның қанын алайын,
Сизди бизге тап қылған,
Латманат мениң қудайым,
Тилеклес, болып турады,
Ақшахандай залым хан,
Хәмелдары, бәршеси,
«Атаңа нәлет Қобланның.
Сүринер күни болғай!» деп,
Тилегин тилеп турады.
Еки күн жүзи толғанда,
Әйне песин болғанда,
Дәудің қолы қызықты,
Қызықса, иси бузықты,
Жуп жағадан алады,
Ыңыранып жанбас салады,
Қара талдай майысып,
Қабырғасы қайысып,
Басы жерге тийгенде,
Қоблан атлы жас бала,
Зордан өзін алады.
Мынау тұрған Ақшахан,
Хауа-хауа Қоблан деп,
Күлип мәс боп турады.
Атаңа нәлет Бөке дәу,
Мойнынан ашырым салады,
Иштен шалып кәпир дәу,
Белли ғайрат қылады.
Бели аз ғана майысып,

Қабыртқасы қайысып,
Басы жерге тийгенде,
Зорға өзін алады,
Дин билмеген кәпир дәў,
Атадан жалғыз Қобланды,
Баспалатып барады,
Жалғыз елден кеткенде,
Кейнинде хабар болмай ма,
Ата менен анасына
Аты келди деп байрақтан,
Қыдырбайдай ғаррыға,
Шүйинши сорап барыпты,
Бир мөхминнің баласы.
Атасы еди Қыдырбай,
Енеси еди Бозкемпир,
Келген екен бул тойға,
Қоблан дәўде турғанда,
Дәўге етер хәмел жоқ,
Ортаға өзін урады,
Боз торғайдай шырқырап,
Ата менен анасы,
Тасқа аўнап, жылады.
Қыдырбай кемпирин кейнине ертип, — Ақшаханның алдына барайық, Қобланды
дәўден айырып алайық, — деп Ақшаханның алдына барып, арыз қылып бир сөз
айтты.

— Жер менен көк халық әйлеген қудайым,
Ғәрип едим, алла ашқай талайым,
Мендей шалдың айтатуғын арзы бар,
Арзымды есит, журт сораған патшайым,

Бастан кеткен қайғым менен ғулфетим,
Қартайғанда берип еди күдиретим,
Қыдырбайман, айтатуғын сөзим сол,

Дәуден азат әйле жалғыз перзентим'

Сонда Ақшахан сөйледі:

— Бедеу жалын сауаш күни тарамай,
Рәхим ет деп бизге ғарры жыламай,
Тайған дәулетинди билмей жүрмедің,
Қетсең бойма, қудай урған Қыдырбай?

Қоблан балаң бул еллердиң сойы еди,
Қууанғаным ерлеримнің ойы еди,
Кетсең бойма, дәулет тайған Қыдырбай,
Бул бир сениң қайсы улыңның тойы еди?

Бедеу жалын сауаш күни өргенмен,
Өспегирден көп ақырет көргенмен,
Бул тойларың қай қызыңның тойы еди,
Мен Қобланның қарасы деп бергенмен.

Қыдырбай сонда сөйледі!

— Хау Ақшахан, Ақшахан,
Хаслыңа сениң тартқаның,
Жалғызды дәуге салғандай,
Не қылды саған Қоблан жан?
Жалғыз балам журтқа зорлық қылғандай,
Ашылған гүллерим мениң солғандай,
Жалғызымды мунша дәуге салыпсаң,
Перзентимди қыз қойнынан алғандай.
Әжели болса өледі,
Мийнети болса көреді,
Әжели жетип өлмесе,
Хал сынасып биледі.
Тахтыңызды зиндан қылмай ма,

Журтыңды ұайран қылмай ма,
Жалғыз балам мәрт Қоблан,
Сени тахтан алмай ма?

Ақшахан сонда сөйледі:
—Хаў Қыдырбай, Қыдырбай,—
Қетши алдымнан жыламай,
Әўелден неге келмедің,
Оны неге бермедің?
Тоғай толған малыңды,
Жайылып жатқан жылқыңды,
Дүньяңды неге бермедің?
Қарсылықты бадшағар,
Неге сирә қоймадың,
Қансулыұдай қызыңды,
Айттырмай неге бермедің?
Бизди көзге илмедің,
Бизди күйеу билмедің,
Дәўлеті тайған Қыдырбай,
Жоқ болмайман деп жүрмедің
Және турып Ақшахан,
— Жәлладлар! — деп қышқырды.
Он сегиз бірдей жәлладлар,
«Ләббай» деп бәри жуўырды,
Нарттан шыбық қолтықлап,
Урма ханым бизге, деп,
Жортыў менен жуўырды,
Адам асқан пашшанлар,
Шынжыр салып ийнине,
Урма ханым бизге, деп,
Хан алдына жўўырды.
Адам асқан пашшанлар,
Келип ханның алдына,
Қансыраған бөридей,

Ақ қанжарын жалады,
Не хызмет деп турады,
Сонда Ақшахан бұйырды,
Қыдырбайдай бул ғарры,
Қасарысып турады,
—Он сегиз бирдей жәлладлар,
Тоғызың қалың бул жерде,
Тоғыз қамшы алыңлар,
Үзилмеген ушлары,
Бәрін суўға малыңлар,
Мынаў турған Қыдырбайды,
Айландырып урыңлар.
Баласынан бурын-ақ,
Азапта өлсин бәдшағар,
Жалғаншы мына дүньяға,
Келмегендей қылыңлар!
— Әжеп болар, ханым,—деп,
Сол ўақлары жәлладлар,
Он сегиз қамшы алады,
Бәрін суўға салады,
Қыдырбайдай ғаррының,
Еңсе тоның сыйырды,
—Ханға бенде сөйлер ме?!—деп,
Оң жүзине бир урды,
Сол жағына бир урды.
— Хаў балам,—деп жығылды.
Дәў қолында мәрт Қоблан,
— Ыақ, атам,—деп ах урды,
Сонша турған ләшкерден,
Қыдырбайдай ғаррыны,
Айырар бенде болмады.
—Пирим—деди, жылады.
Рейими жоқ бул жәллад,
Қыдырбайдай ғаррыны,

Айландырып сабады,
Қамшы бастан кетпейди,
Дады хаққа жетпейди,
— Илажым жоқ балам,—деп,
Атасы ғәрип жылайды
Мынаў турған ләшкерден,
Ақшаханнан қорыққаннан.
Айырар адам болмайды,
Еки айланып келеди,
Қамшы урып мойнына,
Қанлар ақты қойнына,
Рәхим етсе не болды,—
Наймыт өлгир жәлладлар,
Қыдырбайдай ғәриптің,
Қысыўмет етти өзине.
Айландырып урады,
Сонша турған ләшкерден,
Ақшаханнан қорыққаннан,
Айырар адам болмады.
Қамшы урды басына,
Қанлар қатты қасына,
Рәхим етсе не болды,
Қыдырбайдай ғәриптің,
Көзинен аққан жасына
Үш айланып келеди.
Айырар адам болмады,
Енеси еди Бозкемпир,
Қобланға қарап сөйледі:
— Жалғыз балам, мәрт Қоблан
Атаң ырза күшине,
Енең ырза сүтине,
Бизлер қайыл болғанбыз,
Хақтың қылған исине,
Яд әйлей гөр алланы,

Жалғыз балам, сен Қоблан,
Алдың бийик, артың жар,
Айланбаға жериң тар,
Жалғыздың яры, я жаббар,
Жалғыздан болғыл хабардар,
Ийтелги қустық баласы,
Торғай құрлым болар ма,
Алдында жоқ бир ағаң,
Кейниңде жоқ бир иниң,
Қостары жоқ сендей ер,
Дәўге келер болар ма.
Алдында болса бир ағаң,
Кейниңде болса бир иниң,
Изде ғамхор бар болса,
Атаң менен енеңди,
Жәллад урар болар ма.
Яд етсең бойма жаббарды,
Тилеп алған, жан балам.

Бул сөзлерден кейин, Қобланның ядына пири түсип, ата-анасына қарап мынаны айтты:

— Ата, ырза бола гөр,
Бизге еткен күшиңе,
Ана жан, ырза бола гөр,
Сәхәр берген сүтиңе.
Жылай берме ғаррылар,
Мийнет бар да, өлим жоқ,
Сәхәрде түсiме кирген,
Әўлийе атам Бурық бар,
Халық әйлеген бириўбар.
Қабыл болып көз жасы,
Ғайыптан хәзир болыпты,
Қызыр Ильяс бабасы.

—Тарыға гөрме, балам, деп,
Айлансын сеннен бабаң, деп,
Жығарсаң, балам, дәўди, деп,
Мәртти жети айланды,
Саспа, балам, саспа, деп,
Қуўат берип турыпты,
Ўэлий Бурық бабасы.
Пирден мәдет болған соң,
Дәўдиң қолы босады.
Аяғы жерге тийген соң,
Қоблан дәўге йош етти,
Тарақ алды белинен,
Көтерипти ол дәўди,
Тайсалмай турған жеринен,
Тербендирди өкшесин,
Жерден қарыс қозғады,
Бөке дәўдиң өкшесин.
Және де Қоблан зор қылып,
Дизесине миндирип,
Хәм де екшеп көтерип,
Белбеўликке келтирип
Қол ушына миндирип,
— Жаның болсын, бәтшағар,
Қурбанлық — деп ол дәўди,
Зыңғытып ғана жиберди.
Хеш бир дәкки көрмеген,
Анасы неке билмеген,
Латманат деп жылады,
Түбин кескен шынардай,
Шүй төбеден қулады,
Жыйылып турған адамлар,
— Жығылар күни болды, — деп,
Қуўанғаннан халайық,
Қуўаныш пенен жылады.

Буннан кейин, дәстеси дәннан, тыйығы алмастан, сақыйнасы алтыннан,
қорғасын саплы қанжарын қолға алып, дәўдің жанына барып, сақалын услап қол
аяғын таңып, қарқыратып шалады.

Қанжар жүзи кетилди,
Шар менен жүзи жетилди,
Әйне песин ўақтында,
Бөке дәўдің геллесин,
Кесип алған секилли.
Муртынан беккем алады,
Ийинине қағып салады.
Ақшаханның алдына,
Арқалап басты барады,
— Ассалаўма әлейкум,
Әдил тыңла, Ақшахан,
Душпанлық етип бизлерге,
Қыйналды ғой шийрин жан,
Дәў жағамнан алғанда,
Әзиз жаным сескенди,
Көзимнен қанлы жас келди,
Қызыңды берген күйеўдің,
Геўдеси қалып, бас келди.
Гүлдей жүзи солсын, деп,
Көз алдында турсын, деп,
Бизден саўғат болсын,—деп,
Алдына басты қояды,
Қоблан тикке турады.

Буннан кейин Қоблан кейнине қайтып келип, торы атқа ер салып, «Ақшаханның
тахтын өзине зиндан қылайын» деп қәхәр үстине мингенде, мәрт Қобланның
қарындасы Қансулыў жанына келип, мыналарды айтады:

— Арзымды есит, мәрт Қоблан,

Иркилип тур бир заман,
Бурынғыдан қалған сөз,
Қашқан жаўды ким қуўар,
Өзи нашар ер қуўар,
Қулағың сал тыңласаң,
Қырқ жигиттиң сизге, аға,
Болмады сирә көмеги,
Ақшахандай залымның,
Өлгей еди тилеги,
Сениң жүзиң солмады,
Тилеги қабыл болмады,
Атқа тумар таққалы,
Бөке дәўдей палўанды,
Үш ай болды баққалы,
Сизге болмай өзи өлди,
Бөке дәў емес, аға жан,
Ақшахан өзи көмилди,
Оннан соңғы тилеги,
— Дүзде қалсын басы, — деп,
Қырқ күншилик жоллардан,
Ат шаптырды Ақшахан,
Сүйегің дүзде қалмады,
Атың келди байрақтан,
Тилеги оның болмады,
Бул да ханның өлгени,
Қара жерге киргени,
Қуўма ханды Қобланлы,
Аман қайтсаң аўылға,
Бул да ханның өлгени.
Жер астына киргени.
Аман елге қосылып,
Жети күн удай той берсең,
Бермесең ханға мүшени,
Бул да ханның өлгени.

Артық болар өзине,
Хан атын алмай жүргени
Қырк жигитти шығарып,
Дәрбент жолға сен қойсаң,
Шамыў менен Шараптан,
Ханнан кеткен кәрўан бар,
Айланып келер бул жерге.
Қанжар бийи баслығы,
Үш жүз түйе өли мал,
Хәр бир түрли заты бар
Хан кәрўанын талатсаң,
Ханға зорлық сен қылсаң,
Ақшаханның өлгени.
Қашқан жаўды ким қуўар,
Өзи нашар ер қуўар,
Қуўма ханды Қобланлы,
Аға жан, минсең торы атқа,
Исенсең, аға, ғайратқа,
Ақшаханды тез қуўып,
Кирсеңизлер қалаға,
Бир ашыўға минген соң,
Қарамассаң, жан аға,
Өлип атқан балаға,
Қалада урыс болған соң,
Гедейлердің көз жасы,
Ақыр заман болмай ма,
Хәм төгилген ҳақ қаны,
Мойныңда сениң турмай ма?
Ашылмай ма бағда гүл,
Сайрар шакасында бұлбил,
Айтып болдым сөзимди,
Ендигисин өзиң бил.

Буннан соң Қобланның ашыўы тарқап, қарындасының ақылы мақул болып,

дөгерекке қарап турса, Қоблан дәу қолында тұрғанда қашып кеткен қырқ жигит, Қобланның ата-анасын ұрған жәлладларды тауып алып, сақалы, муртын, кирпиги, шашын, бирим-бирим жулып, Қыдырбайға берген азабынан бес бетер артық азаплап, Шамай менен Дуғдарды жиберіп, 15 ғашыр зер байрағын алып, киятқанын керди. Олар келип Қобланға қосылды. Барлығы аман-есен, сау-саламат елге қайтты. Елине келди. Дәуден аман қалғанлығына, елине аман қосылғанлығына, елинің ғаррыларын жыйнап алып, жети күн удайы той берди. Ақшаханға хан деп атлы жибермеді, атам деп мүше бермеді, хан деп көзге илмеді. Бул Ақшаханға өлименен жаман дәрт болды. Қоблан қырқ жигитти тоққыз жолдың дәрбентине шығарып, Ақшаханға дерек адамлардың, баратқанның балтасын, киятқанның кетпенин, Ақшаханның қус салған қәлпелерин қорлық пенен өлтирип, ханға зорлық қылды. Отыз нөкер, отыз жигит қасында, тилладан жыға басында ханның кәрұан басшысы Қанжар бий қырқ жигитке сиясат қылып мынаны айтты:

— Сағынып келемен тууған елим деп,
Жаныңыздан сизлер үзиңлер үмит,
Танымас деп жолды алып турмаңлар,
Босат жолды! Нәлет жауғыр қырқ жигит.

Мен барайын Ақшаханға билдирип,
Кимиңди тирилей жерге көмдирип,
Талайман, деп талап етип турмаңлар,
Өлтирейин барлығыңды қырқ жигит.

Жәлладларға бауырыңды тилдирип,
Қолың байлап, жиптиң ушын услатып,
Ақшаханның шадлық кеулин хошлатып,
Исенгеиң Қоблан болса қырқ жигит,
Өлтирермен минәрлардан таслатып.

Бул сөзлерди еситип,
Шамай менен ол Дуғдар,
Қарсы қарап барады,
Қанжар бийдей бабаны,

Аўдарып аттан алады.
Отыз бирдей нөкердин,
Қолын беккем буўады,
Қанжар бийдей бабаның,
Шийрин жанын қыйнады.
Айтып бар деп ханыңа,
Дүнья-малын алып қап,
Қаласына айдады.

Қырқ жигит түйелерди тартып алып, Қобланның ордасына қарай жөнеди, Қанжар бий баба қолы байланып, отыз нөкери менен қоса айдалып, қалаға келди. Келип Ақшаханға қарап мынаны айтты:

— Тақсыр ханым, дад,—деди,
— Арзың болса, айт—деди,
— Қырқ жигит шықты алдымнан,
Түйемди алды қолымнан,
Үздим үмит жанымнан
Шаппай, желмей майрылдым,
Дүнья-малдан айрылдым
Дүньямның бәрін алғаны,
Сөзлерімнің жоқ ғой жалғаны.
Қырқ жигитке не ис бар,
Не келеди қолынан,
Мен билемен Ақшахан,
Бул ислердің барлығы,
Тап Қобланнан болғаны,
Қартайғанда Ақшахан,
Еки қолым байлады,
Оған қарсы турмаға,
Менде қуўат болмады.
Қырама деп бәримизди,
Жаным мениң қалмады,
Айтып бар деп ханыңа,

Бизди жол менен айдады,
Өлимнен жаман дәрт болды,
Кеулим гүлдердей солды,
Қобланға сен бармасаң,
Барып сауда салмасаң,
Әрман болар бизлерге,
Ар, намысты алмасаң.

Бул сөзлерди Ақшахан еситип, кәхәри келип, алтмыш еки хәмелдарын, отыз еки мөхирдарын, Қартхожа бий менен Ағай бийлерин жыйнап алып, барлығына да Қобланның еткен ислерин баян етти. Онда Қартхожа бий: — ләшкер жыйнап алмайық, көп адамның хақ қанына қалмайық, досты Полатты жиберип, Қобланды шақырып алайық, үш күн тахтыңды берсең, Самарқанд журтыңды берсең, хәр кимнің дәулет қусы басына қонбай хан болса, оның жүреги хәулиретуғын еди, егер Қобланның жүреги хәулире қойса, Азыұдың аўыр шәхәрине буйырсақ, Көбиклидей дәуге жиберсек, бул қалай болар екен, ханымыз, — деп сөзин тамам етти. Бул сөз хәммеге мақул болып, Полатты шақырып алып, Қобланға жиберди. Полат жол жүрип кетти. Нешше майдан жол жүрип, Қобланға жетти. Азанда Қоблан әзийз мийманынан жол болсын сорады:

— Достым болған, Полат жан,
Арзымды есит бир заман,
Арзым саған айтайын,
Айтпай арзым қайтейин,
Хош келип, сапа келипсең,
Ол-ол болсын, ол болсын,
Дәулет бәрха мол болсын,
Достым деп бизге келипсең,
Кеулинде қоймай сөйлей гөр,
Достым Полат, жол болсын!
Аўзыңды ашсаң тилиң бар,
Хәм кеулинде сөзиң бар,
Қалдырмай сөйле барлығын,
Достым Полат, жол болсын.
Кештим қаны, қуныңды,

Саўғаға бердим жаныңды,
Не сөз болса сөйлей гөр,
Жақсылап аш кеўлинди.

Сонда Полат сөйлейди:
— Айтайын, достым, бул сөзди,
Дос десең мениң өзимди,
Бизди сизге жиберген,
Ақшахандай ханыңды,
Айтайын кешсең гүнамды,
Келмесем, алар Ақшахан,
Бир қасықтай қанымды,
Егер сөзим назақ болса,
Сен аларсаң жанымды,
Қайсыңнан қорқып өлейин,
Көк атыма мингенмен,
Бир ислердің боларын,
Достым Қоблан, билгенмен,
Ақшахан бизди жиберди,
Бир шыбындай жаныңа,
Душпан болып келгенмен,
Торышаға минесең,
Хәм изиме ересең,
Ақшаханға барасаң,
Әжелиң жетсе, өлесең,
Мийнетің болса, көрерсең,
Тилеп келдим жаныңды,
Достым, қалай көресең?
Қоблан жан, өзің билесең!

Қоблан жуўап бермеді, «Жақсы сөзге жан семиреди, жаман сөзден жан қорқады» - деген, жан шоршып кетіп бір қанша ўақыт үндемей отырды. Бул ўақлары Қуртка Қобланға қарап мынаны айтты:

— Бул дүньялық сырласым,
Қыяметлик жолдасым,
Арзымды есит муңласым,
Еримсең хәм туўымсаң,
Басшымсан хәм пиримсең,
Полат сиз бенен дос болса
Рас болса дослығы,
Достыңа жаның берерсең,
Қаларсаң достың кеўлине,
Қыямет күн болғанда,
Бир алланың дийдарын,
Султаным, қайтип көрерсең,
Әжелиң жетсе, өлерсең,
Шын әжелиң жетпесе,
Тағы қайтып келерсең.
Ығбалың султан жатпаса,
Алла берсе абырай,
Өлмек түүе султаным,
Ақшахандай залымның,
Тахтына барып минерсең,
Достың кеўлин қалдырып,
Нәмәртлик етип сен қалсаң,
Бүгин қалсаң үйінде,
Ертең қайтып жүрерсең.

Қоблан торы атқа, Полат көк атқа минди, қазаға разы, бәлеге сабыр қылды. Жол жүріп, Ақшаханның алдына келди. Ақшахан оң тәрәпинен жай берди. Төрге барып отырды. Испихан семсер қылышты алдына кесе өңгерип, қабағы қарыс жабылып, алатуғын шердей шабынып, төрде мәрт Қоблан шаншылып, есикке қарап отырды. Отырған хәмелдарлардың зәрреси қалмай, неге шақыртып алдық деген ханға қайғы болды. Сол ўақытта қорлық көрген Қанжар бий есикте отырып, Қобланға қарап бир сөз айтты:

— Хаў, Ақшахан, Ақшахан,

Айтатуғын арзым бар.
Сен Ақшахан тыңлап тур,
Қырк қарақшы шығарып,
Талатты мениң малымды,
Азап берип бизлерге,
Алып кетти қырк жигит,
Есабы жоқ зеримди,
Жоқ деп жүрмедің Қоблан,
Ақшахандай ханымды.
Ханның алды датқа жай,
Хан есиги кең сарай,
Бизге қылдың зорлықты,
Теңлик бермей көрсеңе,
Ханның малын алғандай,
Ханға зорлық қылғандай,
Қандай күшиң бар еди,
Атаң жаман Қыдырбай,
Кешеги қылған зорлықты,
Бермеймен деп жүрмедің,
Атана нәлет, сен Қоблан,
Өлмеймен деп жүрмедің?
Бул гәплерди еситип,
Бендеден қайтар ер емес,
Ети мәрттиң қалтырап,
Испихан семсер қылышты,
Қынабынан суўырып,
Алғанда ҳеш ким қой демес.
Сөйлеп қалған тиллер бар.
Сөйлемейин болар ма,
Урып қалған қоллар бар,
Енди урмай турар ма,
Майданда зорлық қылғанлар,
Ханнан қорқып турар ма,
Ақшахандай ханыңды,

Қара пулдай көрер ме,
Алмас қылыш қолға алып,
Есикке қарап умтылды.
Бабаның айтқан сөзине,
Сөзи түүе өзине,
— Балам, қызба, қызба! — деп,
Хәммеси бирден жуўырды.

Ақшахан сонда сөйледі:

— Шақырған ис ол емес,
Хан қайғысы мал емес,
Шақырған, балам, мен, деди,
Қартайыппан, жан балам,
Белимнен кетти мәдетим,
Диземнен кетти қуўатым,
Шақырғаным сол еди,
Минсин деп алтын тахтыма,
Ийелик ет деп журтыма,
Ата дерге улым жоқ,
Сеннен басқа гүлим жоқ,
Пәтиямды берейин
Ийелик қыл, шырағым,
Халқым менен мүлкеме.

Буннан кейін Ақшаханның басында тұрған таажын Қобланның басына кийгизіп, ақ кийізге салып көтеріп, Қобланды тахтқа мингизді. Қоблан тахтқа минген соң, алпыс екі хәмелдар, отыз екі мөхирдар, Қобланның хызметине тикке турды. Арадан үш күн өтті, хәр кимнің дәулет қусы басына қонбай хан болса, жүрегі хәулиреді екен, Қобланның жүрегі хәулирип, Қоблан бір түрлі болып, Ләйли Бадақшанға барсам, хәм журтты сайран қылсам, деп қыял етті. Жүректің хәулиргенин қасында отырған Қартхожа бий билип, Ақшаханға хабар берді, бүгін буйырсаң, буйырып қалғаның, буйырмасаң, тахтыңнан жүдә болғаның, деди. Ақшахан қолына жазыұлы хат алып, Қобланның алдына келип, Қобланға қарап

мынаны айтты:

— Бизлер болдық бул жерлерде бий қарар,
Шәхімәрдан пириң болсын мәдәткар,
Қулағың сал, тыңла, балам мәрт Қоблан,
Хан атаңның айтатуғын арзы бар.

Мөхмин болған қуданы бир биледи,
Әжел жетсе хәр бир адам өледі,
Мендей атаңыздың айтар арзы сол,
Үш жыл болды мына бир сөз келеді.

Хабарың жоқ Астарханның көлинен,
Еситкели от шығады тәнимнен,
Тақатым жоқ усы сөзди еситип,
Хабар келди Азыұлының өзiнен.

— Тазаласын Самарқанның даласын,
Берсин, — депти, — өзи турған қаласын,
Мен қорқаман еситкен соң бул сөзди,
— Қашырмасын, — депти — Қоблан баласын.,

Еситкели жас кетпейди көзимнен,
Қәуип етемен, жалғыз балам, өзиңнен,
Мен айтайын дәудің айтқан сөзлерин,
Үмити көп тағы жалғыз қызымнан.

Сенлер минсең торыша аттың белине,
Өзиң барсаң Азыұлының елине,
Келтирмесең Самарқанның халқына,
Барсаң, балам, наймыт дәудің өзине.

Азғана халқыңды келсе бүлдирер,
Не адамды ат астында өлтирер,

Ерте бастан ғамыңды же, мәрт Қоблан,
Елге келсе, айтқанына көндирер.

Бедеу жалын сауаш күни тарасаң,
Батыр болып сен де күнге жарасаң,
Көбиклини шауып, еллерин алып,
Азыұлыны бизге қосып сорасаң,

Душпанның басына салсаң зимистан,
Мәдетти бергейлер халық еткен сухбан,
Айтып болдым, балам, саған арзымды,
Ендигисин өзиң билгил, мәрт Қоблан.

«Батыр аңқау, ер гөдек» — деген, исенип Ақшаханның сөзине, мақул түсіп бул сөзлер мәрт Қобланның өзине Қоблан пәсине қайтып, «Ақшаханға барайын, ақ пәтия алайын сөйтип жолға рауана болайын», деп қыял етті.

Қоблан келди, ким оңнан, ким солдан қолын көтерип, хәммеси пәтия берди. Қоблан Ақшаханнан пәтия алып, торы аттың үстине минип, саламат елине қайтты.

Екинши бөлим

Қоблан үйінде жатып, азан менен турып, Құртқаға өзинің сапары хаққында мынаны айтты:

— Ақшахан бизди Азыұлының аұыр шәхәрине, барса келмес елине жумсады, — деди. Сонда Құртқа — «Батыр аңқау, ер гөдек» — деген, сениңдей гөдек ер атадан болып, анадан тууар ма, Азыұлы деген аұыр журт, үш айшылық шөли бар, үш айшылық ели менен көли бар, тоғыз айлық жолларда Азыұлының аұыр шәхәри бар, барған адам келмейди, сапарыңды Қоблан қой, — деди. Сонда Қоблан, «хаялдың айтқанын еркек қылар ма» деп кетермен болды. Құртқа кетерин билди. Қырк күн мәулет алды, атына жипекте жабыу қылып берди де арадан қырк күн өткенде, Қоблан қырк жигитин қасына алып, жүрермен болды. Атасы Қыдырбай, анасы Бозкемпир, Қобланға қарап бир сөз айтып, жол болсын сорады:

— Ҳауа жауып, айдын шалқар сел болсын,
Жылдан жылға аз дәулетің мол болсын,
Атланыпсаң жигербентим, перзентим,
Жалғыз балам, Қоблан, саған жол болсын.

Атлар шаппай бәлент тауда рауаным,
Мәдетти бергейлер қадир сухбаным,
Атланыпсаң жолың болсын, перзентим,
Аттан түскил жигербентим, Қобланым.

Бедеу жалын сауаш күни таратып,
Ата-анаңның ақылы хуушын лал етип,
Жигербентим, қайда кетип барасаң,
Биз ғәрипти сен жолыңа зар етип.

Қайғы-хәсирет бул басымда барды дәрт,
Бизлер жүрмиз сени жалғыз балам деп,
Қайсы елден қайда кетип барасаң,
Барар жериң жалғыз балам, баян ет.

Буннан кейин Қоблан ата-анасына қарап мынаны айтты:

— Бизлер болдық бул жерлерге бийқарар,
Шәхимәрдан пирим болсын жылаудар,
Атланғаным ханымыздың хәмири,
Жыламаңыз еки бирдей қариялар.

Ғазлар қонар айдын шалқар көлине,
Бизлер кетсек от түседі тәниңе,
Жылай бермей жууап бериң ғаррылар,
Атланыппан Азыулының елине.

Ашылысқан таза гүлдей болмаға,
Ығбал берсе бескүн дәуран сүрмеге,

Жыламаңыз еки бирдей ата-анам,
Атландым душпанға саўда салмаға.

Мине усы жуўаптан кейин, тар қурсақта жатысып, тай қулындай тебискен,
адасқанда кеңескен, каналасы, муңласы, ғәрип нашар сиңлиси, муңлы болған
Қансулыў ағасы Қобланға қарап, бир сөз айтып турыпты:

— Бедеў шаўа алмас иштиң тоғынан,
Ким хабардар мениң бары-жоғымнан,
Емшеклесим мендей ғәрип айлансын,
Аттан түскил туўысқаным мәрт Қоблан.

Сенлер кетсең, аға жан,
Азыўдың аўыр шәхәрине,
Барса келмес елине,
Сенлер өлип кеткенде,
Сениң қаныңды аларға,
Иним дерге ағаң жоқ,
Ағам дерге иниң жоқ.
Атам дерге улың жоқ,
Батыр өлсең, соның жоқ,
Әзелги душпан ел болмас,
Етекте кесип жең болмас,
Шақан улы Ақшахан,
Әўелден еди ол душпан,
Өзи алайын десе ол,
Қәдиги бар, кәўпи зор,
Үш ай он күн жоллардан,
Қараўсын ханның перзенти,
Алшағырдай гәўирди,
Хан шақырып алмай ма
Қорғаншадай қалана,
Қорғасынды куймай ма?
Жол қылып ол алмай ма?

Қартайғанда атаңды,
Ғәрип болған анаңды,
Қой кейнине салмай ма?
Биздей бақты қараңды,
Олжа қылып алмай ма?
Сүйгениң сулыұ Құртқаны,
Жесир-жебир қылмай ма?
Ат сүринген дизине,
Инанаmekен, аға жан.
Жәдигөй жанның сөзине.

Буннан кейин Қобланның бауыры ерип, сүйеги балқып аттан түсейин деп турған ұақтында, сүйген яры Құртқа, ата анасына қарап төмендегини айтты:

— Мен жылайман зар-зар,
Зәуре, Патма мәдеткар,
Ата айрылмақ баладан,
Бала айрылмақ атадан
Буйрық, дейди, ғаррылар,
Жыламаңыз жалғызға,
Жууап бериң муңлылар,
Перзентим деп еңиредиң,
Жалғыз бала Қобланды,
Аз ғана үйли Қыпшаққа,
Ийе болар деп пе едиң?
Айралық жәбири өтерин,
Билмедиң бе, ғаррылар?
Он төртине келгенде,
Сары ала атқа мингенде,
Үш ай он күн жол жүрип,
Бизиң елге барғанда,
Билмедиң бе, қариялар?
Балаңның журттан кетерин.
Арша ағашты қулатып,

Сексен палұан жылатып,
Құртқадайын мен сорды,
Елге алып келгенде,
Билмедің бе кетерин?
Көк орайлы — Көкшимген,
Көкшимгеннің бойында,
Бели қайқы кер бийе,
Көримлик тилеп алғанда,
Билмедің бе кетерин?
Кер бийедей бийеден,
Торыша құлын туұғанда,
Билмедің бе кетерин?
Алты жыл алдым мәўлетти,
Арадан үш жыл өткенде,
Қунан жасқа жеткенде,
Қолымнан басып алғанда,
Билмедің бе кетерин?
Ханның көли қадаған,
Қадаған көлге мал салған,
Билмедің бе кетерин?
Жайлаўына қондырды,
Билмеднң бе кетерин?
Ханға зорлық бул қылды,
Билмедің бе кетерин?
Хан тойына бул барды,
Барып тапсырма алды,
Билмедің бе кетерин?
Сүйеги дүзде қалсын, деп,
Қырқ мезгиллик жоллардан,
Ат шаптырды Ақшахан,
Аты келди байрақтан,
Билмедің бе кетерин?
Жалғыз балаң мәрт Қоблан,
Ақылсыз ақмақ болмаса,

Хан кәрұанын талар ма,
Ханның малы ата-ана,
Пуқараға сыяр ма?
Ақшахандай уллы хан,
Аз ғана үйли Қыпшақтан,
Намысын алмай қояр ма,
Бөке дәўди өлтирди,
Сәтине исин келтирди,
Он бес ғашыр зер берди,
Аты келип байрақтан,
Қырк ғашыр зерди келтирди,
Билмедиң бе ғаррылар?
Исиңниң шепке кеткенин.
Ата менен анасын,
Қарындасы Қансулыў,
Биздей бахты қарасын,
Ели менен елатын,
Есапсыз зерге сатқанын.

Бул сөзден Қобланның балқып турған сүйеги қайтып жайына бәнт болып,
ата-анасына қарап мына сөзди айтты:

—Ашық оты лалазар,
Алладан басқа кимим бар,
Жыламаңыз, ғаррылар,
Мен атадан болғанда,
Ермен деп мен болғанман,
Мен анадан туўғанда,
Нарман деп мен туўғанман.
Бул дүньяға келгенде,
Өлмек ушын келгенмен.
Өлимниң хағын билгенмен.
Ақкиреўке саўытым,
Ысқатым деп кийгенмен,

Үстимдеги ақ көйлек,
Кепиним деп кийгенмен,
Бауыры тартық сары жай,
Ураным деп жүргенмен.
Испихан семсер қылышты,
Қуралым деп жүргенмен,
Сабы алтын ақ қанжар,
Ийманым деп билгенмен
Қарағай саплы ақ найза,
Сайғағым деп жүргенмен.
Кәпирлердің қолында,
Азатлықтың жолында,
Өле ғойсам мен жалғыз.
Ийманым деп жүргенмен.

Бул сөзди еситип, атасы Қыдырбай төмендегини айтады:

—Минген бедеу бул майданда желмек жоқ,
Сен кеткен соң ата-анаңа күлмек жоқ,
Жолың болсын, жигербентим перзентим,
Бир кеткен соң саған қайтып келмек жоқ.
Хәр ис келер жигитликтің мәхәлинде,
Өткир қылыш бардур балам қолыңда,
Бир кеткен соң бул дүньяда келмек жоқ,
Көрискеймиз қыяметтің күнинде,
Табысқаймыз бир қуданың алдында.

Қоблан ата-анасынан, қарындасынан, Құртқа сулыұынан жууап алып, торыша атқа ер салып, Азыұдың ауыр шәхәрине жол тартты.

Ақшахан менен қас болып,
Қырқ жигитке бас болып,
Лалы маржан сәдепти,
Хызметте бауыры кәбапты,

Ата менен анадан,
Алып мәртлер жууапты,
Жолға салды торы атты.
Қоблан батыр алдында,
Қырк жигити соңында,
Азыұлының елине,
Қоблан жөнөп кетеди.
—«Сен үйириңнен айрылған,
Мен елимнен айрылған,
Шүў жаныўар, шүў» —деди.
Астындағы тарыша,
Кем-кем қызып шабысы,
Толықсып аққан дәрьядай,
Жүз тоқсанлық жорғадай,
Толықсып бедеў жөнөди.
Өрме қумнан өрмелеп,
Оннан өтип барады.
Еспе қумнан еспелеп,
Ат есирип барады.
Ғақ ерлерге панады,
Пир жылаўдар болады.
Пирден мәдет болған соң,
Ақ кийиктей секирип,
Толықсып ойнап барады.
Аран менен селеўди,
Аттың оты дер еди.
Аран, селеў отлатып,
Шәшмеден қарсы суўғарып,
Гәхи шөлде, гә елде,
Мийман болып барады.
Түлки жүрмес түнейден,
Түнде кетип барады,
Қарасақ жүрмес қалыңнан,
Қапсыра айдап барады.

Терең жылға, терең сай,
Күйгелекли көп тоғай,
Көп тоғайды аралап,
Көкшимгенди жағалап,
Буннан да өтип барады,
Ат бауырынан қызыл қум,
Қыялай шауып барады.
Бийик-бийик нур асты,
Бөктергили қыр асты,
Шаңы шаңға уласты,
Аз ғана емес жол жүріп,
Есап қылып қараса,
Бир жарым айлық жол асты,
Шаршамайды мәрт Қоблан,
Ат ойнатып барады,
Аты жаман хәм узақ,
Астархан атлы теңизге,
Ат ойнатып келеди.
Хәр жеринен ат салады,
Жол табалмай жүреді,
Үш күн жүрді айланып,
Жол табалмай турады.
Өтерге гүзар болмайды,
Атасы еді Сейдимхан,
Сейдимханнан қалғанды,
Қайналасы Көклен кемпир,
Хәм белгиге бергенди,
Суұсаған жерде суұ еді,
Суұлы жерде шөл еді,
Айдарлы бул Қобланның,
Жай булт тасы бар еді.
Бир дуұаны ол оқып,
Аспанға атып жиберди,
Ысырапыл үргин үргендей,

Жерден тәжжал енгендей,
Аспан пәлек болады,
Жер зимистан болады.
Арқадан шамал турады,
Теңизден келген толқынсақ,
Келип тауға урады.
Арадан он күн өткенде,
Астархан атлы ол теңиз,
Музлап сонда қалады,
Излик қарлар жауады.
Жарылқаушы бир жаббар,
Халық еткенди бириубар,
Муз үстинен Қобланның,
Бир айшылық жолы бар.
Қырк жигитке бас болып,
Қоблан жүрис қылады.

Қобланның қырк жигити «Самарқанд халқымыз, артта қалды журтымыз, көриспек мүшкил харам болды», деп хошласып, жыласып, Қобланның изине ере берди. Қоблан алдында, қырк жигит кейнинде, муз үстинде жол тартып, жөней берди. Арадан он күн өткенде Қобланның он жигити музда жығылып, ат-жарақтан айрылды. Жигирма күн өткенде, шаппай-желмей майрылып, қанатынан қайрылып, Қобланның қырк жигити ат-турманнан айрылып, бир атаудың басына келип Қобланға қарап айтып турғаны:

— Керинбеген бәлент тауда рауаным,
Теңиз де қарғады бизди сухбаным,
Қырқымыз да ат-жаратқан айрылдық,
Арзым есит, Самарқандлы султаным.

Лашын едик қанатлардан қайрылдық,
Тулпар едик жиликлерден майрылдық,
Султанымсаң, рухсат бергил бизлерге,
Қырқымыз да ат-жарақтан айрылдық.

Қулағың сал, мынау айтқан сөзлерге,
Мийнеттен қашқанлар келмес бұл жерге,
Қырқымыз да ат жарақтан айрылды,
Жууап берсең биз қайтамыз ізлерге.

Сонда Қоблан қырк жигитке қарап мынаны айтты:

— Турған жериң Астраханның жерлери,
Мазалыдур мәрттиң сөйлер тиллери,
Қостарсызбан, айтатуғын арзым бар,
Арзымды есит, Самарқанның беглери:

Ат шаптым мен бұл жерлерге қияда,
Өмирлериң болсын, беглер, зияда,
Бәриң келиң торышаға жақынлап,
Мен жүрейин алдыңызда пияда.

Мөхмин болсаң, қуданы бир бил, деди,
Батыр болсаң, мийнетиңе көн, деди.
Мен жүрейин алдыңызда пияда,
Барлығыңыз торышаға мин, деди,

Қырк жигит Қобланға қарап тағы мынаны айтты:

—Ат шапқаның бұл майданның даласы,
Узақ қалды Самарқанның қаласы,
Қырк адам да бир атқа минбек болар ма,
Ақыл қайда Қыдырбайдың баласы.

Ақыллы адамлар мында келер ме,
Ақыл қайда Қыдырбайдың баласы,
Қырк адам да жалғыз атқа минер ме,
Қырк кисини жалғыз ат тартып жүрер ме?

Буннан кейин мойнына пота салып, қудаға налыс қылып, пирлерге сыйынып, зар-зар жылап тұрған ұақтында, бұрынғы Қызыр бабасы, ғайыптан таяр болды. Торы аттың жанына барып, аұызына жети түкирип, саұырына бес урады, Рустем минген ала аттай, ғайрат беріп өзине, шаршамас хасыл тулпардай, куұат беріп дизине «тарықпа балам, Қоблан» деп, ғайып болды көзнен.

Қоблан қырқ жигитине қарап бір сөз айтты:

—Ат мойнына таққан тилла тумарды,
Торы атыма алла бергей димарды,
Тәуекел әйлеңлер, беглер, келиңлер,
Әуел куда, Шәхмардан яр болса,
Торы атымның хәрбір өнери барды.

Буннан кейин қырқ жигит: — Гүўлеп атына минейик, атын өлтирип, өзимизден бес бетер пияда қалдырайық, —деп, торы атқа жақын барады. Қоблан атқа ийек қақты, адамнан ақыллы жәниұар көзден жасын төкти, түйедей шөкти. Бір арқанды алып аттың белине қабатлап салды. Жигирмасын оң жаққа, жигирмасын сол жаққа аўмастай, талмастай қылып, беккем етип тырыстырып таңып алды. Қырқ жигиттің ишиндеги Шамай менен Дуғдар арқанның астына барған пайалар, үстиндеги қатал болар деп, арқанның астында қалды. Қоблан торы аттың үстине минип, шүў деп қамшы урды. Солқылдап аты желеди, сыйынғаны пир еди. Таңыұда жатқан Шамайдың мурнына азырақ нанның ийиси тал-тал болып келеди. Адамлар билмеспекен деп, тармақлап, тырнақлап, жабыұды жыртып шаппатай нан таұып алды.

Нешше майданлар жол жүрип, атты тұрғызып, қырқ жигитти азат етип, мерекеге келгендей, тойға жыйналғандай қатар отырғызды. Құртқа қырқ күн мәўлет алып, жабыұ тиккенде, ердің тарықпас жери болмайды, нанның зыяны тиймейди деп, жабыұдың хәр қатына оннан, он бестен нан салып тигип еди. Жабыұды жыртып таслады, сол нанды алды, қырқ жигитке үлестирип берди. Олар да жеп тойып алды. Нанға тойып алған соң, қырқ жигит Қобланға қарап мынаны айтты:

—Салмағай басқа талаұды,

Келиссин мәрттің талабы,
 Тартылсын жердің танабы,
 Қатқан нанды, тамақ қылдық.
 Баслағыл Қоблан жолларды,
 Қайда, аға, Азыұлы?
 Минермиз қарсы алып тауыңды,
 Яд етсең қәдир алланды,
 Қатты нанды тамақ қылдық,
 Қоблан! Көрсет жауыңды! —
 Қырқ жигит ерип изине,
 Қоблан баслап жөнеди.
 Теңизден өтип батырлар,
 Аржағына келеди,
 Және жүрди он бес күн,
 Ақ төбениң басына,
 Ақбулақтың қасына,
 Қоблан келип турады.

Бул жерге келгенде қырқ жигит Қобланға «Қоблан аға, жууап бер бизге, биз қайтамыз изге», — дейди. Онда Қоблан: — Алдында мен өлсем, кейнимде сенлер өлсеңіз, не әрманыңыз бар, жүриң алға батырлар, — деди. Онда қырқ жигит: — Сен атлы кетсең, бизлер шөлде өлсек, бизің өлимизди жеген ғарға елге аман бармас, хасла елге дарымас, жууап бер, Қоблан, — деди. Қоблан бул сөзлерди еситип, жеккелик келип басына «атадан жаратсаң беслерди жарат, жалғызды жаратқанша, тасларды жарат», —деп ат басына күн тууып, ауызлық пенен суу ишип, ер басына күн тууып, етиги менен суу кешип, жалғыз ерге күн тууып, қырқ жигиттен айрылып, Қоблан Азыұлыға жол тартады. Қырқ жигит усы жерде қалады. Қобланның ғарры бабасы алдынан шығып, көлде де, шөлде де хәзир болады—Хай, Қоблан, тарықпа балам, қырқ жигит кейиңнен келер, және он бескүн тамам жол жүрип, Сары тау деген жерде бир бағдың үстинен шығарсаң, қырқ жигитти бағқа киргизип жиберсең, бунда жатса он бес күн, жүр десең жүрмес, ат үстинен умтылсаң, қорыққанынан ол жүрер, он бес күн жол жүрип, Ақ төбениң тусында, Ақ булақтың басында пери салған қалаға барасаң, сол жерде бағыұлы турған қырқ ат бар, қырқ перийзат бар, оған минсе, қырқ жигит өзиңе болар қол-қанат, — деп

Кәмбил пир көзден ғайып болды.

Ендиги сөзди қырк жигиттен еситиңлер.— Қоблан болса кетип қалды, теңизден өтип кетти. — Бунда, қалсақ та өлемиз, суўға қәдем қойсақта өлемиз, суўға кетип өлгеннен Қобланның изине ерип өлгенимиз жақсы емес пе? — деп, Қобланның изинен адым урмақ пенен болды. Нешше күнлер жол жүрип, Қобланның кейнинен жетип, Қоблан менен қосылып, пирдиң айтқан бағына жетти. Он күн бағда жатты. Қоблан «жүрмейсиз бе» деди. «Маңлайы қараның баласы, аўзымыз асқа тийгенде, көрмейсең бе, кетебер» дейди. Қоблан, қырайын да, жояйын деп үстине ат қойды. Қырк жигит жуўырып майданға шығып, бир-бирине қарап мына сөзди айтты:

Кейнинде болдық интизар,
Пияда қылды бириўбар,
Аўзымыз асқа тийгенде,
Қоймады бизди Қоблан нар,
Алладур мөхмин панасы,
Узақдур жаўдың қаласы,
Аўзымыз асқа тийгенде,
Хеш жерде қоймай баратыр,
Қыдырбай шалдың баласы.
Қырк жигит майдан жол тартты,
Айбат қатты, жан татлы,
Қырк жигит жаяў, мәрт атлы,
Он күн тамам болғанша,
Жете билмей қырк жигит,
Қырк жигитти жол қақты.
Уллы таўға минеди,
Көзлер таслап қарады,
Перилердиң қаласын,
Қырк жигит сонда көреді.
Бир бирине сөйледі,
Жүриң беглер, қырк жигит,
Анаў бизге көринген,
Азыўлының қаласы,
Узақтан анық көринген,

Аның уллы мунарасы.
Алла деп қыйқыу салайық,
Қобланнан бұрын барайық,
Барып балта салайық,
Қақпаларын қулатып,
Қаласын бузып жол етип,
Айдарлысын қул етип,
Тұлымлысын тул етип,
Жауларды анық өлтирип,
Қырқымыз атлы болайық.
Және қырқын өлтирип,
Қырқ атты қапталға алайық,
Пияда жүрген сорлымыз,
Жүрмегендей болайық.
Мийнет көрген ғәрипбиз,
Көрмегендей болайық.
Қырқ жигитлер жууырды,
Жер танабын қууырды,
Қалаға жақын келеди,
Адымласып жүреді,
Қалаға жақын барады,
Қырқ жигитлер — адамзат,
Бұл қалада бар екен.
Қырқ сулыу қыз—перийзат,
Қырқ жигитлер келеди,
Перилерди көреді,
Перилерди көрген соң,
Еси кетип турады.

Бундай сулыулар аспан астынан, жер үстинен шенде-шен дөремесе дөреген емес, дүньяға келген емес. Қардай ети, қандай бети, хәммеге жаққан қылығы менен хызметі. Қырқ пери қырқ жигитти көріп хәр қайсысын бир сарайға алып кетти. Сәхәрде Кәмбил пир келип қырқ жигитке қырқ қызды неке қыйып берди. Қырқ жигит сарайда болды, Қоблан Дағыстанда жатты. Аң аўлап, кийик, қулан атты.

Қоблан бир күни, Хаў, қырк жигит, бағда жаттыңызлур он күн, бунда жаттыңызлар қырк күн, жатпаңа келдиңизлер ме, жүрмейсизлер ме» — деген хабар берди. Онда қырк жигит бедеўдиң жалын тарап, пирим деп жылап, бақтымыз қара, отырыпыз перилердиң ақ тамағының астына қарап, сен айтасаң қырк күн өтти деп бизлер еле перилердиң исимин де сорап алғанымыз жоқ, дейди. Қоблан болар енди жүриң-деп хәмир етти. Қырк жигит жүрип майданға шықты. Атымыз жоқ деп, зарлайды. Онда Қоблан оларға қарап:

Алым оқыр әжайыптың хатларын,
Қыпшақ дерлер сорасаң мениң затларым,
Қуртқа ярым сайлап маған ат берди,
Қәне, пери, сениң берген атларың?

Шашын таллап он төртинде өрилер,
Шөлге шықсам қуўат бергей еренлер,
Мениң Қуртқа адам ярым ат берди,
Сениң ярың ат бермей ме, перилер?

Әйлеп едим бул жерлерде мунажат,
Өткенлерден болғай бизлерге қуўат,
Барың беглер, қыркың талап қылыңлар,
Тулпар сайлап берсин сизге перийзат.

Бул сөзден кейин қырк жигит Қобланға қарап мынаны айтты: Бес тиллалық бир яры бар, өлгенше аўзынан түсирмес, заңғар, бизиң перийзат ярымыздың буралып, таўланып, он еки мукам, жигирма төрт мың жилўа менен аўзын ашып тисин көрсетип бир күлген назына жетер ме деп ишке жүрис қылды. Я күн өткенин билмеймиз, я түн өткенин билмеймиз, перийзатлардың алдына барып не деймиз? — деди. Сонда Шамай айтады: — Хаў, қырк жигит, бұрынғыдан қалған сөз бар, «жақсыны жети жерге сатқанда да саўалы болмайды», перилердиң алдына барайық, Қоблан ағам ат берсин, деп жиберди деп сорайық. Өлсе, Қобланның сөзи өледі, хәрне бахтымызды сынаық, — деп перийзатлардың алдына барып, мынаны айтып турған кусайды:

— Бул жерлерде бир болмадық қор-зар,
Душпанларға болмаймыз биз гирипдар,
Қулағың сал, тыңлай бергил, дилбарым,
Қырқ жигиттің айтатуғын арзы бар.

Ашық болып жүрмен сениң көзиңе,
Қостар болып қосылдыңыз өзиме,
Қырқ жигиттің айтатуғын арзы сол,
Қырқ перийзат қулағың сал сөзиме,

Бедеу жалын сауаш күни тарады,
Батыр болып хәр бир иске жарады,
Қырқ жигиттің айтатуғын арзы сол,
Қоблан ағам ат берсин деп сорады.
Жау-жарағын питкерсин, деп жиберди,
Еглендирмей тез берсин, деп жиберди.

Сонда турып перилер:

— Әжеп болар, бегим, — деп,
—Қабыл болар, төрем,—деп,—
Секирип жайдан турады.
Ишкери жай ишине,
Перилер қәдем урады,
Алтын ерлер салынған,
Жуптан айыл шалынған,
Жау ураны — бес қурал,
Бәри тайын турылған,
Қырқ бедеуді келтирди,
Қырқ жигитти миндирди,
Ийinine қамқа кийдирди,
Белине қамар буўдырды,
Хәм майданға шығарды,
Бир саат тамам жол жүрди,

Қырк перийзат сулыұлар,
Мәрт Қобланды көреді.
Мәрт Қобланды көрген соң,
Кеўли толып батырға,
Қырк жигитке сөйледі:
—Минген бедеў желмеңлер,
Жаратқан деп еңреңлер,
Атадан жалғыз Қобланды,
Надан батыр билмеңлер.
Ашылған гүлдер солған жоқ,
Атадан жалғыз Қобландай,
Ғеш бир батыр болған жоқ,
Айыллы Орақ, ай Орақ,
Ол да бундай болған жоқ,
Ерлердің басы хан Султан,
Ол да бундай болған жоқ.
Рустемнен басқасы,
Бундай қылыш алған жоқ.
Ғәм Әлийден басқасы,
Бундай қылыш шалған жоқ.
Ғеш мөхминнің перзенти,
Жети журтты алған жоқ.
Және айтар арзым бар,
Бул сөзиме қулақ сал,
Ўәде берің қырк жигит,
Ўәделерің дилұарым.
Барлығың сүйикли ярым,
Айтың сизлер нешше айда,
Нешше жылда келерсиз?

Қырк жигит сонда сөйледі:
— Биз жылаймыз зар-зар,
Пирим болсын мәдәткар,
Арғы шети сегиз күн,

Орғаншысы жети күн,
Перийзатлар, тыңлаңлар,
Ўәде болсын алты күн.

Сонда перилер сөйледі:
— Жақсы адам белгиси,
Әстелик пенен сөйлейди.
Кишиликти ойлайды,
Жаман адам белгиси,
Уллы сөзди сөйлейди,
Тәкаббырлық әйлейди.
Сол себепли жигитлер,
Тәкаббырлық әйлемен,
Көп кешиксең, келерсең,
Жети жыл менен жети айда,
Көрисермиз сарайда.

Қырк жигит сонда сөйледі:

— Атыңның ол мойнына,
Тилладан тумар таға ма,
Жети жыл, жети ай болғанша,
Азыұдың аұыр шәхәринде,
Барса келмес елинде,
Қобланың пада баға ма?

Сонда перилер сөйледі:

— Кейиниңнен болсам интизар,
Қыркыңа айтар арзым бар,
Бул сөзиме кулақ сал,
Хәр қайсысыңа бир күннен
Қырк күн болсын сол ўәдем,
Қырк күнде егер келмесеңг

Гүл жүзимди көрмесең,
Гөһіқаптан табарсаң,
Перилерди излесең,
Қарқара барда, дәўран жоқ,
Зар жылаймыз куда деп,
Қырқ күнимде келмесең,
Өзим түўе қырқ жигит,
Көшип кеткен журтым жоқ.
Лалы-маржан, бул маржанда сәдепти,
Душпанларға сиз бергейсиз азапты,
Көп жыласам мәрт жолыңа кес болар,
Кете бериң, бизлер бердик жуўапты.

Бул сөзлерди айтып болғаннан кейин, қырқ жигит атланып жолға раўана болды. Перийзат ярымыздың қаласы, үлкен мұнарасы көринермекен деп қырқ жигит қыял етті. Артына айланып қарап турса, әўели қызыл-жасыллы көринген қала, соң көк мұнар болып көрінди. Қырқ жигит қыял етті, бизлер қиятқандағы қызыл көрингенлиги бизлердің қиятқандағы шаң-шәўкәтимиз екен. Енди көк мұнар болып турғанлығы бизлердің ярымыз, я өли келгей, я тири келгей, деп матам тутып отырған екен, деп қырқ жигитиниң кеўли хош болып, Қобланға қарап бир сөз айтты:

— Минген бедеў дағыстансыз ел көрмес,
Өзи душпан бир қуданы бир билмес.
Кел ҳа, Қоблан, ат қосалы майданда,
Пери атына тоқал аты тең келмес.

Саўаш болса бедеў жалын өрели,
Перийзат пенен ойнап, дәўран сүрели,
Пери атына тоқал аты тең келмес,
Кел ҳа, Қоблан, ат шабысып көрели.

Сонда Қоблан сөйледи:

— Миндим бедеў ғажжа-ғаж,

Душпанға болсын бир сағаш,
Кеўлиңиз өссин майданда,
Қырк жигитим қаша-қаш.
Күнлерим болған бир умыт,
Мәдетти бергей күдирет,
Кеўлиңиз өссин майданда,
Қашыңлар бурын қырк жигит.
Лалы-маржанлар сәдепти,
Хызметте баўырым кәбапты,
Ат қашырың бул жерде,
Сизлерге бердим жуўапты.
Алдыңызды алла ашсын,
Аллияр бердим жуўапты.
Таўлардың басында қары,
Мәдет бергей бириўбары,
Ат қашырың бул жерден,
Қыркта периниң яры.
Қырк жигити Қобланның,
Аттың басын бурады,
Қайрылып қамшы урады,
Периниң берген атларын,
Қайырып жолға салады.
Бири қашса майданда,
Бири куўып барады.
Жибер дейди торыша ат,
Жибермейди шөллерде,
Үстинде бар адамзат,
Қырк жигиттиң кеўли өссин,
Кеўлим қайда барады деп,
Көзгенеңнен торы аттың,
Тартып басын қалады.
Гәхи жүрис, гәхи жорға,
Он еки муқам ойнады,
Периниң берген атлары,

Артқы аяғын тиреди.
Алғы аяғын кереди,
Қоян киби секирип,
Толықсып ойнай береді,
Табаны тасқа тақылдап,
Зәңгилери шақылдап,
Толықсып ойнап барады.
Үстиндеги қырқ жигит,
Жабрайыл деп шырқырап,
Жибер дейди торыша ат,
Жибермейди үстинде,
Қырқ жигиттің кеулі өссін,
Кеулің қайда барады деп,
Жибермей басын бурады.
Гәхи жүрис, гәхи жорға,
Он еки муқам ойнайды,
Мәрттің минген торы аты,
Орқояндай бүгилип,
Кер кийиктей тигилип,
Толықсып ойнап барады.
Жибер дейди торыша ат,
Жибермейди мәрт Қоблан.
Қырқ жигиттің кеулі өссін,
Кеулім қайда барады деп,
Көзгененнен торы аттың,
Жибермей басын бурады.
Гәхи жүрис, гәхи жорға,
Он еки муқам ойнады,
Мәрттің минген тулпары,
Қайда қалды Қоблан деп,
Қырқ жигити Қобланның,
Арт бетине қарады.
Көре алмады Қобланды,
Қоблан қалды кейнинде,

Шыдамады ойынға,
Дөнха-дөнден қырк жигит
Ат ойнатып барады.
Сыйынып мәртлер пирлерге,
Нешше майдан жол жүрип,
Қырк жигит таяр болады,
Қалмақтың тауы—Ала тау,
Ала таудың үстінде,
Ақ төбе хәм Ақ шәшме,
Деген жерлерге келеди.

Шәшмеден ат суўғарып, суўға өзлериниң хәм мийри қанып, Қоблан қаяққа кетти екен,—деп артына қарап турса, бир төбеге бирден таўға минген Қобланның торы аты, бир майданнан кейнинде байдақланып көринди. Қырк жигиттиң кеўли өсти. Қобланға бир сөз айтты:

Аттың басын бул майданда бурыстың,
Өзиң жалғыз хаққа жетпей налысың,
Тоқал аты астында бар бәтшағар,
Хәлиң билмей пери аты менен жарыстың.

Әйлеп едиң бул жерлерде мунажат.
Хәммеден артықдур сиздеги ғайрат,
Халың билмей пери аты менен жарыстың,
Бир ай шапсаң, ерисе алмас, торы ат.

Атлар шаппай бәлент таудың даласы,
Өлсе себил зүриятсыздың қаласы,
Абрай барда айда, айда Қобланлы,
Қара Қыпшақ Қыдырбайдың баласы.

Буннан кейин Қоблан «тойдырғанның сақалына»—деген бәтшағар, деп, астындағы торы атына қарап бир сөз айтты:

Астыма минген торы атым,

Жаўларға жеткей париядым,
Ийеңе намыс келгенде,
Айлансын Қоблан сенен деп,
Сизлерге намыс келмей ме,
Ырғыға, ырғы, торы атым.
Тәўекел еткіл, зүриятым,
Азыў тислери төрт ели
Жарларда қоян секилли,
Суўларда жылан мүшели,
Мисли Зухра секилли,
Мысалы алтын кекилли,
Ийеңе намыс келгенде,
Айлансын Қоблан өзиңнен,
Ырғы, ырғы, торы атым.
Тәўекел еткіл, зүриятым,
Ойларға тиккен отаўдай,
Туяғың сулыў торы атым,
Қаққан қазық секилли,
Жилигиң пүтин торы атым.
Ийеңе намыс келгенде,
Айлансын Қоблан өзиңнен,
Ырғы, ырғы, торы аты.
Тәўекел әйле зүриятым,
Ол гириядан өткендей,
Мойның сулыў торы атым,
Жаз күни пискен алмадай,
Көзиң сулыў торы атым.
Тарта пишкен шанаштай,
Танаўың сулыў торы атым.
Порымы келген бесиктей,
Омыраўларың есиктей.
Ырғы-ырғы, торы атым,
Тәўекел әйле, зүриятым.
Келеплеген жипектей,

Кекилиц сулыў, торы атым.
Қызлардың өрген шашындай,
Жалың сулыў, торы атым,
Қызлар таққан шашпаўдай,
Қуйрығың сулыў, торы атым,
Ййеңе намыс келгенде,
Саған намыс келмей ме,
Ырғы-ырғы, торы атым,
Тәўекел әйле, зүриятым.
Минген бедеў кер еди,
Пирим мәдәткер еди,
Аспанға қарап еснеди,
Гүлдир-гүлдир киснеди,
Пирим деп Қоблан жылады,
Аспаннан келди бес тырна.
Тырна емес, еренлер,
Тырна болып келгенлер,
Ат танапқа қол салды,
Бурыла берип қарғыды,
Атқан оқтай қаңғыды,
Қошеметти еситип,
Ақ кийиктей секирип,
Жылдырым киби ағады,
Атлар ойнап барады,
Аңламады қырқ жигит,
Қырқ жигиттиң жанынан,
Қуўдай сыңсып өтеди,
Қанатқа пәрман қылады,
Қара жерге түскенде,
Таў кийиги қуланды,
Қулан менен жарысып,
Ақ кийик пенен шабысып,
Толықсып ойнап барады,
Қоблан ҳаққа жылады,

Азыұдын аўыр шәхәрине,
Барса келмес елине,
Дәрўазаның аўызына,
Бир шәшмениң басына,
Қоблан таяр болады.

Буннан кейин Қоблан қырқ жигитин сынамақ ушын, атының ерин алады. Тийіндеги жыртылып қалған жабыұын атқа терлик етип салады. Қайтадан ертлеп алады. Торы атқа қарасаң, зелел еткен хәттершиниң байталындай болып турады. Белинде бир потасы бар еди, қайта-қайта тырыстырып белине орап буўады. Түрине қарағанда жолда турған баспақшының өзи болып тура қалады.

Ендиги сөзди қырқ жигиттен еситиңлер: Қоблан қалды кейнинде, шыдамады ойынға дөнха-дөн, баса бас, деп, кейнинен бир ярым күн өткенде ат ойнатып киятырған қусады. Муны Қоблан көрип жигитлерин сынап, мәртбекен, нәмәртбекен деп бир сөз айтты:

— Ашылған бағда гүлим,
Сайрар шәменде бүлбилим,
Қашқан менен бизлерден,
Қутыларың биймәлим,
Залым ляляли-лялялли
Қашқан менен бизлерден,
Қутыларың бийгүман,
Залым лялялли-лялялли,
Ашық аты лалазар,
Шәхәриме келдиң бийхабар,
Қашқан менен бизлерден,
Қутыларың бийгүман,
Турха, турғыл бәтшағар,
Қашпай турғыл геллеғар,
Сол ўақлары қырқ жигит,
Арқадан шамал енди деп,
Ақыр заман болды деп,
Қоблан қайда қалды деп,

Тәжжал қайдан келди деп,
Бедеудің жалын тарады,
Қырқ жигит неге жарады,
Арт бетине айланып,
Ўай-ўайлап қашып барады.
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Турха-тур деп ат салды,
Батыр минди торы атқа,
Ерлер минди ғайратқа,
Иркилмейди қырқ жигит,
Ўай-ўайлап қашып барады,
Мәрттиң кеўли қызықты,
Қызықса, иси бузықты,
Найзаны қолға алады,
Арт қуйрығын түймесин,
Ер мийнетим күймесин,
Гөшине найза тиймесин,
Қырқ жигиттиң үстинен.
Бирим-бирим мәрт Қоблан,
Найза сермеп барады.
Бир найзасы тиймейди,
Бәри бирдей қырқ жигит,
Ат астына қулады,
Қорыққанынан қырқ жигит,
Жығылып бәри қалады,
Билдирмейди жәниўар,
Ырғып кетти торы ат,
Ақсуўдың ол басына
Қуўдай сыңсып қонады
Шүкир қылып аллаға,
Сонда Қоблан турады.

Ендиги сөзди Қобланнан еситиң: Қоблан аттан түсип, аттың ерин алады, бұрынғы қәддинде атын қайтадан ертлеп алып кийимлерин кийип, қәддине келип атының

үстине минип, әсте жортып киятырыпты. Қырқ жигит хәм көзиниң астынан қарап атырыпты. Бәршемизге найза тийип жарадар болып қалғанда киятқанын көрдиң бе деп тоңқылдасып атырыпты. Қоблан нәрсе көрмегендей, хеш билмегендей қырқ жигитине қарап мынаны айтты:

— Мөхминлер етеди алладан үмит,
Бизлер жүрмиз сизди батыр қостар деп,
Бәршеңиз қалыпсыз аттың астында,
Бул не зулмат, бул не қысыўмет, қырқ жигит?!
Батырлықтан барды найза дәстимде,
Биз жүремиз патшалардың қастында,
Бул не исдур яранларым қырқ жигит,
Бәршеңиз қалыпсыз аттың астында,
Саўаш болмай аттың жалын тарадым,
Батыр болып не бир күнге жарадым,
Бәршеңиз қалыпсыз аттың астында,
Қырқ жигитлер не тәжжалға ушырадық?

Сонда қырқы сөйледі:

— Атлар шаппай бәлент таўда раўана
Мәдет бергей пири Шәхмарданы,
Жарадармыз айтатуғын арзым бар,
Әсте сөйле қара қыпшақ Қобланлы.

Душпанлардың шықсын шөллерде жаны,
Айдап биз қайтпаймыз Азыўдың малын,
Қырқ жигиттиң айтатуғын арзы сол,
Әсте сөйле Самарқанның арысланы.

Бедеў жалын саўаш күни өрип ек,
Бәримиз де Рустем киби болып ек,
Сол шәхәрге ат ойнатып барып ек,
Барып дәрўазаға балта урып ек,

Алдымыз он, кейнимиз бес қырып ек,

Нәзер салып дөгерекке қарадық,
Батыр болып хәр бир күнге жарадық,
Алдымыз бес, кейнимиз бес қырғанда,
Лалаллы деп бир тәжжалға ушырадық.

Сонда Қоблан сөйлейди:

—Бұрынғыдан қалған сөз,
Ханнан қайтқан бийлердің,
Бий нышаны боларлар,
Шикардан қайтқан жигиттің,
Бес нышаны балалар
Жаўға тийген батырдың,
Жаў нышаны боларлар.
Нешше жерде жара бар,
Қырқ жигитлер сиз маған,
Жаў шетинен бер хабар.

Анда қырқ жигит сөйлейди:

— Атлар салмай өңиримнен,
Сан мың ләшкер қол келсе,
Өткермеймен теңимнен
Әсте сөйле, Қобланлы,
Баяғы қуўған бәтшығар,
Келмесин әне кейніңнен,
Барып болдық дуўшакер,
Мәдетти бергей бириўбар,
Әсте сөйле, Қобланлы,
Баяғы қуўған тәжжалды,
Келеди деген қәўпим бар,
Бедеўдің жалын тараймыз,

Не бир күнге жараймыз,
Азап-ақырет бергенге,
Қоллар салып беденге,
Сыйпалаймыз, қараймыз,
Қарқара барда, дәуран жоқ,
Зар жылаймыз куда деп,
Бедениме қол салып,
Қарасам жаман жеримнен,
Басқа жерде жара жоқ.

Анда Қоблан сөйледи:

— Жаўды көрген қырқ жигит,
Тәжжалды көрген қырқ жигит,
Қырқ жигитим, турыңлар,
Бәршең атқа миніңлер,
Қайда, көрген жаўыңа,
Султанлар баслап жүринлер!
Қырқ жигити турады,
Алдын баслап жүреди,
Қалаға жақын келгенде,
Анаў көрген шәхәрим деп,
Тәжжалдан қашқан жерим деп.
Шегниңкирей береді

Онда Қоблан сөйледи:

— Салмай басқа жарлықты,
Ким әйлер пейли тарлықты,
Қорықпай жүриң қырқ жигит,
Әуел куда қырық жигит,
Шәхимәрдан яр болса,
Ким қылады зорлықты,
Хәмирсиз тикен кирмейди,
Әжелсиз бейде өлмейди,

Тәуекел етип аллаға,
Султанлар қорықпай жүр —дейди
Қалаға жақын келеди,
Көзлер таслап қарады,
Көзлер таслап қараса,
Қалмақлардың шәхәриниң,
Қырқ гез муның оры бар,
Қырқ гез жаңа қарғалық,
Асты бетин қаланың,
Гербиш пенен соқтырған,
Және бес мың лабыр бар.
Сыртынан полат жақтырған,
Тоқсан қабат көк темирден,
Қалмақ салған қала бар,
Дәрұазасы қоладан,
Аспан менен барабар,
Кимниң аты тулпарды,
Кимниң аты тексиз ат,
Мынаў турған қалаға,
Ат айдасып көрейик,
Бәсиң бар ма қырқ жигит?

Онда қырқы сөйлейди:

— Нәсилсиз аттың белгиси,
Сүбәси тар болар ма,
Бақайы келте болар ма,
Мойны узын болар ма,
Таўда озған пери аты,
Шөлде озған пери аты,
Қалаға жақын келгенде,
Тоқал баққан торышадан,
Кейин қалып қояр ма,
Айда-айда, Қобланлы,

Шүү-шүүлесе де жүрмейди,
Урса қамшы билмейди,
Аспанға қарап еснейди,
Гүлдир-гүлдир киснейди,
Сөйлерине тили жоқ,
Оқыранып болып еңрейди.
Мысал етип торыша ат,
Қобланға қарап не дейди,
Имла менен сөйлейди:
—«Буннан басым бурасаң,
Ашытып қамшы урасаң,
Хәм атамсаң, әкемсең,
Сабыр әйле, мәрт Қоблан,
Сабыр әйлесең, рахмет бар,
Бий сабырға нәлет бар,
Айлымды шеш, қуунайын,
Еримди алшы, аўнайын,
Жүүенимди алшы, аға жан,
Ара, жуўсан шайнайын.
Мынаў турған шәхәрге,
Бир тәўекел етейин.
Өтсем, өтип қалғаным,
Өте алмастай күн болса,
Сизлер менен бизлерди,
Қара жер тартқай қудайым.
Ат-басына күн туўса,
Суўлығы менен суў ишер,
Ер басына күн туўса,
Етиги менен суў кешер,
Жалғыз ерге күн туўса,
Басынан кетпес дәрдесер,
Жылай-жылай үни өшер,
Жекке шыққан үйириңнен,
Басыңа күнлер туўғанда,

Қолың кетпес бүйриңнен», —
Деп ат зибаны байланды,
Айылын шешти, қуўнады,
Алды ерин, аўнады,
Жүўенин алды торыша аттың,
Арадан жуўсан шайнады,
Қайтадан ерди салады,
Жуптан айыл шалады,
Жарақларын мәрт Қоблан,
Ат үстине бәнт қылып,
Ат үстине минеди,
Шүў деп қамшы салады.
Қырқ жигити Қобланның,
Тамашаға бир қарап,
Тамаша қылып турады.
Бир мәртебеде урады,
Тәўекел етпей жәниўар,
Жаратқанға жылады,
Және мәртлер урғанда,
Расули деп турады,
Үш мәртебе урғанда,
Пирим Шәхмардан деп,
Сонда Қоблан жылады.
Төрт мәртебе урғанда,
Имамлар деп жылады,
Бес мәртебе урғанда,
Шилтерлер деп ақ урды.
Алты рет урғанда,
Жылқышы ата пирим, деп,
Оқыранып жылады.
Селлер болып көз жасы,
Қабыл болып тобасы,
Таяр болып келипти,
—Тарыға көрме балам,—деп

Қызыр Ильяс бабасы.
Ат танапқа қол салды,
Қырк шилтер ғайып еренлер,
Қос қанаттан көтерип,
Зәңғиден алла салады,
Пирден мәдет болған соң,
Мәртлер минген торыша ат.
Бурыла берип қарғыды,
Қайрыла берип ырғыды,
Атқан оқтай қаңғыды,
Ат куйрығын түйдирмей,
Мәрт еңбегин күйдирмей,
Төрт аяғын торыша ат,
Қарғалыққа тийдирмей,
Ушып барып жаныұар,
Қызыл кумның үстине,
Қуұдай сыңсып қонады,
Қырк жигиттің атлары,
Хақ деп бул да ырғыды,
Я қалаға жете алмай,
Я кейнине кете алмай,
Себил қалғыр қаланың,
Қэндегине қырк жигит,
Бәри теңдей жығылды,
Қырк жигити Қобланның,
Бир мәсләхәт қылады:
— Биреў атып сала ма,
Я лабыр таслап қыра ма,
Алла деп шаўқым салайық,
Қоблан жүрсе не ерде,
Тусында жүрип қырк жигит,
— Мынаў орды жағалап,
Биз де алла салайық,—
Деп мәсләхәт қылады.

Замана муқам дөндирди.
Пырағы оттай сөндирди,
Мәрт келди деген хабарын,
Мынаў турған душпанлар,
Әлле қайдан алыпты.
Қалмақлар жәм болыпты,
Аппақ шатыр, ақ шатыр,
Қалмақ деген толып атыр,
Есабы жоқ қалмақлар,
Қаладан гүўлеп киятыр,
Нешше бир палўан киятыр,
Қолларында ай балтасы,
Не бир палўан жүрипти,
Мойнында темир алқасы,
Не бир палўан киятыр.
Доңыздың жақ терисинен,
Исленген бар қалқасы,
Ғашыр минген нешшеси,
Атлы душпан қырқ мыңы,
Арқадан минген қырқ мыңы,
Есабы жоқ көп душпан,
Қаладан гүўлеп келеди,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Түнде тийсем қалмаққа,
Нәмәрттиң иси болар деп,
Өзиң сақла сухбан деп,
Пирим Шәхмардан деп,
Бир кудаға сыйынып,
Сол шәшмениң басына,
Батыр Қоблан қонады.

Буннан кейин сол күни мийман болып, азан менен турып атын зәртең-зәбертең ертлеп алды, «көп қорқытады, терең батырады», — деген, жанынан қорқып, ийманын айтып, қазаға ыразы, бәлеге сабыр қылып Қоблан отырды.

Ашрыў дүпен атылды, ләшкерлер Қобланның үстине қарап, қаладан шығып шубырды. Ат тозаңынан шаң шыққан күни күн тutyлып, қараңғы зимистан болды, Қоблан жатқан шәшмениң сыртынан қалмақлар алпыс қабат қурсап турды. Мәсләхәт етти «Бул келген баланы услап алайық, Көбикли патшаға базарлық қылайық, таяқ урмай, жара салмай, баланы услап алайық», деп кеңести. Батыры алдында турып, нәмәрти қашпаға таяр болып, Қобланның үстине жүрис қылды. Өне көптиң айбатынан қорқып, Қоблан бир сөз айтты:

— Ат мойнына таққан тилладан тумар,
Болмағайман душпанларға қоры-зар,
Жалғыз едим, мәдет бергил, сыйындым,
Жоқтан бизди бар әйлеген бириўбар.

Бәршени халық етип жаратқан алла,
Душпанларға қыла гәрме муптала,
Жалғыз едим қуўат бергил, сыйындым,
Алланың хәбибий расулы алла.

Атың Қызыр Ильяс жәхәнге белли,
Жалғыз өлсем паяны жоқ мәнзили,
Жалғыз едим, мен сыйындым сизлерге,
Мәдет бергил бизге Ибраҳим Қалийли.

Ат сүринген бәлент таўда қыя тас,
Бизге дәркар болды қайтпас қарындас,
Жалғыз едим, мәдет бергил, сыйындым.
Шөллердиң ийеси Қызыр Ильяс.

Сергиздан етпей бизлерди душпан,
Бул душпаннан қутыларым көп гүман,
Разы бол бизлер дейин жалғызға,
Жылап қалған еки бирдей ата-анам.

Қалып едиң бизге жылап интизар,

Туұысқансаң, сеннен бөтен кимим бар,
Енди қайтып көрмеклигим бийгүман,
Разы бол туұысқаным Қансулыұ.

Жылап турды мөхмин елдің баласы,
Рәхим етип сонда қәдир алласы,
Сонша жылап турған ұақта Қоблан ер,
Таяр болды Қызыр Ильяс бабасы.

Буннан кейин батыр ер,
Ат куйрығын түйеди,
Бадана көзди кийеди,
Душпанлар көп, мәрт жекке,
Жекке басы тәнха өзи,
Бир кудаға сыйынып,
Қалмақларға тийеди,
Алдым бийик, артым жар,
Айланбаққа жерим тар,
Жығылар болсам бириұбар,
Он еки имам, төрт шәрьяр,
Халқым болғай хабардар,
Ай жағынан келеди,
Айланып шаұқым салады,
Күн жағынан келеди,
Гүңиренип алла салады,
Тақты жайға гиристи,
Алла оңғарғай бул исти,
Тар көшениң үстинде,
Тартты силтеп қылышты,
Таймай салды урысты,
Болды урыс майданда,
Мәртлер минген гүренди,
Тайынбай салды сүренди.
Болды урыс тамаша,

Астындағы торыша,
Батыр кескен геллеге,
Ара-тура сүринди.
Болды урыс майданда.
Ат мойнына тумар тақты,
Үсти-үстине дабыл қақты.
Қанлар деген сарлап ақты,
Қайтпай батыр қылыш шапты
Душпан деген қырғын тапты.
Урыс болды песин ұақта,
Болды урыс майданда.
Сыйынған пири еди,
Күни менен урыс қылады,
Түни менен мәрт Қоблан,
Ол майданға қонады,
Әне билек, әне күш,
Әне ғайрат, әне ис,
Гәхи қалада, гә далада,
Салды мәртлер бир урыс.
Оң қолында жарқырап,
Испихан семсер бир қылыш,
Қоңырау яңлы шылдырады,
Алла деген ол дауыс,
Қоблан қашып, душпан қууды,
Душпан қашса, Қоблан қууды,
Душпанларға күнлер тууды,
Дүйит-дүйитлесип ат салды,
Мысал ақыр заман болды,
Қутылмағы гүман болды,
Топалаңнан жаман болды,
Болды урыс майданда.
Мен-мен деген көп болды,
Қол көтерген сап болды,
Көргенлерге қәуип болды,

Көрмегенге лап болды.
Көрген хайран қалады,
Ишіндеги ирисин,
Аўзы қанлы бөрисин,
Үштен биринен көбисин,
Қалмақтың үлкен төресин,
Сары таўдың даласын,
Қызыл қанға бояды,
Болды урыс майданда,
Алла деп сүрен салады.
Орды айланып қырқ жигит,
Бул да алла салады,
Батыр кескен геллени,
Жекке-жарым душпанды,
Бул да гелле қылады.
От ғана таслап урады,
Жалғыз мәрттиң алласы,
Сан мың қолдай болады.
Ада болмас душпанлар,
Бири өлсе, мыңы бар,
Қобланды келип қоршады,
Гәхи қашып, гә қуўып,
Белли сүргин салады,
Алдын қырдым дегенде,
Арты гүүлеп барады,
Артын қырдым дегенде,
Алды ғаўлап барады.
Биреўи өлсе душпанның,
Оны таяр болады,
Жети күнлер толғанда
Тайма-тайма ләшкер деп,
Қалмақ басқы болады.
Кейнинен ат салады,
Жеткен жерде қалмақты,

Гелле қылып барады.
Қашып сонда қалмақлар,
Патшасы жатқан қалаға,
Қыйқыұ салып қамалды,
Душпанлар басқы болғанда,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Дәрұзаның алдында,
Ақ найзаға сүйенип,
Үсти-басы қан болып,
— Және бар ма қалмақ?—деп,
-Қәне келсин булар,—деп,
Дөгерекке қарады,
Жаңа қолым қызықты,
Жаңа тәним қызыпты,
Тезирек шыққыл, қалмақ! деп,
Турды Қоблан айқурып.

Батырдың ети суұды, батырдың қайғысы көп болды, ол қайғының мәниси—баяғы ерип келген қырқ жигитте хеш бир дерек жоқ. Өликпе-өлик қыдырды, хеш бир хабар жоқ. Орды айланып та қыдырып киятыр, хеш бириниң нышаны жоқ, дәрұзаның аўзына келип гүңгираның үстине минип даўыслады. Қырқ жигитлер хәм баяғы ордан шығып, сес берди.

Анда Қоблан:—Маңлайыңыз қара, нетип жүрсизлер?—деди.

Анда қырқ жигитлер: — Есирме, қыпшақ, — деди. — Сен ат шаптың, бизлер хәм ат шаўып едик, сен атыңды ырғытқанда биз хәм ырғытып едик, сен бүйерде жүргенде, биз сениң аржағыңда жүрип едик. Периниң аты шаўқымшыл есер болады екен. Қалаға өзін атты, қанат байлады, ушты. Сениң аржағыңа түсти. Көзи қапылды. Қуда урды ма, қаланың қәндегине келип турды. Оның менен де бос жүргенимиз жоқ, кимин урып алдық, кимин шаншып алдық, кимин тартып алдық. Қаланың қәндегин биз өликке толтырдық. Мийнетти биз, рәхәтти сен көрдің.

Анда Қоблан айтты:—Ғамгүн болма қырқ жигит, сақлап қойған қалам бар. — деди. Қырқ жигит жатқан шүңгилге арқан салды, қуйыдан шекер тартқандайын, бары-жоғын шығарып алып атыр. Қалмақлар нәхән мунарға шығып қарап турды. — Қорамсақтың қырқ мыңы жер үстинен, қырқ мыңы жер астынан киятыр

екен,—деп, қалмақлар гүўлеп жылап турыпты. Қырк жигитти атларына миндирип, қылышларын қолына берип, әўели өли шаптырды. Жаны шала жансар жатқанларды шаптырды. Қырк жигиттиң қолы қызып, «Қайда Қоблан қалаң, басла» деди. Көбикли жатқан қалаға апарып жиберди. Қоладан дүзеткен қалаға балта урды. Қопарылмай турды. Қобланның хәм кәхәри келип аттан жерге түсип, дәрўазасын қопарып алып, аспанға зыңғытып жиберди. Батырға шарапат, сыпайыға сиясат, алымға ишарат, — деген қырк жигитине қарап Қобланның қошемет айтып турғаны:

- Бағдың гүли жайнады,
Муныңдай дәўран қайдады,
Өлтирсең пайда қырк жигит,
Өлсең шейит болады,
Хәр қайсыңызға айдын,
Сегиз булақ келеди.
Анда турып қырк жигит,
Марапатқа шыдамай,
— Алла-алла, алла!—деп,—
Исми болғай алла,—деп,
Қырк жигит сонда ат салды,
Исимди өзиң оңла деп,
Тәрти тийди бир жақтан,
Беси тийди бир жақтан,
Оны тийди хәр жақтан,
Қайтпа батыр, қайтпа деп,
Қоблан атлы бул батыр,
Саза жиберди кубла беттен,
Тайынбайды қырк жигит,
Белли урыс қылады,
Ханның алған азадасы,
Күн көрмеген шахзадасы,
Жер баспаған бегзадасы,
Тар кемедей қылтылдап,
Геўишлери сылтылдап,
Латманат деп зар жылап,

Көше менен қашып барады.
Қызыл туұын қыйратты,
Жасыл туұын жайнатты,
Ортада бедеу ойнатты,
Сан мың қулдан аұла болды,
Қырқ жигиттің айбаты,
Тайынбай урыс қылыпты,
Мына мөхмин зүрияты.
Бөри тийген қой киби,
Бир шетинен сулатты,
Бул не деген тәжжал деп,
Сонда қалмақ жылапты,
Қырқ жигит қыял ойлайды,
Қайда екен патшасы,
Бул қаланың олжасы,
Арт бетине қырқ жигит,
Нәзер таслап қарапты.
Керегеси гертпе алтын,
Уұығы бар сап гүмис.
Шаңырағы дәннаннан,
Хәр үзигин орданың,
Ақполаттан жаптырған.
Туұырлығын орданың,
Ақ темирден туттырған,
Үш тоқсан баслы боз орда,
Байдақланып көринген.
— Мында екен патшасы,
Қалмақлардың дүньясы,—деп,
Ат салады қырқ жигит,
Ат ойнатып барады.
Барып қоршап алады.
Ақ найзаның ушы менен,
Ақ үзикти көтерип,
Мынау үйге қарады.

Үйге үңилип қараса,
Жаў-жарағы сайланған,
Табриздің тасына,
Ала аты байланған,
Алтмыш батман амуўды,
Сексен батман шүй темир,
Тоқсан батман сом темир,
Алтмыш батман герданды,
Ол басына дастанған,
Үйдің иши кең болған,
Кереге менен тең болған,
Көп арқардың териси,
Липасы менен тең болған.
Үлкенлигин муннан бил,
Жеңинің ушы кең болған.
Атасы екен заңғардың,
Мурты узын Буўрахан,
Буўраханның перзенти,
Азыўлыдай енеғар,
Көбиклидей бәтшағар,
Тостағандай толы көз,
Аўдарылып қарады.
Көзин ашқан ўақытта,
Булт көшкендей болады,
Секирип жайдан турады,
Ала атына минеди,
Ийнине силкип салады,
Амуўын қолға алады,
Қырқ жигитке сөйледі:
— Ғәриплер, болдым бийқарар,
Бизлерге болдың дуўшакер,
Арт бетинде уллы шәхәр.
Сол шәхәрди берип ем,
Бул қаламда, кәнекей,

Неңиз бар еди, енеғар,
Тура-турың, бәтшағар,
Минген бедеў желип ем,
Арт бетимде уллы шәхәрим.
Сол шәхәримди берип ем,
Мийман деп сыйлап жүрип ем,
Турха-турғыл заңғар!—деп,
Кейнине ат салады.
Онда турып қырқ жигит,
—Арқадан самал енди,—деп,-
Ақыр заман күнди, — деп,-
Қоблан қайда қалды,—деп,-
Бизге таяр болды,—деп,
Иркилмейди қырқ жигит,
Ўай-ўайлап қашып барады.
Кейнинен дәўлер қалмады,
Анда Қоблан сөйледі:
— Хәмирсиз тикен кирмейди,
Әжелсиз бенде өлмейди,
Тәўекел алла етейик,
Қорықпа султан тур!—дейди.—
Алладан әйлеген үмит:
Қорықпай турың қырқ жигит!—
Тыңламады қырқ жигит,
Онда Қоблан налыды,—
Атадан жаратсаң беслерди жарат,
Ялғызды жаратпа, тасларды жарат,
Атасы алтаў туўғаның,
Аты жолда қалар ма,
Төрени қолдан берер ме,
Қырқ жигиттиң ишинде,
Емшеклесим ғамхорым,
Туўысқаным бар болса,
Бизлер киби жалғыз ер,

Ортада бозлап қалар ма,
Бурынғыдан қалған сөз,
Ийт ебейден қорқады,
Ебей ийттен қорқады,
Қалмақ үйген саркопқа,
Торы тайын тартады.
Секирип минди торы атқа,
Мәртлер миндн ғайратқа,
Көбикли менен мәрт Қоблан,
Еки бирдей сол палұан,
Азыұдың аұыр шәхәрінде,
Қарсыласып барады.

Ол ұақыттың бағадырлары әуели жол болсын сорасып, соннан соң ғайрат қылысар еди. Жасы уллы Көбикли, Қоблан балаға қарап бир сөз айтты:

Мәрт Кобланды көреді,
Ғарқылдап кеп күледі,
Күле сөйлей береді:
— Ашылған бағдың гүлисең,
Қай шәменнің бүлбилисең,
Қайсы байдың улысаң,
Қай тәңирдің қулысаң?
Атыңды айт та нәслиңди айт,
Кимнің улы боласаң,
Атың кимлер боларсаң?
Анда Қоблан сөйлейди:
— Ашық оты лалазар,
Алладан басқа кимим бар,
Ат сорасып биз бенен,
Жол сорасып биз бенен,
Қызлар берип, қыз алған
Қудамбедиң енеғар?!
Ашылған бағдың гүлимен,

Мен шәменнің бұлбилимен,
Нурдың қара тауында,
Қозы гүзар, қой гүзар,
Жылан өткен тауында,
Шақан улы Ақшахан,
Ақшаханның халқында,
Сақалы буұрыл болғанда;
Үни тарғыл болғанда,
Әүлийе қоймай тилеген,
Масайық қоймай түнеген,
Қорасанға қой айтып,
Әүлийеге ат айтып,
Түйедей шөккен көк тасқа,
Қуұсырыққа түнеген,
Түнегенге хақ берген,
Қыдырбайдай байлардың,
Бир жаратқан алладан,
Тилеп алған улыман,
Сизлер киби душпаннан,
Әжелім жетсе өлмекпен,
Дин қылышын қалмаққа,
Қалмақты динге салмаққа,
Ат ойнатып келгенмен.
Мениң атым сорасаң,
Сендей киби душпанға,
Тәжжал Қоблан боларман!
Анда тұрып Көбикли,
Мыйығын тартып күледі,
Қобланға тағы сөйлейди:
—Садағаң сениң кетейин,
Қалмақ қурысын, нетейин,
Хәәес асым, боз қозым,
Ноғайлы елдің мийұасы,
Саў-саламат бармысаң,

Бир көрегим етейин,
Минген бедеу желип ем,
Мен барайын дегенде,
Астрахан атлы теңизден,
Мен өте алмай жүрип ем,
Әжел айдап келдің бе,
Мийнет айдап келдің бе?!—
Алтмыш батман амууды,
Көтерип қолға алады,
Ийинине силкип салады.
Өлер жериң усы деп,
Тас төбеңнің тусы деп,
Көк желкеңнің үсти деп,
Хауалатты амууды,
Батыр қалқан тутады,
—Әуели куда, Кәмбил пир,
Пирим, — деди, — жылады.
Амуу келип шық етті,
Ат басындай сом жүрек,
Сарайында туұлады.
Амууды жулып қолға алды,
Тартып алып жерге урды.
Дәуге қарап умтылды:
—Атаңа нәлет, кул! — деди,
Сен де динге ен — деди, —
Таныдың ба сен — деди, —
Танытайын мен — деди.
Алаңғасар әлип дәўди,
Бөке дәўдей батырды,
Жер менен жексен еткенмен.
Мингенмен аттың белине,
Алла дейип ат шапсам,
Ким шыдайды демиме,
Тез мусырман бол! — деди, —

Ийман келтир қызыл бас,
Мен — мендурман, мендурман,
Менменликке бел қойған,
Бәлки қара ердурман,
Өзим деген адамға,
Түўесилмес кәндурман,
Достың отын сөндирмеймен,
Душпан отын жандырмайман,
Менменлик етсең, оңдырмайман,
Менменлик еткен душпанның,
Төбесине қойылған,
Тоқсан батман шүй темир,
Шойын амуў мендурман,
Танытайын мен, — деди, —
Қандарың Қоблан мен, — деди
Анда турып Көбикли,
Қандарың деген ўақытта,
Ғарқылдап тағы күледі,
Күле турып сөйледі:
—Ат сүринбес тас, — деди,—
Ағыздың көзден жас, — деди,—
Жаңағы айтқан сөзиң бар,
Жәннет деген сөзиң бар,
Атаңа нәлет қыпшақлы,
Муштайында булардың,
Айтқан сөзи салмақлы,
Алайын сениң жаныңды,
Ишейин суўдай қаныңды,
Қудапараз сен едің,
Ким айтар екен ийманыңды:
Анда Қоблан сөйледі:
—Атаңа нәлет, қул, — деди,-
Ладан болсаң сен, — деди, —
Қас батырдың белгиси,

Келгеннің жолын сораса,
Гезек пенен алысар,
Күши жетсе, өлтирер,
Мийнет болса, көндирер,
Сендей мәртке миясар,
Келгенде таяқ урмақлық,
От басында отырып,
Урысқан ол қатынның,
Иси емес пе, геллеғар,
Ердің исин қыл, — деди, —
Ладан болдың, сен, — деди,
Ат үстинен келеди,
Мынаў турған Көбикли,
Атадан жалғыз Қобланға,
Бүркиттей пәнже салады,
Қоблан алды жағадан,
Дәўлер тутты жағадан,
Азыўдың аўыр шәхәринде,
Есабы жоқ көп қалмақ,
Тамашаға қарады.
Алысады ортада,
Еки бирдей сол палўан.
Ыңыранып гүрес салады,
Көбикли менен мәрт Қоблан,
Текедейин тирести,
Айғырдайын шайнасты,
Қораз киби жулысты,
Қошқар киби дүгисти,
Тынбай еки палўанлар,
Бир ярым күн алысты,
Мурады хасыл болмады,
Қалмақ хайран қалыпты.
Алла деген сестине,
Келген екен Көбикли,

Қобланлының қасына,
Хайран қалды қалмақлар.
Еки мәрттиң исине.
Еки бирдей қаназат,
Шыдамады, дедилер,
Көбикли менен мәрт Қоблан,
Еки дәўдиң күшинен,
Дизеден қумға киреди.
Аттан жерге түседі,
Қоблан алып жағадан,
Дәўлер алып жағадан,
Анда турып Көбикли,
Ыңыранып жанбас урады,
Қозғалмайды Қобланлы.
Қоблан жанбас салады,
Түрли хәмел қылмақлық,
Бурынғы бир жол болып,
Палўанлардан қалады,
Жығыса алмай турады,
Еки ярым күн болғанда,
Дәўдиң қолы қызықты,
Қызықса иси бузықты,
Нар буўрадай ыңыранып,
Жарылған муздай гүңиренип
Мойнынан ашырым алады.
Сырттан жанбас урады,
Қара талдай қайысып,
Бақайы хәм майысып,
Басы жерге тийгенде,
Жығылар жерин гөзледі,
Зордан өзін алады.
Атадан жалғыз Қобланды,
Баспалатып барады,
Жуп жағадан алады,

Иштен шалмақ болады,
Қара талдай қайысып,
Бақайы да майысып,
Басы жерге тийгенде,
Зордан өзін алады.
Атадан жалғыз баланы,
Баспалатып барады,
Белинен тарақ алғанда,
Дәулер зорлық қылғанда,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Кәмбил пир деп жылады,
Бабам Қызыр Ильяс деп
Бала турды шырылдап,
Селлер болды көз жасы
Қабыл екен тобасы,
Хәзир болып келипти
Қызыр Ильяс бабасы.
—Тарыға көрме Султан, деп, —
Жалғыз балам Қоблан, деп, —
—Келдің бе жаным пирим,- деп,
Сонда Қоблан жылады,
Атаңа нәлет мына дәу,
Келген пирди көреді.
Пирге қарап сөйледи!

— Бир гүл едим, ашылмадым дағы сол,
Мөхминлерге шубха дейди дурыс жол,
Себеп неге мусылманға бурасаң,
Пирлер болсаң, еккимизге бирдей бол.

Кимселердің шөлде болар паяны,
Дәрүйиш болған бәне билмес дуньяны,
Себеп недур мусылманға бурасаң,
Ийман алып бермес сизге мусылман.

Қурықтан жиңишке далдай мойныма,
Ким шыдайды мендей дәўдиң ойнына,
Себеп недур мусылманға бурасаң,
Алалық әйлеме залым дийўана.
Алалық әйлесең залым дийўана,
Сендей пирдиң сәллең түсер мойныңа.

Алыстан көринген таўдың пәси емес,
Адам қарап қылған мәрттиң иси емес,
Пирлер болсаң еккимизге теңдей бол,
Ара турмақ сендей пирдиң иси емес,

Қызыр Ильяс бабасы,
Көзинен ғайып болады,
Екеўине тең турады.
Шәхмардан бабасы,
Мөхминликке бурады,
Еккиси шар болады,
Шәхмардан бабасы,
Гүркиреген дәўлердиң,
Ол үстине салады.
Қолына қанжар алдырмай, -
Ғақ деп қанжар урдырмай,
Астында жатқан Көбикли,
Атадан жалғыз Қобланның,
Белинен тарақ алады.
Аш буўрадай ыңыранып,
Дәўлер қыса қалады,
Дәўдиң қысқан билеги,
Искенжедей болады,
Баўыры оттай күйеди,
Ал мурнынан қызыл қан,
Қара жерге сийеди,

Әнардың ғана суындай,
Қара тастың үстине,
Шырпылдап барып тийеди,
Мәрттің минген торы аты,
Кәпир дәудің ала аты,
Соның менен торыша ат,
Шайнасып олар турады,
Дослығын хайұан биледи,
Дәудің минген ала атын
Шайнаұы менен өлтирди,
Жан-жағына қарады,
Көре алмады Қобланды,
-Айрылдым ба Қобланнан!—
Деп жаныұар жылады.
Ортаға өзін урады,
Көзлер таслап қарады,
Ақша жүзи албырап.
Тулымшағы салбырап,
Дәу қолында көринди,
Қоблан атлы жалғыздың,
Еки көзи жаұдырап,
Хаслы хайұан демесең,
Қасына келди зар әйлеп,
Ағасын жети айланды,
Хаұаға қарап еснеди,
Гүлдир гүлдир киснеди,
Оған қалмақ түспейди,
Жаздырыұ ушын Қобланды,
Дым билмеген қалмақтың,
Он бармағын жаныұар,
Ғашыр-ғашыр тислейди.
Тасқа тийген темирдей,
Азыұы қайта береді.
Атаңа нәлет Көбикли,

Атадан жалғыз Қобланды,
Қатты қыса береді.
Қорасанның күши бар,
Ол полаттың ушы бар,
Жаздырғайман Қобланды,
Қос сәдделеп жаныұар,
Төбесине тебеді.
Тасқа тийген темирдей,
Дойнағы қайта береді,
Дин билмеген кәпір дәу,
Атадан жалғыз Қобланды,
Қатты қыса береді.
Жаздырмасын биледи,
Ағасын жети айланып,
Сизлер өлсең, биз ырза,
Бизлер өлсек, сен ырза,
Ырза болың, Қоблан, деп,
Қолтығына бас қойып,
Оқыранып бозлады.

Буннан кейін Қоблан тақаты болмай, торы аттың жылап жатқанына бір сөз айтты:

—Дәудің дәсти болды мениң паяным,
Қурбанлық әйлейін бир шийрин жаным,
Не себептен оқыранып сөйлейсең,
Тилиң болса, сөйлесеңе хайұаным.

Бузылмағай мениң енди муратым,
Душпаннан қайтпаған күшли ғайратым,
Не себептен оқыранып сөйлейсең,
Тилиң болса, сөйлесеңе торы атым.

Ат шомылған бул майданда қия тер,
Дәртим болды сенде жылап бес бетер,

Тилиң болса, сөйлей бергил жаныұар,
Я жабырайыл сол хайұанға зибан бер.

Ат салмаған бәлент таўдың гүли жоқ,
Хайұан аттың бул басында қайғы көп,
Жылай берди оқыранып торыша ат,
Жаныұардың сөйлерине тили жоқ.

Сауаш күни бедеу жалын тарады,
Хаслы хайұан не бир күнге жарады,
Қырқ жигиттен бир көмекши бар ма деп,
Жан-жағына нәзер таслап қарады.

Қалмақ шыққан ақ жасылдан туў алып,
Қалмақлардың үлкен туўы қозғалып,
Қырқ жигит майданға қашып жөнепти,
Төрти бир жерден, беси бир жерден ат салып.

Аға дерге жалғыз қостар жоғынан,
Жатыр Қоблан дәу қолында таўланып.

Көмекши жоғын ат билди,
Дәулер ушын жаратқан,
Булыңғырдың таўыны,
Үммет ушын жаратқан,
Сейдимханның улы еди.
Қобланның қайын ағасы,
Құртқаның жалғыз ағасы,
Батыр туўған Қараман.
Қарамандай арыслан,
Бүйерден оның шәхәри,
Бир ярым айлық жол еди,
Үш күн жолға мәскан әйлеп,
Кетпеге қылды ықтыхат,

Құртқа баққан торыша ат.

Буннан кейин, Қоблан қараса, аттың кетейин деп турғанын көріп, қырк жигитлерге бир жууап айтты:

— Мөхминмен, алладан әйледим үмит.
Бендем дегей халық әйлеген құдирет,
Қостарсыз жалғызбан, айтар арзым бар,
Арзымды есит жан жолдасым қырк жигит,

Ол« мениң үстимде еди айбатым,
Излеп келер жоқты улым, зүриятым,
Саған айтар нәсийхатым қырк жигит,
Жибермегил, услаң хайуан торы атым.

Айралықтың жәбири жаман өтпесин,
Биздей болып хеш ким мийнет шекпесин,
Жибермең, услаңлар хайуан төресин,
Хайуан жылап ели-халыққа кетпесин.

Сақалы буурыл болғанда,
Үни тарғыл болғанда,
Атам еди Қыдырбай,
Басына қайғы салмасын,
Енем еди Бозкемпир,
Ол да ұайран болмасын.
Қарындасым Қансулыұ,
Баурына отлар салмасын,
Алған ярым Құртқа жан,
Жүзине жара салмасын,
Қара шашын жаймасын.
Душпаным көрсин, қууансын,
Достым көрсин, жыласын,
Өлгенимди халық билсин,

Тилегиң болсын қырк жигит,
Бөктергиге байлаңлар,
Ақ гиреўке саўытым
Ер басына бәнт қылың,
Испихан семсер қылышым,
Хош тыңлаңлар жигитлер,
Тыңламады қырк жигит,
Бермеди саўал бир жигит,
Қырк жигиттен мәрт Қоблан,
Қайран жоғын биледи.
Ағасын ҳаққа тапсырып,
Өз куйрығын өзине,
Қамшы қылып торыша ат,
Кийиктей мойнын бурады,
Жанына қысым қылады.
Қараманның халқына,
Сәхәр ўақта жөнеди,
Қанатқа пәрман қылады,
Гәхи таўда, гә шөлде,
Торы ат ойнап барады,
Үште мезгил жүреді,
Жете алмай барады,
Жай тасындай жайнады,
Суўлығын ғарш-ғарш шайнады
Ақ кийик пенен шабысып,
Сондай жәбир қылады.
Беште мезгил толғанда,
Уллы таўға минеди,
Нәзер көзин салады,
Шапқан бедеў сүринген,
Үш жүз орда жигитлер,
Енди қатар тигилген,
Беррегиректе қос орда,
Бузылыңқы сол орда,

Байдақланып көринген,
Хайұан қыял ойлады,
Караұсыннан қайғым көп,
Қайғылы басым нетейин,
Кимнің үйи болса да,
Бир майдан тоқтап иркилип,
Демимимди алып кетейин,
Қарамандай арысланның,
Жолын сорап өтейин.
Шаўып барды жәниұар,
Ақ орданың алдында,
Барып ол тоқтап турады,
Босағаға бас қойып,
Оқыранып жылады.

Бул орда Қараман арысланның ордасы еди. Қараман арыслан песин оқып отыр еди. Гүниренген ҳаўазды еситип, майданға жуўырып шықты. Торы атты көрди. Аяғы жерге мұнасип емес екен деп астына бир өре текеймет таслады. Терт аяғын көкке доландырып ат жатты.

Нешше саат арадан өтти. Қәддине келип, Қараманның аяғына бас урып, «ағам дәў қолында қалды» деп, оқыранып, жылай береді. Хайўанның зибанына ким түсинсин, Қараманның шийрин жанына от түсти, Қарамандай арысланның еки жананы бар еди.

Оны шақырып алады:

— Хай жанана жанана,
Қарамандай арысланның,
Қурыды халы-дәрманы,
Бул кеткеннен кет,—деди.
Жолды мәскан ет,—деди,—
Қыдырды жети көрген,
Тоқсан жасына келген,
Билсе билер хан енем,
Көклен кемпир жан енем,

Хан енеме бар,—деди,—
Көклен кемпир анамды,
Жананлар, алып кел,—деди.

Ол ўақыттың келинлери атасын баба дер еди, енесин мама дер еди. Кемпирдин жатқан үйине барып, алтын есигин түріп, гүмистен босағасына тоғыз мәртебе бас ийип, сәлем берип, кейин басып, әдеп-икрам менен турды.

Төрде жатқан анасы, Көклен кемпир мамасы, келинлерин көріп бир сөз айтты:

—Мәдетти бергейлер халық еткен аллам,
Сенлер келип қурылғанды зимистан,
Себил қалған босағамды басыпсаң,
Не арзың бар, хызметің не, келин жан?

Шашың таллап он төртинде өрилер,
Самарқанда бар, алыс жерден көринер,
Себил қалған босағамды басыпсаң,
Не арзың бар, хызметің не, келинлер?

Шөлди мекан қылып және жүргенлер,
Сөзди айтар анығынан билгенлер,
Себил қалған босағамды басыпсаң,
Не арзың бар, хызметің не келин жан?

Оннан кейин кемпирге келини бир жуўап айтты:

—Талан болған бул дүньяда дүнья-мал,
Сергиздан етпегей бизлерди жаббар,
Мендей келин айтатуғын арзы бар,
Гүналарым кешире гөр, мама жан.

Беккем болғай енди салған қаламыз,
Қарап болмағайлар бизиң панамыз,
Қулағың сал, тыңла айтқан сөзимди,

Гүналарым кешире гөр, мама жан.

Сизлерге әйлеймен келип ықтыхат,
Жалғызыңа бергей сизиң күш-қууат,
Келмейик деп әйлеп едик бир қыял,
Перзентіңе бозлап келди бир торы ат.
Келген аттың тобығының меңи бар,
Келмейик деп әйлеп едик бир қыял,
Танымайды келген атты Қараман,
Адам сүтин емген мәгер жаныуар.
Келип соны көрсин, деди, жиберди,
Сизди ана келсин, деди, жиберди.

Анда кемпир не деди:

— Көре алмайман бәлент таудың төбесин,
Мамаңның кетирди ақылы-есин,
Абырай барда бар кете бер, келинлер,
Бағып едим қайсы байдың бийесин.

Анда келини сөйледі:

— Шашың таллап он төртиннен өрмесен,
Қуллық еттик енди ана сөйлесең,
Танымаймыз келген атт, мама жан,
Келген атты өзін барып көрмесен,
Ендигисин ана өзиң билесең.

Анда кемпир сөйледі:

— Айралықтың жәбири жаман өтти ме,
Ғаррылығың жоқ мийнетке шатты ма,
Танымайын келген атты келинлер,
Үш перзентим, шыққыр көзиң шықты ма?
Ашылмайын таза гүлиң солмасын,

Хәр демиңди хактың өзи оңласын,
Танымайын келген атты келинлер,
Келген ол ат Қуртқам аты болмасын.
Хәм хайўаны, хәм зүрияты болмасын.

Үш жыл болды келинлер,
Қоблан атқа мингели,
Бир жарым жыл болыпты,
Нардай күшке толғалы,

Жалғыз балам жас жетпеген жас еди,
Жас та болса аз ғана елге бас еди,
Жас күнинде Азыўлыға буйырды,
Сорлы балам Ақшахан менен қас еди.

Бир ярым ай толыпты,
Азыўлыға келгели,
Жигирма күн болыпты,
Душпанға саўда салғалы,
Жети күнлер болыпты,
Бир бәлеге дуўшар болғалы,
Үш күн тамам болыпты,
Мәрт Қобланның өлгени,
Бир ярым күн болыпты,
Мамаңның усы көргени.

Өлген болса Қобланның,
Алсын дейди сүйегин,
Тири болса ерлерге,
Берсин дейди көмегин,
Қуртқа баққан торы аты,
Хәм ағамды, хәм дайым,
Аяғайдағы қудайым,
Көмекши тилеп келипти,

Белимде мәдет қалмады,
Диземде қуўат қалмады,
Сол ислерди көргели,
Ғаў келинлер, келинлер,
Зәуре аңлы келинлер,
Мамаңның жаны қурбанлық,
Қолтықлап сүйеп жүринлер.

Келинлер маманы қолтықлап көтерип, Қараман отырған боз ордаға апарды. Торыша ат қыял етти. Қараманды таслап, Қөклен кемпир мамасының дизесине басын қойды. «Ағам дәуде қалды», деп оқыранып жылай берди.

Кемпир қыял етти, төримнен гөрим жуўық болып отырғанда, гәпим жалған болмасын деп, аттың саўрысына урды, ырғып жайынан турды. Мойнындағы тумарды жулып алды. Хатын оқып қараса, онда қыпшақтың заты бар, Қоблан менен ол Құртқаның аты бар, кемпирден кетип ықтыяр, Қараманға қарап айтқаны:

— Мен жылайман өз халыма зар-зар,
Жалғызыма мәдет бергей бириўбар,
Мендей кәбаң бас панаңнан айлансын,
Абырай барда атлан тезирек, Қараман.

Минген бедеў дағыстанда желипти,
Жанған шамың самал үрип сөнипти,
Абырай барда тезирек атлан Қараман,
Иниң Қоблан Азыўлыға барыпты.

Көбиклидей дәўлерден,
Барғаннан соң өлипти,
Я болмаса, шырағым,
Дәўден қысыўмет көрипти,
Өлген болса Қобланның,
Алсын дәўден сүйегин,
Тири болса ерлерге,
Берсин дейди көмегин.

Құртқаның баққан торы аты,
Хәм ағамды, хәм дайым,
Аяғайдағы құдайым,
Көмекши тилеп келипти.
Абырай барда жалғызым,
Атланың деп еңирепти.
Қараман сонда сөйлейди:

— Өмирим өтті бул дүньяда бийәрман,
Мәдетти берген деп жаратқан сухбан,
Өлгенде де мен Қобланға бармайман,
Қоблан қурысын, айта көрме, ене жан.
Аспаннан танабы, жерден тиреуи,
Өлгенде ким болар елден сорауы,
Өлгенде де мен Қобланға бармайман,
Сауаш күни бедеу жалын таратпай,
Достыңды күлдирип, душпан жылатпай.
Бизлер кеттик Булынғырдың тауына,
Алып кеткен қаналасым Құртқаны,
Биз келгенше қырқ күнлерге қаратпай.

Онда кемпир сөйледі:

— Күйеу боп келген бул елге,
Қәдесин берди жеңгеңе,
Сизлер балам болғанда,
Жан ишинде шийриним,
Жанымды алған рәушаным,
Перзентим сеннен кембеди,
Ол келгени, шырағым,
Мәрт келгени емес пе,
Атлан, қәне, бул жерден,
Жүермек!—деп еңиреди,—
Атланбасаң, қарағым,

Разы емеспен, шырағым,
Бул қылған сениң исине,
Тоғыз айда, тоғыз күн,
Ол көтерген күшиме.
Музлы бесик таянып,
Сәхәр турып оянып,
Әллиўлеген сесиме,
Сестим тўе, шырағым,
Разы емеспен Қараман,
Қызыл қаннан айырып,
Сизге берген сүтиме,
Бир қуданың алдында,
Даўагерің боларман.

Ол сөз айтылып болғаннан кейін Қараман айтты «Қобланға бармас едим, сүтинди айттың, шарам жоқ. Ана, пәтиянды бер!» —деди. Анасы пәтиясын берди. Қараман арысланның Булыт ат, Сағым ат деген еки аты, болатуғын еди. Екеўи хәм тулпар еди. Қанатлы қустан қалмайтуғын еди. Булыт атын минип, Сағым атын жетекке алды.

Көзгенеңнен торы аттың,
Ерге басын қаңтарып,
Ат басшы қып жиберди,
Көзгенеңнен торыша ат,
Көклен кемпир мамасын,
Айланып бираз ўақ турады.

Көклен кемпир торы атқа мынаны айтты:

— Шап, торы ат, қызыл гүлдей жайнағыл,
Тас қағып сөгилмей бедеў дойнағың,
Жалғызды хызметкер еттим өзиңе,
Бар, кете бер, ақылыңнан, шырағым.

Сизлер келип бизге болды зимистан,
Хәмде жылап келдің бизге алыстан,
Жалғызды хызметкер еттим кейниңе.
Өлсем ырза болсын жалғыз Құртқа жан.

Лалы маржан бул майданда сәдепти,
Жалғызыма берсин алла мәдетти,
Көп жыласам ат жолына кес болар,
Бар, кете бер, саған бердим жууапты.

Мамадан жууап алады,
Торы ат басшы болады,
Қараман ерип кейнине,
Атлар ойнап барады.
Еки мезгил толғанда,
Адасып султан кетер деп,
Қарамандай султанның,
Алдын тосып турады.
Жеткермейди Булыт атқа,
Мәрттиң минген торы аты,
Тау үстинен жүреді,
Отлайды екен торыша ат,
Тауға шыққан селеуди.
Гәхи ушып, гәхи қонады,
Хайуан қыял қылады,
Ағам барар кейнимнен,
Барып хабар алайын,
Қобланның қалған жеринен,
Биз барғанша Қобланды,
Саламат қылғай қудайым.
Қарамандай султаннан,
Алып тулпар жууапты,
Қараманға қарамай,
Торы ат және жол тартты.

Әкем деди жылады,
Азыұдың аұыр шәхәрине,
Атлар жақын барады.
Бул қалаға келеди,
Көзлер таслап қарады,
Мәрт Қобланды көреді,
Тирилигин биледи,
Тирилигин көрген соң,
Оқыранып турады.

Бул ат келгеннен кейин, Қоблан қараса, торы атты көрди. Бир шәхәрге барып келгенлигин билип «Қараманның дийдарын көрсетпей, жанымды алғай, жаббар» деп, бул сөзди айтып жылай берди.

Қараманның Булыт аты, Сағым аты қалаға жақын келди. Бир майданнан Қобланның тәрәпине оң келип турды.

Қобланды көрди. «Дуұры барсам, қолымды салсам, сәлемимди берсем, мениң сәлемимди алмаса, уллы деп, сәлем бермесе, өлимнен жаман дәрт болар. Батырға марапат, сыпайыға сиясат, алымға ишарат, әуел хәрмасын айтып, саўға тилеп көрейин» деп, Қобланға қарап бир сөз айтты:

— Астымда ойнар әлұаным,
Яр болғай Шәхимарданым,
Көбикли дәўди жығыпсаң,
Харма харма, Қобланым.
Дәўлерди жыққан палұаным,
Басымда қайғы-қүдиретим,
Берген истанат күдиретим,
Душпанға зорлық қылыпсаң,
Хәм инимсең, хәм перзентим,
Перзентим, харма-харма.
Бедеў минди уллы таўға,
Шүкир еттим геллең барға,
Душпанға зорлық қылыпсаң,
Қоблан жан, саўға-саўға.

Мәрт Қоблан онда сөйледі:

— Ғақ жаратқандур илайым,

Ашпады алла талайым,

Қараман атлы султанға,

Көрсетпей алғай жанымды,

Халық әйлеген кудайым

Ғақ алдына бүйерден,

Қурады екен таразы,

Қараманның дийдарын,

Көрсетпей алса жанымды,

Бендеси оған разы.

Бир әрманым дүньяда,

Азыұлыны алмадым,

Көбикли атлы дәўлерди,

Қурбанлық қылып шалмадым.

Алдым толы мал менен,

Кейним толы шаң менен,

Самарқанд атлы халқыма,

Салтанат пенен бармадым.

Сексен бир орда курдырып,

Сексен бир жай салдырып,

Узақтағы ноғайды,

Қатағанның елинен,

Қарамандай арысланды,

Ат жиберип алдырып,

Алдында келген-ғаррыға,

Арысы бар алтыннан,

Дегершиги гүмистен,

Түңликли арба миндирип,

Кейнинде келген қосшакқа,

Астына бедеў миндирип,

Үстине қамқа кийдирип,

Той-тамаша бердирип,

Көрермен деп жүр едим,

Шерменде болған басыма,
Өликке кимлер келтирди,
Душпанлығын ат билдирди.
Қараман сонда сөйледи:
— Бизлер жылаймыз интизар
Құртқадайын муң нашар,
Басыңнан болсын садаға,
Сенлер киби жалғыз ер,
Сексен жыллар өтсе де,
Аннан соң келмес дүньяға,
Әуел алла хақы ушын,
Кештим сениң гүнайың,
Расулиниң хақы ушын,
Кештим сениң гүнайың,
Қөклен кемпир енеңниң,
Тоғыз айлық тоғыз күн,
Ол көтерген күши ушын,
Кештим сениң гүнайын.
Ене жан десе оянған,
Әллелеген сести ушын,
Кештим сениң гүнайың.
Аялы жолда талпынып,
Ақ төсинен жай берген,
Қызыл қаннан айырып,
Бизге берген сүти ушын,
Кештим сениң гүнайың.
Бедеу минди уллы тауға,
Ким баслап келди бул жолға,
Ағаңыз келди Қараман,
Дәудиң хийлесин билмеген,
Қобланым, сауға-сауға,
Султаным сауға-сауға.
Алдымда жүрсең айбатым,
Кейнимде жүрсең ғайратым.

Хәм инимсең хәм зүриятым,
Қобланым, саўға-саўға,
Мәрт саўғаны тиледи.
— Ала ғой, аға, саўға,—деп,
Қоблан батыр береди.
Аттан жерге түседі.
Полаттан еди билеги,
Бул дүньяға келгенде,
Гүрес еди тилеги,
Алшаңлайды нар киби,
Ортаға өзін урады,
Жәмленип турған көп ләшкер,
Қақ айырылып қалады,
Ортаға палұан киреди.
Алшаңлайды нар киби,
Намыс деген көп жаман,
Қақ айырып жол салып,
Қобланды бәнтте көрген соң,
Ети қызып батырдың,
Дәўге барды жақынлап,
Атадан жалғыз Қараман,
Қысып атқан бармағын,
Жаздырып дәўдин жиберди,
Айырып алды Қобланды,
Жарадар болған султанды,
Үстинде жатқан Қөбикли,
Аўдарылып қарады.
Қараманды көреді,
Тикке жайдан турады.
Қақыр-қақыр күледі.
Күле турып бәтшағар,
Қараманға сөйледи:
— Аманбысаң, арыслан,
Жерик асым Қараман,

Гәһикапты бүлдирген,
Жан ағамды өлтирген,
Жетмиш қала бәнт қылған,
Қараман арыслан сенбедің?
Жете алмай жүрген мен едим,
Әжел айдап келдің бе?
Мийнет айдап келдің бе?
Саў-саламат бармедің.
Жерик асым Қараман?
Ал Қараман сөйледи :
— Атаңа нәлет, сен,—деди,—
Сен қуданы бил,—деди,—
Бул дүньяға келгели,
Тилегим мениң дәў еди:
Дәў саллағы мен, деди,—
Нешшелерин жылатқан,
Байтеректей қулатқан,
Қараман султан мен,—деди.
Таныдың ба, сен, — деди
Бул гәплерди еситип,
Бир-бирине жуўырып,
Жуп жағадан алады,
Дәўлер алды жағадан,
Қоблан алды аяқтан,
Ыңыранып гүрес салыпты,
Еки бирдей ол палўан.
Қараман сонда сөйледи,
Қобланға қарап не деди:
— Хәй, оңбаған Қобланлы,
Мен айтайын наслыңды,
Сизлер тыңла хаслыңды.
Арғы атаңыз тоқлы еди,
Аржағың нәрсе жоқ,—деди,
Атаң беклик көрмеген,

Енең бийлик сүрмеген,
Жети атадан бермаған,
Бендеге нан бермеген.
Туу түбинде жүрмеген,
Жауды жаулап көрмеген,
Жау хийлесин билмеген,
Бендеге инам бермеген.
Хан да сөзди айтар ма,
Хаслың болса, буны бил,
Хан айтқаннан қайтар ма,
Аш бөринің баласы,
Таслап кеткен өлимтиктің,
Дойнағынан тутар ма,
Бермесең, өзиң ал,—деди,—
Берсең, кейин тур,—деди,—
Гәхи дәудің айбаты,
Гәхи мениң қууатымнан,
Сен бий әжел өлерсең,
Қоблан жан, кейин бар,—деди,
Анда Қоблан сөйледи:
— Қәтеге кетсек, биз қайттық,
Тақсыр аға, тәўбе еттік.
Жаздырды дейди қолыны,
Көриң мәрттің зорыны,
Анда турып Көбикли,
Ыңыранып жанбас урады,
Қозғалмайды Қараман,
Қараман жанбас урады,
Қозғалмайды Көбикли,
Бир күн гүрес салады,
Мурады хасыл болмады,
Еки айырылып қонады,
Ертеңине таң атты,
Әйне сәске ұақыты,

Гүреске мейил болады.
Қараман қыял ойлады,
Мәрттің кеулі қызықты,
Бизден бұрын өткенлер,
Қарсы келген душпанға,
Аянбай ғайрат еткенлер,
Зал әулады Рустем Дастан,
Мәдетти бергей деп Султан,
Пиримиз Шәхмардан,—деп,
Тарақ алды белинен.
От шығады тәнинен,
Зор қылып мәртлер көтерди,
Дәудің турған жеринен,
Бир мәртебе зор қылып,
Дизесине миндирип,
Тағы да мәрт зор қылып,
Белбеулікке миндирип,
Қол ушына көтерип,
Жаның болсын қудаға,
Келместей болсын дүнья,—деп,
Зыңғытып дәуди жиберди,
Адам улы көре алмас,
Көзиң жетпес хауаға,
Көбикли сонда жылады,
Түбин кескен мұнардай,
Шүй төбеден қулады.
Шақырып алды Қобланды,
Жарадар болған султанды,
— Дәу геллеси мында,—деп,
Көрсетеди балаға,
Хәмме жери көк темир,
Атқан мылтық өтпейди,
Шапса, қылыш кеспейди,
Шанышса, найза өтпейди,

Шүй төбеге салады.
— Дәў хийлеси мында,—деп,
Жаўырында меңи бар,—деп,
Кесе аўызындай кекили,
Меңге қанжар урады.
Қарамандай батырың,
Көбикли атлы дәўлерди,
Қарқыратып шалады,
Қараман өтин алады,
Қолын салып өтлерге,
Жарадар болған Қобланның,
Жарасына жағады,
Жети күн, жети саатта,
Жара тәўир болады.
— Бағындық енди сизге,—деп,
Азыўлының елинің,
Жарпынан көби келеди,
Астыртын хабар береді,
Көбикли патша өлген соң,
Қалаға тәжжал келген соң,
Өз бийлигин өзине,
Қараман патша берген соң,
Аламан-аламан боп олар.
Қол көтерип турады,
Ал Қараман сөйледі:
— Бүркиттің ойыны менде бар,
Шердің ойыны менде бар,
Тамашамды көр,—деді.
Қараман минди Булыт атқа,
Қоблан минди торы атқа.
Көбиклидей хан өлді,
Қалаға қанлар қуйылды,
Қырқ жигити Қобланның,
Бәри бирдей жыйылды,

Арқа бетки дәрұаза,
Патша турған Ерек қалаға,
Ат қойыпты бәршеси,
Дәрұазаға келеди,
Дәўлети тайған қалмақлар,
Алалық болып өзлери,
Әламан деп барлығы,
Қол көтерип турады.
Ат шаптырды далаға,
Жар урдырды қалаға,
Дәўир—кимнің дәўири,
Батыр Қоблан дәўири,
Пайтах — кимнің пайтағы,
Батыр Қоблан пайтағы.
Ерлер—кимнің ери еди,
Ер Қобланның ери еди,
Жар қышқыртып жиберди.
Буннан кейин Қоблан ақ шатыр қурып, Қараман көк шатыр қурып, сол шәхәрде жатты.

Баяғы қырқ жигитлери Қараманның босағасына бас қойып, шатырын айланып жатпақ пенен болды. Қоблан бәнтте турған ұақытта кими көлде, кими шөлде қашып жүретуғын еди. Қараман батыр келген соң, Көбикли дәўди алған соң қырқ жигиттиң қосылмағына себеп сол болып еди.

Қараман арыслан қырқ жигитти кейнине ертип, Қобланның алдына барып мынаны айтады:

— Душпан болып халыққа тийген зыяның,
Ол дүньяда артық болды ийманың,
Қырқ жигит кейнимде, бизлер алдында,
Жол болсын сорағыл келди мийманың.

Торы ат барды ғам-гүн болып елиме,
Амуўды, герданды алып қолыма,
Хызметкер ағаңман, айтар арзым сол,

Гүнакарың ертип келдим соңыма.

Жаныңыз саў болса, дәўран сүрерсең,
Хәр түрли ислерди өзиң билесең,
Қырқ жигитти ертип келдим изиме,
Гүнакардың гүнайыны бересең.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Сизлер келип еттиң кеўил хошымды,
Ағыздың нешше күн көзден жасымды,
Дәркар емес олар киби қырқ жигит,
Тилесең, берермен, аға, басымды.

Сенлер келип сапарымды оңладың,
Қызыл гүлим запырандай солмады,
Дәркар емес ондай бизге қырқ жигит,
Қостарым торы аттай қырқы болмады.

Мәлел келер кеўлиңе,
Сорап едим бермес, деп,
Атқа тақтым тумарым,
Тарқады мениң кумарым,
Ертип келдің кейниңе,
Мен нетейин жыламай,
Қырқ жигитим жыйылып,
Жалғыз аттай болмадың.
Қостарым болған торы атты,
Алла берди муратты,
Көрген ұақта Қараман,
Сорап едің бизлерден,
Бердим сизге саўғатты.

Буннан кейин қырқ жигиттің гүнасын өтип, Қобланнан рухсат алып Булыт атына

минип, Қараман елине қайтты.

Хәмирине көндирип, халыққа пәрман берип, Қөбикли патшаға дос болғанларды өлтирип, тирилей жерге көмдирип, ишинен усы журтқа биреўин аға қылып, Қоблан да өз журтына қарап: алды толы мал менен, кейни толы шаң менен, улларын бенде қылып, қызларын олжа қылып қайтты.

Нешше айлар, нешше күнлер жол жүрип, теңиздің айланып өтетуғын жолынан өтип, Қуланнның қызыл қазығы деген жерге келеди, «ат ҳарығанлығын шығарсын, ерлер демин алсын, жаўдан жары бойы шығып қутылдық» деп, сол жерде мәсқан қылды.

Ендиги сөзди Қобланнның елинен еситиңлер. «Әзелги душпан ел болмас, етек кесип, жең болмас» деген, өзи шаўып алайын десе, Қобланнан қорқып, Шақанның улы Ақшахана үш ай он күнлик жолдағы Қараўсын ханның перзенти Алшағыр деген гәўирге, Қарабий деген кәрўаннан хат жиберип, шақыртып алып, Қоблан келместей жайларға бәнт болды, деп хабар салды.

Алшағыр ләшкерлерин жыйнап, үш мың қол менен келип, еки-екиден, үш-уштен бөлинип, бийғам отырған елдің үстине жаў болып тийди, улларын бенде қылып, қызларын олжа қылып, алып кетти.

Қоблан жатқан жерлерде сәхәр ўақтында түс көрди. Түсинде әжайып ис көрди. Хәр кимнің дәўлети таяр ўақтында түс көрмеклик бурынғыдан қалып еди. Жаман түс көрсең, түсинди досыңа жорыт, душпанға түс жорытпа, дейтуғын еди. Қобланнның қырқ жигитиниң Дағдар хожа деген, Шамай кәл дегени бар еди. Буларға Қоблан айтты.—Мен бир жаман түс көрдим, сизлер жорый аларсыз ба?—деди.—Әжеп болар,—деп, Дуғдар түсин жорымақ пенен болды. Қоблан тусин айтты:

— Есиктиң алды сары дала,
Ели-халқым жыйылды,
Мал ҳасылы сойылды,
Қызыл ала қан болды,
Дара табақ қойылды,
Қуўырдақлар қуўрылды,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жақсы болса халқыма,
Жаманлығы өзиме.

Дуғдар түсин жорыды:
—Түсинде қорыққан қуғанар,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.
Есиктиң алды сары дала,
Ели-халқың жыйылса,
Мал қасылы сойылса,
Қуұырдақлар қуұрылып,
Дара табақ қойғанды.
Сизлер елден кеткели,
Жети жыл, жети ай болғанды,
Сағынғанда ата-анаң,
Атаң еди Қыдырбай,
Он бир айлар толғанда,
Ол құрбанлық келгенде,
Басқа емес дәулетің,
Мал үлкени түйеди,
Түйени ушлап алғаны,
Еки жерден шалғаны,
Қанлар ағып турғаны,
Улама менен ғаррыңды,
Елиңнен жыйнап алғанды.
Қуұырдақты қуұырып
Дара табақ қойғанды.
Қуұырдаққа тойған соң,
— Саламат келгей Қоблан,—деп,
Пәтия дуға қылғанды.
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан тағы айтады:
—Есиктиң алды бай шынар,
Бели нағыш түби берк,
Бир шынарым бар еди,

Ол белинен бир сынып,
Жапырақлары төгилип,
Ойран болып көринди,
Ол не болар, Дуғдар жан?
Жорый гөргил түсимди.
Жақсы болса елиме,
Жаман болса жорыйгөр,
Астымда торы атыма.

Дуғдар жууап береді:
—Бели нағыш, түби берк,
Бай шынарың бар болса,
Қублаға қарап еңкейсе,
Ол белинен бир сынып,
Жапырақлары төгилип,
Ойран болып көринсе,
Сенлер елден кеткенде,
Жети жасар қызлар бар.
Он төртине келгенди.
Он төрт жасар қызларға,
Құртқадайын жеңгемиз,
Қыз жеңгеси болғанды,
Ол шынардың түбине,
Жыйылып халқың қонғанды,
Ашасына мәрт Қоблан,
Бир ағашын салғанды,
Аткөншөкті құрғанды,
Ушалмаған қызларға,
— Мынау ушқыр қызлар,—деп,
Құртқадайын жеңгемиз,
Пәтлер беріп тұрғанды.
Ары барса, тиренип,
Бери келсе, тебиренип,
Қайысқанды көрген соң,

Сындымекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы,

Қоблан дауам етеди?

—Есиктиң алды ақ дәрья,
Жаздың сары күнинде,
Сеңлеп барып муз қатты,
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жууап береді:

—Есиктиң алды ақ дәрья,
Сеңлеп барып муз қатты,
Атаң еди Қыдырбай,
Төрт мың тоқсан қойы бар,
Қырқлық қолға алмаға,
Гүзеп жүнин қырқпаға,
Айдап келип шопанлар,
Ол дәрьяға салғанды,
Сол тоғысып турғанда,
Тоғысқанда көрген соң,
Сеңледимекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы,

Қоблан тағы сөйледі:

—Әсеттиң он жетисинде,
Арқадан қар борады,
Диземе қар орнады,
Тартар адам болмады,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жақсылық болса, халқыма,

Жаманлық болса, өзиме..
Дуғдар жууап береді:
—Әсеттің он жетисінде,
Арқадан қарлар бораса,
Дизеңе қар орнаса,
Тартар бенде болмаса,
Сизлер елден кеткели,
Жети жыл жети ай болғанды,
Жеңгем ирkit жыйғанды,
Жеңгемнің жыйған ирkitи,
Илиўине барғанды,
Жән-жақтағы қоңсысы,
Жаз жайлаўға қонғанды,
Ирkitиниң жайынан,
Көше алмай журтта қалғанды,
Арқадан шамал турғанды,
Жеңгем жыйған ирkitин,
Шамал қағып турғанды,
Ақ ирkitти көрген соң,
Қар жаўдымекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледи:
—Енең еди Бозкемпир,
Нар түйениң кәтеби,
Кәтебине таңылып,
Бенде болып көринди,
Бул не болар,
Дуғдар жан?
Жорый гөр бул түсимди.
Жақсылық болса, елиме,
Жаманлығы өзиме.

Дуғдар жууап береді:

—Енем еді Бозкемпир,
Бенде болып көрінсе,
Сағынғанды сизлерді.
Жети жерде отар бар,
Отар үйге бармаға,
Енең талап қылғанды.
Жел маяны келтирип,
Гебежеге танғанды.
Ишине кемпирді салғанды,
Жығылмасын кемпир, деп,
Сыртынан арқан алғанды.
Гебежеде көрген соң,
Таңуьдамекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай гөрме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледі:

—Қарындасым Қансулыў,
Жер астында зарлады,
Жубатар бенде болмады,
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жууап береді:

—Тар курсақта жатысып
Таласып емшек емискен,
Тай қулындай тебискен,
Адасқанда кеңескен,
Тоқалақ мүйиз ақ қозың,
Бағлан қозың Қансулыў,
Жер астында маңыраса,
Аға жан, деп жыласа.
Жубатар бенде болмаса,

Сизлер елден кеткели,
Жети жыл, жети ай болғанды,
Сағынғанда сизлерди,
Ақ ордаға келгенди,
Сәхәрге дейин отырып,
Ғам-гүнге кеуилин толтырып,
Қызыл жүзин солдырып,
Ол түзликті бастырып,
Хәм есикті қаўсырып,
Мақпалдан көрпе жамылып,
Қылдай бели шешилип,
Аға жан, деп ақ урып,
Сизди айтып жылап турғанды,
Ғәрип кеули бузылып,
Көзден жасы төгилип,
Қара қыпшақ елатың,
Үлкен үйге баса алмай,
Қоя ғой деп айта алмай,
Ший жағалап жүргенди.
Көрпе астында көрген соң,
Жер астымекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледи:

—Алған ярым Құртқа жан,
Бир кәниз бар кейнинде,
Бир орамал бар ийнинде,
Сары таў деген жерлерде,
Тезек терип сарғайып,
Алғаным деп мунайып,
Бенде болып көринди.
Бул не болар, Дуғдар жан?

Жорыйгөрши түсимди,
Жақсылығын халқыма,
Жаманлығын жорыйгөр,
Қобланның жалғыз басына,

Дуғдар жууап береді:

—Алған ярың Құртқа жан,
Бир кәниз болса кейнинде,
Орамал болса ийнинде,
Тезек терип сарғайып,
Алғаным деп муңайып,
Бенде болып көринсе,
Атаң еди Қыдырбай,
Уллы шарұа бай еди,
Жаз жайлауға қонғанды,
Үш жүз сыйыр туғанды,
Есикке адам салғанды,
Құртқадайын ол жеңгем,
Жер ошақты қазғанды,
Той қазанды асқанды,
Сауып алған сүтлерин,
Алып келип қуйғанды,
Қабын алып қолына,
Ол шаңлаққа барғанды,
Қуураған тезекти алғанды,
Жас тезегин қойғанды,
Сизлер түсип ядына,
Шаңлақта жылап турғанды,
Сүт астына от жағып,
Атаң менен анаң,
Тынбай хызмет қылғанды,
Ол шаңлақта көрген, соң,
Бендемисең дегенсең,

Ели-халқың аманды,
Жылай берме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледі:

— Жети ийшаным бар еди,
Кәраматы олардың,
Хәр кимлерден ағла еди,
Мойнына буғау салынып,
Еки қолы байланып,
Аламанға бир қарап,
Қоблан жан деп ах урып,
Бул да бенде көринди,
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жууап береді:

— Жети ийшаның бар болса,
Кәраматлы сол болса,
Мойнына буғау салынып,
Еки қолы байланып,
Бенде болып көринсе,
Сизлер елден кеткели,
Сағынғанды сизлерди,
Ол мешитке барғанды,
Жәмәхатлар жәм болып,
Сары ийшан деген ийшанның,
Алдына имам болғанды.
Намазды оқып болған соң,
Қойнындағы тәсписин,
Ол қолына алғанды,
Тәспи санап турғанды,
Ол тәспини көрген соң,
Байлауда мысал дегенсең,

Қолындағы тәсписин,
Ол мойнына салғанды,
Буғаўмекен дегенсең,
Жәмәхатқа бир қарап,
Хаққына дуға қылғанды,
Ол мешитте көрген соң,
Жер астыма екен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы,

Қоблан тағы сөйледі:

—Қорғанша атлы қаламыз,
Жол-жол болып көринди,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жақсылық болса, халқыма,
Жаманлығы өзиме.

Дуғдар жуғап береді:

—Қорғанша атлы қалаңыз,
Жол-жол болып көринсе,
Сизлер елден кеткенде,
Жети жасар қызлар бар,
Он төртине барғанды,
Он төрт жасар қызларды,
Күйеуіне бергенди.
Ул отауы оң жақта,
Қыз отауы сол жақта,
Үш жүз үйли елатың,
Тоғыз жүз үйли болғанды,
Сыймаған соң қалаға,
Ортасына жол қойып,
Бөлек қала салғанды,

Бөлингенди көрген соң,
Жаў шаўды ма екен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан және сөйледі:

—Қара қыпшақ елинде,
Не қошшағым бар еди,
Ат алдында айдалып,
Бийгүна қолы байланып,
Айтар сөзин айталмай,
Етер исин ете алмай,
Керилип қамшы тарта алмай,
Бенде болып көрінди,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жорый гөр бул түсимди,
Жақсылық болса, халқыма,
Жаманлығын жорый гөр,
Астымда торы атыма.

Дуғдар жууап береді:

—Қара қыпшақ халқында,
Белбеуінде ақ пышақ,
Атланғанда мыңға шақ,
Не қошшағың бар еди,
Ат алдында айдалып,
Бийгүна қолы байланып,
Бенде болып көринсе,
Қара қыпшақ еллерің,
Ол Самарқанд қалаға,
Базар етип барғанды,
Базарларын базарлап,

Бәхәр ұақты болғанда,
Қайтыўға талап қылғанды,
Бәхәрдің болған ұақтында,
Нағыз көклем шағында,
Жарамай ат қалғанды.
Жарамаған атларын,
Ол жетелеп турғанды,
Ат кейнде болған сон,
Мәрт оңында болған соң,
Айдаўмекен дегенсең,
Жылай гөрме, Қобланлы,
Ели-журтың аманды,

Қоблан тағы сөйледі:

—Үш жүз түйем бар еди,
Жалаңаш жүклер артылып,
Арқасы жара көринди.
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жуўап береді:

—Үш жүз түйең бар болса,
Жалаңаш жүклер тийелип,
Арқасы жара көринсе,
Сенлер елден кеткенде,
Шығып кеткен кәрўан бар,
Быйыл қайтып келгенди,
Сарайға жүгин түсирип,
Түйени айдап жиберип,
Түйе көгин алғанды,
Жабағы жүни түскенди,
Қылшық жүни қалғанды,
Арқан батқан жерлери,

Ақтан жарғақ болғанды.
Ақ жарғақты көрген, соң,
Жаралымекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледі:

— Сансыз аттың үйири,
Есапсыз жылқым бар еди.
Қулыным онда киснейди,
Анасы мунда азнайды,
Қосар бенде болмады,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жорый гөргил түсимди,
Жақсы болса, халқыма,
Жаманлығын жорый гөр,
Қобланның жалғыз басына.

Дуғдар жууап береді:

—Есапсыз жылқың бар болса,
Сансыз аттың үйири,
Қулының онда киснесе,
Анасы онда азнаса,
Қосар бенде болмаса,
Сизлер елден кеткенде,
Тууып қалған қулын бар,
Жетисине келгенде,
Жети жасар қысыраққа,
Айырып айғыр салғанды.
Қулыны онда бир киснеп,
Және көлдің бауырында,
Анасы аўнап турғанды,

Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы.

Қоблан тағы сөйледі:

—Алты үй толған өли мал,
Ҳинжи менен гәўхар бар,
Патшалық хатқа салынды,
Ғәзийнеге кисен урылды,
Бул не болар, Дуғдар жан?
Жорыйгөр бул түсимди,
Жақсы болса, елиме,
Жаман болса, өзиме,

Дуғдар жуўап береді:

—Ҳинжи гәўхар бар болса,
Патшалық хатқа салынса,
Ғәзийнеге урылса,
Сизлер елден кеткели,
Атаң Қыдырбай ғаррыға,
Ханнан дийўан келгенди,
Патшалық хатқа салғанды,
Қырықтан бирге закатын,
Ол закатлар алғанды,
Ғәзийнеге салғанды,
Ол закатты көрген соң,
Малымды бердимекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қобланлы,

Қоблан тағы сөйледі:

—Отыз бирдей ул бала,
Нәрестедей сол бала,

Геўдеси қалған бесикте,
Геллеси жатқан есикте,
Шейит болып көринди,
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жуўап береді:

—Қырк шилтер, ғайып еренлер,
Ол түсиңе киргенди,
Шилтерлерди көрген соң,
Балалармекен дегенсең,
Ели-халқың аманды,
Жылай көрме, Қоблан жан,
Қоблан тағы сөйледи:

Босаға бийик боз орда,
Босағам жатыр бир жерде,
Алтыннан еткен уўығым
Шашылып атыр хәр жерде,
Шаңырақ жатыр бир жерде,
Бул не болар, Дуғдар жан?

Дуғдар жуўап береді:

— Босағаң жатса бир жерде,
Уўығың жатса шашылып
Отын болып хәр жерде,
«Әзелги душпан ел болмас
Етекте кесип жең болмас»,
Шақан улы Ақшахан,
Озалдан болған ол душпан,
Өзи алайын десе де,
Қәдиги бар, кәўпи зор,
Үш ай он күн жерлерде,

Қараұсын ханның перзенти
Алшағырдай гәуирди.
Хан шақыртып алғанды,
Қорғаншадай қалаға,
Қорғасынды куйғанды,
Жол-жол қылып алғанды,
Улларың бенде болғанды,
Қызың олжа болғанды,
Алдыңнан шығар елиң жоқ,
Еситип келер кисің жоқ,
Келдің бе жалғыз балам, деп
Атаң менен анаң жоқ,
Жайыла шығар малың жоқ,
Топыраққа бир аўнап,
Аўнап жатар балаң жоқ,
Батыр болсаң, қалаң жоқ,
Алшағыр гәуир алыпты.
Буны айтты, деп сарғайма,
Туўры айтты, деп муңайма,
Халқым ойран болды деп,
Мысалыңа қарасам,
Бул түсиңди жорысам,
Атлана гөр, Қобланлы.

Буннан кейин Қоблан қырк жигитлерине қарап бир сөз айтты:

— Жаўға кеткен балам жылап зар-зар,
Мың бәлеге халқым болған дуўшакер,
Қулағың сал, тыңлай берің қырк жигит,
Қостарсызбан айтатуғын арзым бар.

Жаўлар келген мениң қыпшақ елиме,
Ғазларды қондырған айдын көлиме,
Әўел бастан сизге баян әйлейин,

Ат ойнатып бардым Азыұлы шәхәрине.

Душпанларды өз аўзыма қараттым,
Не биреўди бийгүнадан бозлаттым,
Не гүнасы бар еди Азыұлы елинің,
Халқын шаўып, улы-қызын жылаттым,

Ат шаптырмай бәлент таўда Лалама,
Алланың хұкими еки бола ма,
Душпанларды дағстанда жылаттым
Кесапаты тийди ата-анама.

Ашылмайын таза гүлдей солғанды,
Не адамым бий әжелден өлгенди,
Душпанларды барып бизлер жылаттық,
Кесапаты ел-халқыма болғанды.

Мөхмин болсаң, яратқан деп раз әйле.
Сауаш болмай бедеу атларға минбе,
Айдауда кетип тур жетим-жесирлер,
Қырқ жигитлер, өз балаңнан кем көрме,

Қулағың сал қырқ жигитлер сөзиме,
Инанып ердіңлер мениң изиме,
Айдауда кетип тур не бир ғәриплер,
Әуел куда, тапсыраман өзиңе.

Рухсат бергил қырқ жигит,
Бул кеткеннен кетейин,
Жолды мәскән етейин,
Бир ярым ай жол жүрип,
Қорғаншаға жетейин,
Жайлауымнан ел кетсе,
Рас болса көрген түс,

Ел кейнинен қуғарман,
Таба қойсам халқымды,
Алты айға тамам келермен,
Табалмасам халқымды,
Жыл-он еки ай қуғарман.
Алсам, алып келермен,
Алалмастай күн болса,
Қутқараламасам душпаннан,
Разы болың дузыңа,
Әжелім жетип өлермен.

Буннан кейин қырқ жигитинен рұхсат алып, Қоблан атты жолға салды.

Нешше майдан жоллардан,
Бир ярым ай жүргенде,
Әйне сәхәр ұақтында,
Бир жерлерге келгенде,
Жердің жүзин думан басты,
Мәрттің көзи қамасты,
Астындағы торы аты,
Шүў десе де жүрмейди,
Тепсинсе де жүрмейди.
—Бул жерлерге келген соң,
Қырқылды ма қанатың,
Жарылдымекен жилигиң,
Деп қолына ер Қоблан,
Қамшысын дәрхал алады,
Бас-көз демей сабады,
Көзгененнен торыша ат,
Аспанға қарап еснеди,
Гүлдир гүлдир киснеди,
Хақтан мәдет тиледи,
Оқыранып Қобланға,
Қарап сөйлей береді:

— Хәм ийемсең, атамсаң,
Сабыр әйле, мәрт Қоблан,
«Сабыр түби сары алтын,
Сарғайған жетер муратқа»,
Сабыр әйле, палұан, сабыр әйле.

Мунша басым бурасаң,
Сабыр әйле, мәрт Қоблан,
Ашытып қамшы урасаң.
Атаң күйеу болған жер,
Енең келин болған жер,
Шадлық пенен қосылып,
Бес күн дәуран сүрген жер,
Шақан патша өлген жер,
Ақшахан патша болған жер,
Тажы-тахтқа минген жер,
Журтты ойран қылған жер,
Аңладың ба Қоблан ер.
Атаң Қыдырбай ғаррының,
Мал дүньясын алған жер,
Енеңиз Бозкемпирди.
Ала қапқа салған жер,
Пышық салып екеуін,
Қосып оны урған жер,
Үсти-басы қан болып,
Атаң жылап барған жер.
Атаң еди Қыдырбай,
Бул қысыўметке шыдамай,
Малды бөлип бир айдап,
Әўлийени қыдырды,
Ол атадан болған жер,
Ол енеден туўған жер.
Қуўсырықтың басында,
Тилеги қабыл болған жер,

Бес жасыңа келгенде,
Пайғамбар сүннет еттирип,
Уллы тойды берген жер.
Он бір жасқа келгенде,
Сарыала атқа минген жер,
Балам атқа минди деп,
Той-тамаша берген жер.
Алты ай тамам жол жүрип.
Қырк күншилик жол жүрип,
Қатағанға барған жер.
Сейдимханның қызына,
Аршаға оғын атқан жер.
Дады хаққа жеткен жер,
Аңладың ба, Қоблан ер?
Арша ағашты қулатып,
Сексен палұан жылатып,
Құртқадайын сулыұды,
Ақ күймеге миндирип,
Елге алып келген жер.
Аңладың ба, Қоблан ер?
Енди болдың кара жер,
Көк орайлы көк шимген,
Соған жетип келгенде,
Мениң анам кер бийени,
Көримликке алған жер,
Билемисең Қоблан ер?
Кер бийедей бийеден,
Биздей қулын туўған жер,
Үш жасыма келгенде,
Хан тойына сен бардың
Қырк күнлик жерден Ақшахан,
Ат жиберди наймыт хан,
Ат байрақтан мен келдим,
Сонда турып па едим.

Бөке дәудей палұанның,
Басын қағып алған жер,
Аңладың ба Қоблан ер?
Азыұдың аұыр шәхәрине,
Ат ойнатып сен келдің,
Көбикли дәўдиң жолында,
Нешше күн жаттың, телмирдің,
Үш ай он күн жерлерден,
Қараманды келтирдим,
Сонда турып па едим,
Аңладың ба, Қоблан ер?
Енди болдың қара жер,
Құртқа сулыұ келген жер
Құртқа менен қосылып,
Бес күн дәўран сүрген жер,
Алшағыр гәўир келген жер,
Боз орданы бузған жер,
Үйди ойран қылған жер,
Қулағыма үрген жер,
Аўзыбасым сыйпалап,
Құртқа сулыұ баққан жер,
Бермесе де ақ сүтин,
Мийрим сүтин берген жер,
Перзентиндей көрген жер,
Арқаңа шаллар батар деп,
Атластан жабыұ жапқан жер
Басыңа қайыс батар деп,
Гүдары ноқта таққан жер,
Гүдарының ушына,
Жипектен шылбыр таққан жер
Көкиреги өскин болсын деп,
Алтын қазық қаққан жер,
Аўызы хасылға тийсин деп,
Алтыннан ақыр соққан жер.

Аңладың ба, Қоблан ер?
Ат қалаға келеди,
Оқыранып еңиреди.
Аттың келип турғаны,
Алтыннан еткен қазықты,
Дин билмеген гәуірлер,
Суұырып алған орны еди.
Соны билип торыша ат,
Сәхәр ұақта турады.
Бул жууаптың кейнинен,
Ағарып ол таң атты.
Қып-қызыл боп күн шықты,
Ели түүе, халқы жоқ,
Көшип кеткен орны жоқ,
Қул Қобланда қайғы көп,
Қара көл деген көл еди.
Малыма жайлы жер еди,
Отырғанды халқым, деп,
Ат ойнатып келип еди.
Мунда халқын көрмеді,
Жоқлап Қоблан еңиреди,
—Қара көл деген көл едиң,
Малыма жайлы жер едиң,
Батпағына бир аўнап,
Жылап жүрген бала едим,
Жел қайық минип астыма,
Туйғын алып қолыма,
Аў-аўлап шықсам үстине
Алдырмаўшы еди үйрегің,
Арқадан самал турғанда,
Тартыўшы еди курдымың,
Үйдей болып екпинлеп.
Келер еди толқының,
Алдырмаўшы едиң аўыңды.

Басыңа күнлер туўған соң,
Үстиңе душпан келген соң.
Жоллар берип қалыпсаң.
Мен не болдым сеннен соң,
Сен не болдың меннен соң,
Ақ тикенли ақ шеңгел,
Қойыма жайлы жер еди,
Сен қойыңнан айрылып,
Сен де мендей болыпсаң,
Сен не болдың елден соң,
Мен не болдым сеннен соң.
Болар жериң солмеди,
Нардай гүркиреп турған соң
Ели-халқын ол жоқлап,
Қалаға келди ат салып,
Қара қыпшақ халқында,
Не қошшағың бар еди,
Үстиңе душпан келгенде,
Мерекеде турғанда,
Сайрай берип сөйлесең,
Сөзиң меннен хәўледі.
Сен де мендей болыпсаң.
Сен елиңнен айрылып,
Қаңғырып шөлде қалыпсаң,
Сен не болдың меннен соң,
Мен не болдым сеннен соң,
Гүркиреп турған ерден соң,
Халқын айтып жылады,
Әйне куптан болады,
Дөгерекке қарады,
Дөгерекке қараса,
Төрт көлдің арғы жағында,
Тоғыз жолдың дәрбентінде,
Жылтылдай берип от шықты,

Халқым мында екен деп.
Қоблан батыр ат шапты,
Ат шаўып барса қасына,
Он бир кемпир, он бес шал.
Көшке ерип жүре алмай,
Айдаўға залым болмаған,
Қара көлдің жағасында,
Ийнеден қармақлар салып,
Отырған кемпир шалларды,
Келип көзи көреді.

Буннан кейин, ким тенлестен айрылған, ким құрдастан айрылған, «теңлесим, құрдасым» деп жылаған ғаррылардың үстине барып, Ақшаханнан келген жасаўыл атлы болып, ғаррыларға Қоблан бир сөз айтты:

—Бизлер болдық бул жерлерде бийқарар,
Қара көл бойында болып интизар.
Қалыпсыз елдерден мында отырып,
Заманыңыз қандай болды ғаррылар.

Лашын болып қанатыңнан қайрылып,
Жүйрик едің дойнағыңнан майрылып,
Заманыңыз қандай болды қәриялар,
Сиз қалыпсыз бүлген елден айрылып.

Мен келемен астымда атым ойнатып,
Тәнде жаным және тәним қыйнатып,
Не себептен мәрт Қоблан деп сөйлейсең,
Апарайын Ақшаханға жылатып.

Батырлығым бул жерлерде билдирип,
Бәршеңизди үш ағашқа илдирип,
Не себептен мәрт Қоблан деп жылайсаң,
Өлтирейин қара баўырың тилдирип.

Анда ғаррылар сөйледі:

—Айланайын, хан аға,
Сөйлетип өлтир, жан аға,
Мен Қобланды нетейин,
Боз қозым, деп жылайман,
Ким айрылған қатардан,
Қаңғырғанға жылайман,
Ким айрылған қосластан,
Қыя шөлде жылаған,
Қуу басым, деп жылайман.
Мен Қобланды нетейин,
Бүлген ел, деп жылайман,
Бүлген елдің ишінде,
Отырар еді Қыдырбай,
Бизлер барсақ, ағам, деп,
Мына елді жағалай,
—Бармысан, аға, дегенде,
Сес бериуіші еді гүңиренип,
Қытай қыпшақты аралай,
Бозкемпирдей жан жеңгем,
Шығыушы еді тауланып,
Қатарымнан айрылып,
Қаңғырғанымға жылайман,
Аққан дәрьям сағасы,
Енді батыл ол болды,
Ултанлары шаңғытты,
Қараплыққа жылайман.
Қоблан болса бул жерде,
Бундай ислер болар ма,
Боз отаудың тулғасы,
Ол қыйсаймай турғанда,
Үйге зыян келер ме,
Мийўалаған дарақтың,

Ол мийўасы болғанда,
Ағаң қуўарып турар ма.
Мынаў елдің ағасы,
Ақ киши тонның жағасы.
Бүлген елдің ийеси,
Жаным болсын жолыңда қурбан.
Ғарры ағамның баласы.
Жаным қурбан жолында,
Мәрт Қоблан, деп жылайман,
Бул гәплерди еситип.
Астындағы торы аты,
Гүркиреп киснеп сес берди,
Гүркиреген сеслери.
Ғаррыларға барады.
Аттың даўысын таныйды,
Кемпир менен ол ғарры,
Мен бараман Қобланға,
Мен бараман Қобланға деп,
Бәри теңнен жуўырды.
Жекеннен ислеген қосы,
Жапырылып жығылды.
Бузып шықты далаға,
Көзи түсти ғаррылардың,
Қоблан атлы балаға.
Шүкир етип жылапты,
Яратқан қәдир аллаға,
Көзгененнен торы аттың,
Әне мойнын қушақлап,
Көзиниң жасы моншақлап,
Аққан суўым сағасы,
Сағам аман бармедин?
Мәўжиреген дарак мийўасы,
Мийўам аман бар ма едиң?
Қуўраған таўдың гиясы,

Гиям аман бармедин?
Бүлген елдің ағасы,
Шырағым аман бармедин?
Қараңғы жердің жақтысы,
Гәўхарым аман бармедин?
Қоблан сонда сөйледі:
—Жылай гөрмең ғаррылар,
Бозлай гөрмең, сорлылар,
Еллер қайда, журт қайда,
Журтты кимлер алғанды?
Халықтың мынаў бүлгенине,
Кимлер себеп болғанды?
Қара қыпшақ еллерден,
Ким өлип, ким өлмей қалды?

Анда ғаррылар сөйледі:

—Отыр еди бий қайғы,
Жума күни песинде,
Зеңбириктен оқ атты,
«Әзелги душпан ел болмас,
Етекте кессе жең болмас»,
Шақанның улы Ақшахан,
Өзи алайын десе де,
Қәдиги бар, кәўпи зор,
Келеди деп сенлерди,
Үш ай он күн жолларда,
Қараўсын ханның зүрияты,
Алшағырдай гәўирди.
Хан шақырып алғанды,
Мынаў халықтың бүлгинине,
Ақшахан себеп болғанды.
Қоблан өлди деген соң.
Алшағырдай ол наймыт,

Үш мың ләшкер қол алып,
Ел шетине келгенди.
Улыңды бенде қылғанды,
Қызыңды олжа қылғанды,
Жасы жеткен ғаррылар,
Аппақ шашлы мамалар,
Нәрестелер, балалар,
Ат астында, шырағым,
Тозаң болып қалғанды.
Жайылып атқан елиңе,
Бийқайғы жатқан халқыңа,
Олар келип оқ атты.
Оқ атқанда көп атты.
Шарұа жатқан еллерди,
Қойлар киби маңыратты,
Халқың жылап кеткен соң,
Арадан үш күн өткен соң,
Бул қорғанды қамады.
Қаладағы адамның,
Улы-қызын шуұлатып,
Муны алып бир кетти,
Елиң кетти деген соң,
Найзасы түсти қолынан,
Ойран болған халқым, деп,
Жылаған екен балам, деп,
Ол төгилген хақ қаның,
Мойныма мениң қалған деп,
Зордан қалды мәрт Қоблан,
Торыша аттың бул жерде,
Мойныны ол қушақлап.
Булар өтип келген соң,
Анаңыз бенен атаңыз,
Нар түйениң кәтеби,
Кәтебине бир таңып,

Муны хәм алып бир кетти.
Атаң кетти деген соң,
Қанлар ақты көзинен,
Ата-атаң кетип болған соң,
Қарындасың Қансулыў,
Жасаўыллар кейнинде,
Өкшесин атқа бастырып,
Душшы етине қамшы урып,
Қоблан жан, деп ах урып,
Бул да өгти усы жерден.
Сиңлиң кетти деген соң,
Сөзден қалды мәрт Қоблан,
Ақ найзаға сүйенип,
Бәри де өтип болған соң,
Бес күн және өткен соң,
Қуртқадайын келинди,
Еки бирдей жасаўыл,
Буны хәм айдап бир келди.
Қара шашын жайыпты,
Жүзине тырнақ салыпты,
Сыңсып жылап бир келди.
Келермекен Қоблан деп,
Көрсетермекен Сухбан, деп,
Ғапылдан келди душпан деп,
Айтым айтып жылады,
Қытайқыпшақ елинде,
Жыламай адам қалмады,
Айлана берип көз салды,
Көзи түсти бизлерге,
Қайнаға деп сөз салды:
— Ҳаў, қайнаға-қайнаға,
Бизлер кетип барамыз,
Ат алдында айдалып,
Сизлер қалып барасыз,

Қобланлыдай батырдың,
Айтқан күни сол еди,
Келетуғын ұақытта,
Жақын күнлер бар еди,
Келе ғойса Қобланым,
Айта гөриң деп еди,
Асықпасын батырым,
Бүлип кеткен елимди,
Астында торы аттың,
Алты ай күни бар еди,
Батырлығы тутпасын,
Астында торы атын,
Алты ай бақсын деп еди,
Бул кеткеннен кетермиз,
Жолды мәскан етермиз,
Үш ай он күн жол жүрип,
Алшағырға жетермиз.
Қурған тилим қурмаса,
Әжелім жетип өлмесем,
Бүлип бул барған елимде,
Алты жыл жайлау қыларман,
Ең бермесе халқымды,
Алты ай тилеп аларман,
Айта гөриң деп еди,
Нашарлық болды жазығым,
Қаланың күн батысында,
Жерден ақым қаздырып,
Алты айлық аттың от шөбин,
Мәрттиң жейтуғын азығын,
Қойып кеттим деп еди.
Жылап кетти балам, деп,
Қайғырмасын деп еди,
Астындағы торы атын,
Алты ай бақсын деп еди,

Садағасы кетейин,
Қайнаға деген тилинен
Жаўдыраған көзинен,
Сергиздан болып кетермен,
Келин жанның изинен,
Қайнаға деп бир кетти,
Айталмай кетти келин жан.
Ендиги гәптиң изини.

Буннан кейин, ғаррыларды изине ертип, Қорғанша қаласына барып, қалған кутқанларын жыйнап, бузылған қалаларын, бүлген еллерин көрип, баўыры оттай жанып, баяғы жер төлени таўып алды. Атластан жабыўын, гүдары айылын салып, торы атын бағып, жата берди.

Арадан қырқ күн өткенде Қоблан қыял етті. «Ели-халқым бүлип кеткенде, душпан алып кеткенде меники не жатыс, не мәслик» деп, торы атқа ер салды.

Зартең-заберден ертлеп алып, ат үстине минип, намазлыгер ўақытта арқа дәрўазаға келди. Бул дәрўазада баяғы түсинде көрген қуў гелле—«Ха, Қоблан, жолың болсын Султан»,—деп алдынан өте берди.

Қоблан да «атар таңға жүрсең де батар күнге жүрме»,—деген, менменлик бизге келмесин, деп жатқан жерине қайтып бир ақшам мийман болды. Ертеңине баяғы геллени көрген жерге келди.

Он беси жолдың оңында.
Он беси жолдың солында,
Қуў геллелер сөз айтты,
Батыр туўған Қобланға,
Отыз бирдей қуў гелле.
Геўдеси жоқ сол гелле,
Мәрт Қобланға сөйледи,
Зибан берип бир алла:
—Қоблан атлы баламыз,
Бизлер сизиң бабаңыз,
Бунша қысыўмет биз көрдик,
Көп шығар бизиң гүнамыз,

Өли емеспиз, тириميز.
Тири де болсақ, өлиميز,
Шилтенлердің биримиз,
Ат тозаңның астында,
Геллем қалған есикте,
Атам мийри қанбаған.
Ене сүтке тоймаған,
Сергиздан болып бул жерде,
Шейит болған баламыз,
Сөзимди есит ағамыз.
Әўел куда себепли,
Қалды сенлер себепли,
Өлип қалған баламыз.
Ғақ еркеси боламыз,
Таңла махшәр күнинде,
Излеспесең қанымды,
Қалмақтан алмасаң арымды,
Даўагерің болармыз.
Ашылмай гүл солғанды,
Қорғаншадай қалаға,
Душпанлар ол келгенде,
Мынаў халықтың бүлмегине,
Ақшахан себеп болғанды.
Бул кеткеннен кеткенде,
Жолды мәскан еткенде.
Үш ай он күн жол жүрип;
Алшағырдың ақ таўы,
Ақ таўға жақын барғанда,
Тоғыз жолдың дәрбенти,
Дәрбент жолға барғанда.
Хан кәрўаны Қарабий,
Кәрўанларының баслығы,
Отыз нөкер қасында,
Үш жүз түйе бағылған,

Сол дәрбентке барып кет,
Мениң қанымды алып кет,
Оннан арман өткенде,
Алшағырдың қаласы,
Қалаға саўда салғанда,
Он бир улын өлтиргенде,
Тахты алдына шығарып,
Қарқыратып шалғанда,
Өлген балалар қаны деп,
Айта ғойсаң бизлерди,
Ишалла мәдет беремиз.
Жылаўында жүрермиз.
Алшағыр жатқан ақ сарай,
Ақ сарайға келгенде,
Терисин сойып алғайсаң,
Шейит өлген балалар қаны, деп,
Урсаң Қоблан қанжарды.
Ишалла мәдет берермиз,
Жылаўында жүрермиз.
Бизди ядқа алмасаң,
Гәпке қулақ салмасаң,
Таңла махшәр күнинде,
Бир қуданың алдында,
Еки қолым жағаңда,
Биз болармыз даўагер.
Айтып болды сөзини,
Тыңлап турды мәрт Қоблан,
Әйне песин ўақтында,
Отыз бирдей қуў гелле.
Ғайып болды көзинен.

Буннан кейин Қоблан қуў геллелердің этирапына ғаррыларды жәм қылып,
қорғанша дүзеттирип белги етти.

Таң сәхәрден Қобланлы,
Минди аттың белине,
Мәрт атына мингенде,
Үш ай он күн жолы бар,
Себил болып қыпшақлар,
Бүлип кеткен елине,
—Сен үйириңнен айрылдың,
Менде елимнен айрылған,
Шүў, жаныўар, шүў,—деди,—
Бүлип кеткен елимди,
Табар күнлер бар ма екен?
Душпанлардың қолынан,
Айырар күнлер барма екен?
Жетим менен жесирди,
Ғәрип пенен қәсерди,
Бул душпанның қысымынан,
Қутқарар күнлер бармекен?
Атқа қамшы урады,
Бүлген елдің кейнинен,
Ат ойнатып барады,
Орлы қумнан өрмелеп,
Атлар ойнап барады.
Еспе қумнан еспелеп,
Ат есирип жөнеди,
Ғақ бир ерге панады,
Пирим Шаҳимардан деп.
Батыр сонда жылады.
Жете билмей шөллерде,
Белли жүрис қылады.
Терең жылға, терең сай,
Күйгелекли көп тоғай,
Буннан өтип барады.
Түлки жүрмес түнейден,
Түнде кетип барады.

Қарсақ жүрмес қалыңнан,
Қапсыра кетип барады.
Жеткен жерге қонады,
Гәхи жерде түсленип,
Гәхи көлде, гә шөлде,
Гәхи тоғайдың ишинде,
Жете алмай сегбир қылады.
Бир ай мәхәли толғанда.
Бир ярым ай болғанда,
Ғам-гүнге кеўлин толтырды,
Қызыл жүзин солдырды.
Астындағы торы аты,
Жорталмайды, болдырды,
Алып жүргеи орақ жоқ.
Жаўдан бөтен талап жоқ,
Қылыштан бөтен жарақ жоқ.
Бүлген елге жете алмай,
Я кейин қайтып кете алмай,
Жары жолға барғанда,
Ат болдырған секилли,
Қоблан атын бағып,
бул жерде иркиледі.

Ендиги сөзди бүлген елден еситиң. Бүлген елге жақсы жер бар ма, журым журқа таўып алса, бүлген елдің белли кийими еди, сүйек-саяқ таўып алса, белли тамақ қылатуғын еди.

Бир қойдың қуў жаўырынын таўып алды. Шеп жағы душпандики, оң жағы өзимиздики, деп, қуў жаўырынға Қуртқа көз салды. Қараса, кеселеп айрылып бир жол келип, қазаншыққа кеселеп турды. Буны мысал менен Қуртқа—Қобланды елге келген қылып, ғаррыларды көрген қылып, Қобланның атын қырқ күн баққан қылып, атының жары жолына келгенде жарамай қалғанына қапаланып, отырғанын көрген болды.

Атасы Қыдырбай, енеси Бозкемпир Қуртқаға бир сөз айтты:

—Басларыма ақыр заман қурылған,
Бармекен дүньяда бизлердей болған,
Әуел еңиреп, соңынан неге күлесен,
Бизге баян әйле айтып, Құртқа жан.

Бундай күнде бизге жақын болғанды.
Қыпшақтың елинен дәуран тайғанды,
Әуел еңиреп, соңынан неге күлесен,
Күлгениңнің мәнисин айт Құртқа жан?

Дәулет тайып, мениң гүлим солғанды,
Я болмаса қозым өлип қалғанды,
Айтқыл маған бул исиңнің мәнисин,
Бул исиңе нелер себеп болғанды.

Қар жауар жауындур еллердің ғайы,
Алла болғай жалғызымның панайы,
Әуел еңиреп, соңынан неге күлесен,
Күлгениңнің мәнисин айт Құртқа жан?

Кешеги кеткен шырағымның жубайы,
Жанған отым усы бүгін сөнди ме,
Жалғыз балам ел шетине келди ме,
Айтқыл күлгениңнің мәнисин, Құртқа жан.
Я болмаса жалғыз Қоблан өлди ме?

Анда Құртқа сөйледи:

—Жол-жол болып қалды бизиң қаламыз.
Алла болғай биз ғәриптиң панамыз,
Қуў жауырынға қуўанбаңыз ғаррылар.
Жылай гәрме еки ата анамыз.
Қуў жауырынға қуўанба,

Қуы сүйеги қурысын,
Қуы сүйекке қарасан,
Хәр бир түрли мәниси бар.
Мингенде бедеу желипти,
Бизлер елден кеткен соң,
Азырақ күн өткен соң,
Ақылы жоқ перзентің,
Ел шетине келипти,
Айтып едим ғаррыға,
Алты ай атты бақсын деп,
Мысалға алып гәп айтсам,
Қырқ күн атын баққандай.
Қырқ бес күн атын шапқандай,
Кеселеп турған жолы бар,
Аты қалып болдырып.
Жары жолда жатқандай,
Жаманлық емес аманлық,
Бир ярым ай болғанда,
Келмеспекен Қобланлы,
Ойлайман кейни қайыр деп.
Ашылмайын таза гүллер солар ма,
Әжел жетпей гүмра бенде өлер ме,
Оныңдай ақылсыз надан перзентің,
Өйбий, ата, сиз енеден тууар ма?

Еки айдур балаң келгени,
Балаңыздан болғанды,
Мынау елдің бүлгени,
Қуы жауырыңға қарама,
Қуыанагөрме ата-ене,
Әуели еңиреп бул нашар.
Соңыра неге күлгени,
Сол еди, ене, көргени.

Буннан кейін, Құртқа сулыұ бүлген елді баслап, Алшағырдың қаласына барды. Бүлген елге жақсы жер болсын ба, жаўдың келер бетинен, гөне қаланың шетинен Қыпшақларға жай берди. Бүлген елде ыхтыяр бола ма, душпанлар астында тәўиррек ат көринсе, үстинде жақсырақ кийим көринсе, хәмде жақсы қыз-келиншеклерине көз салып, ериксиз тартып алады.

Қобланның қарындасы Қансулыұды Алшағыр гәўирдин он бир баласы шылым салмақлыққа хызметкерликке алды.

Қобланның досты Полат деген бар еди, бул Полат та Қобланның елинен қалып не боламан деп, Алшағыр гәўирге келген еди.

Бүлген ел халық Құртқаға жылап келди.—«Жолбарыстың еркеги де мал соғады, урғашысы да мал соғады»,—деген, еримизден қалған еримиз едиң, алдымыздағы басшымыз едиң, бизлердин илажымызды қылсаң. қалай болар екен?—дейди, Құртқа Алшағыр ханға барайын десе, ата-енеси жибермейтуғын еди. Енди ата-енесиниң қолын бағып таслап, «халық ушын өлсем не айыбы бар» деп, басын қанжығаға байлап, Алшағыр гәўирге сапар тартты.

Патшаның қапысына жақынлаған жерде есиктеги жәлладлар Құртқаның жеңин жыртығырақ, жағасын кирирек көрип, патшамыздың райын қайтарарсаң, заңғар,—деп қуўып салды.

Құртқа жылап баратқанында алдынан бир кемпир шықты:

— Хәй, келин, неге жылап баратырсаң?—деди. Анда Құртқа айтты:

— Алшағыр гәўирге барайын деп едим, барып арза қылайын деп едим, есигиндеги жәлладлар киргизбей қуўып салды. Сол себепли кемлик келип, жылап баратырман,—деди.

— Хәй, балам, күн батыс тәрeпинде қырқ тисли бир зәңги барды, сол зәңгиден минсең, мен датқашыман десең, сонда ғана көрерсең,—деди.—Қатарыңда нарың болмаса, жетегинде атың болмаса, кисеңде пулың болмаса, есиктен туппатуўра хасла кирмеклик жоқ,—деди.

Бул сөз мақул түсип, қырқ тисли зәңгиниң үстине минип, басын суғып қараса, Алшағыр гәўирди көрди— Датқашыман, тақсыр,—деп Құртқа бир сөз айтты:

—Аў, Алшағыр, Алшағыр,
Биз мусылман, сен кәпир,
Датқашыман мен, деди.

Арыз айталмай бараман,
Арзымды есит, сен, деди.
Киргизбейди үстиңе,
Бармайын, десем, күним жоқ,
Патшалықтан миниң жоқ,
Қатарымда нарым жоқ,
Жетегимде атым жоқ,
Жәлладқа берер нәрсем жоқ,
Айдаўда келген ел едик,
Бүлип келген биз едик,
Алдымда басшы жоғынан,
Айтып кел деп жиберген,
Халықтың айтқан сөзи еди.
Алшағыр патша сиз, деди,
Датқашыман мен, деди.

Сол ўақытта, Алшағыр гәўир есиктеги жәлладларға дузым тутсын, көзиң шықсын,
Құртқаны есиктен алып кел, деп хәмир етти.

Жәлладлар хәр қайсысы хәр тәрәпке жуўырды. Құртқаны таўып алды.

— Барарсаң ханның алдына, көринерсең көзине, минесең еки дизине,—деп
түйгишлеп жайға ийтерип жиберди. Ишкериге барып өз тәртибинше сәлем берди.

Патша хәм сәлемин әлик алды. Сәлемнен кейин патша бир сөз айтты:

—Ол ол болсын, ол болсын,
Дәўлетиңиз мол болсын,
Алдыма жылап келипсең,
Кимнен көрдиң зорлықты,
Құртқа келин, жол болсын,
Берейин сизге теңликти,
Ким әйлер пығлы тарлықты,
Алдыма жылап сен келдиң,
Етти ме биреў зорлықты.
Қайылсаң жаннан кешпеге,
Кимнен көрдиң хорлықты.
Ким әйлер пығлы тарлықты.

Қалдырмастан айта бер,
Басыңдағы барлықты.
Анда Құртқа сөйледі:
—Қау, Алшағыр, Алшағыр,
Биз пухара, сен патша,
Сөйлейтуғын бизде тил,
Жетим менен жесирдің,
Атасы патша сиз еди.
Атамызға бар дейип,
Буйырған еди бизлерди,
Жетим қалған балады,
Жетим қалған қыз еди,
Айтып мынау турғаным,
Жиберген бизди ел еди,
Айтатуғын арыз елдики,
Сөйлейтуғын тил бизики,
Анық тыңла сиз, деди.
—Айта бер нашар, сен,—деди.
Анда Құртқа сөйледі:
—Бурынғыдан қалған сөз,
Хан үстине жау келсе,
Қайтар елдің дәулеті,
Хан үстине ел келсе,
Онда ханның дәулеті,
Жетим ул менен жетим қыз,
Бул да ханның перзенти.
Дәулет тайған елдер бар,
Дәулетли елге келеди,
Жетим қалған қызлар бар,
Патшаның алған айымы,
Соннан туған қыз болар,
Тәуір атым бар болса,
Тәуір қызым бар болса,
Бүлип келген биз елмиз,

Қаладағы душпанлар,
Бизге қолын салады.
Жылап келдик дад етип,
Сарыша сизиң алғаның,
Соның қызы болады.
Хәммесин теңдей көресиз,
Халықтың айтқан сөзи еди.
Алты жыллар болғандай,
Халқыма жайлаў бересиз,
Алшағыр, қалай көресиз?
Үндемеди Алшағыр,
Тағы Қуртқа сөйледи:
—Қарашаханның ўағында,
Қатын-ердиң тусында,
Қоблан елде барында,
Сендей патша болмасақ та,
Аз ғана елге төре едик,
Жетим қалған қызларға,
Биреў қылса зорлықты,
Тәмбисин оның биз бердик.
Сыйпамаса енеси,
Не болады илажы?
Жетим қалған балалар,
Биреўден жесе таяқты.
Анасына ол келсе,
Тыңламаса атасы,
Не болады илажы?
Бүгин айдың он беси,
Он беси болар қараңғы,
Он беси болар жақты күн,
Қараңғы күн басымнан
Кетпесине, Алшағыр,
Жетемекен көзиңиз,
Билесиз бе өзиңиз?

Есиктің алды ақ дәрья,
Түске дейін пал ағар,
Түстен кейін қан ағар,
Мудам палдың ағарына,
Жетемекен көзіңіз?
Және қанның ағарын,
Билесіз бе өзіңіз?
Жете ғойса көзіңіз,
Биле ғойсаңыз өзіңіз,
Биздей болған қызың бар,
Ойнап жүрген балаң бар,
Биздей бенде болмасқа,
Жетемекен көзіңіз?
Билесіз бе өзіңіз?
Бурынғыдан қалған сөз,
«Қырқ жыл хаслан байлық жоқ,
Қырқ жыл жарлылық жоқ», — деген,
Сізге келген дәуран бар,
Ол басыңнан таймасқа,
Жетемекен көзіңіз,
Билесізбе өзіңіз?
Толы жатқан елиң бар.
Билесізбе Алшағыр,
Биле ғойсаң өзіңіз,
Жете ғойса көзіңіз,
Айтып болдым сөзімді,
Енди өзіңіз билиңіз.
Бар да мениң халқымды,
Қайтадан шап журтымды.
Анда Алшағыр ойланды,
Түсинеди сөзине,
Ықтияр берди сол ұақта,
Бул Қуртқаның өзине.
Алты жыл Қуртқа болмасын,

Алты ай болсын мәўлетің,
Есигиңди қыпшақлар,
Жел ашсын да, жел жапсын,
Егер зорлық қылғанның,
Өзи болсын өлимдар.
Малы болсын патшалық,
Па-па мәрхаўа деп,
Жар салдырды қалаға.

Алшағыр айтты:—Заңғар дурыс айтады, «қырқ жыл байлық жоқ, қырқ жыл жарлылық жоқ»,—деген рас сөз,—деп, Құртқаның елин алты ай жайлаў қылды. Алшағыр:—жәллад!—деди. Еки жәллад таяр болды. Жақсыдан шарапат деген, халқы абад болды. «Сөз жүйесин тапса, мал ийесин табады»,—деген, муны алып кетиңлер, Сарышаға жетиңлер, Сарыша жақсы тамақ берсин, таза кийим кийгизсин, әндамлы етип тәрбияласын,—деди.

Алшағыр гаўирдиң алты қатыны өлип, жетиленши алған қатыны сол еди. Тәрийпин айтайын сизлерге, қулақ салың сөзлерге:

Аяқларының сүүрети,
Енли тутқан маладай,
Қоллары гүрек жабадай,
Аўызларына қарасаң,
Таўдан шыққан жырадай,
Көзлериниң тесиги,
Көгершинниң уясындай,
Сұлыўлығы бетиниң,
Қалбирдиң саясындай,
Әпшерине қарасаң,
Сапар айының келген,
Бир түрли тап бәлесиндей,
Сол Сарыша аяғын,
Бәрха майға суғады екен,
Қолын қатыққа жуўып,
Шадығоррам болып отырады екен.

Бул Сарышаның үстине Құртқаны алып келди. Жәлладары айтты: Хәй, Сарыша, мынаў турған Құртқаға, таза кийим кийдирсин, таза тамақ жедирсин, жүзине қан жуўыртсын, етине сөл жуўыртсын, хәптеден өзиме көрсетип тұрсын.—деп патша сизге жиберди деп тапсырып қайтты.

Құртқа сулыў Сарышаның хызметин етти. Күнлерден бир күн Сарыша қыял етти: «Айдың әптабындай, күннің гирдабындай, алтынның сынығындай, суўдың тынығындай, сәўледей Құртқаның, еркек кисиниң еси бар ма, Құртқаның етине сөл жуўырған соң, бетине қан жуўырған соң, үстиме алар, канизлик маған түсип қалар, устаға буйырайын, күш темир соқтырайын, отырса, басына урайын, тұрса, аяғына урайын, аядай бетине шаппаттай жара салайын» деген қыял пайда болды. Арадан жети күн өтті. Жети жылдан бетерирек болып кетти.

Сарыша ханым Құртқаға бир үлкен қапты берди. Бир кәниз ди кейнине салды.—Буннан кет, дағыстанға жет, томар терип кел,—деп хәмир етти.

Кейниндеги кәниз терсе хәм ура берди, термесе хәм ура берди. Сүйеги дағыстанда қалсын, деди . Өйткени Сарыша ханым усылай тапсырған еди. Бул дағыстанда Құртқаның қәхәри келди. Айланып жүрип, қолындағы темир шыбығын жулып алды.— Төменлиниң муңы бир, телпек кийгенниң ары бир, сенлердиң бенде болғаныңызға қудай билсин нешше ай, нешше жыллар болғанын. Бизлердиң бенде болғанымызға үш ай он күн жаңа болды. Муншелли урып неге азап бересең!—деди.— Мен урайын деп пе едим сени, Сарыша қоймайды-аў мени, енди урсам сени, қудай урсын мени,—деди кәниз.

— Урмасаң, алдыма түс,—деп кәнизди алдына салып алды. Кәниз томар алады, қапқа салады.

Қобланнан қалған алмас шаққы бар еди. Құртқа жамбасынан алып, қаптың түбин кесип алды. Кәниздиң салған түбиршиги қаптың түбинен түсип қалады. Сөйтип жүрип, жети қырдың аржағына шығып, бир гәўирдиң гөне тамына барды.

Құртқа ойлады:—Хәй, келиншек, бийт қарассақ, қалай болады? Қатынлардың қуяшлама көрсе, бийт қарап жата беретуғын әдети бурынғыдан қалып еди ғой,—деди.

— Хәй, Құртқа, айталмай жүр едим саған, тәўир болды маған—деп кәниз әўели шапанын, соңынан көйлегин, қыза-қыза кийимлерин шешип алып, ал бийтке қызығып жанжағына қарамай усы иси менен бола берди.

Құртқаның дәрти бийт емес және бир қырдың аржағына барып, Султанының

келетуғын жолына қарап тұрыу еди.

Қобланның атасы Сейдимханнан қалған, қайин енеси Қөклен кемпир берген айдарлы жай булты бар еди. Ыақты қапаланып киятырса, қара болып көринер еди. Ыақты хош болып киятырса, ақ болып көринер еди. Қара болып киятқан жай бултты көрди. Қобланның жақын келгенин билип, жай булт бетке қарап, Құртқа сулыу бир сөз айтты:

—Дәулетим келген шағымда,
Аналық келин мен болдым,
Дәулетим бастан тайғанда,
Қаралы келин мен болдым.
Қатын ердің ұақтында,
Қараша ханның ұақтында,
Елде Қоблан болғанда,
Оң қолыма қайшы алып,
Пишиуши едим түңликте,
Султаным сеннен айрылып,
Жарамадым сор басым,
Сарышадай ханымның,
Тезек терер күңликке.
Жан бултың келди, езиң жоқ,
Келе ғойсаң не болды.
Алла қосқан жолдасым,
Менменлик еттим, мен таптым
Менменликте ойладым.
Менменликтің ақыры,
Өз басыма болғанды.
Болды демей, не дейин,
Сексен бирдей палуанлар,
Аламан деп ол барды,
Атқан оғы тиймеди,
Бизге несип болмады.
Сенлер бардыңыз он төртте,
Арша ағашты қулаттың,

Сексен палұан жылаттың,
Үйге күйеу келди деп,
Ериң пириң деп еди,
Ер сынаған бармекен,
Мен сынадым сизлерди.
Жатыр едиң сен уйқылап,
Буннан жубай болар ма,
Деп менсинбей мен қайттым.
Менменликті ойладым,
Өз басыма болғанды,
Келе қойсаң не болды.
Жай бултың келди, өзиң жоқ,
Алла қосқан басласым,
Ақ күймеге миндирип,
Қақпақтың қара тауында,
Әлип дәуди өлтирип,
Көк орайлы көк шимген,
Көк шимгенге келгенде,
Уят исти мен қылдым.
Көп малының басы екен,
Көк бийеге қол салдым.
Уллыны уллы билмедим,
Қытай қыпшақ елиңди,
Сирә көзге илмедим.
Менменликтің зыяны,
Өз басыма болғанды.
Келе ғойсаң не болды,
Алла қосқан жубайым.
Қәде-қәўмет алыўға,
Келди қыпшақ беглери,
Көсилген аяқ жыймадым,
Кейнимнен келди не қызлар,
Шорым шелли көрмедим.
Жай бултың келди, өзиң жоқ.

Келе ғойсаң не болды,
Қыяметлик жолдасым.
Кер бийедей бийени,
Көримликке мен алдым.
Өзим отқан ордаға,
Алып барып киргиздим,
Арадан қырк күн өткенде,
Кер бийеден ул туўды,
Аўзын оның сыпырдым,
Қулағына үрледим,
Хайўан болса да оны,
Перзентим деп жүр едим.
Емшегин салдым аўзына,
Ақ сүтимди бермесем де,
Мийир сүтин мен бердим.
Қай перзенттен кем көрдим,
Атластан жабыў мен жаптым,
Белине қайыс батар деп,
Гүдары қайыс мен тарттым.
Гүдары нокта мен салдым,
Кеўли өскин болсын деп.
Жипек арқан мен тақтым,
Аўзы ҥасылға тийсин деп,
Алтыннан ақыр мен соқтым.
Қай баладан кем көрдим,
Келе ғойсаң не болды,
Бултың келди, өзиң жоқ,
Айланайын атыңнан,
Қурыў мәх-мәх, торы атым.

Бул гәпти айтып болғаннан кейин, бир майдан болғанда торы аттың шырқырап
киснеген даўысы Қуртқаның қулағына тал-тал келди.

Суўлығын тислеп, гүлдир-гүлдир киснеп, Қобланды алып қашып Қуртқаның турған
жерине ат жақынлап келди.

Құртқа ойлады: хаялдың нәзери қатты дейтуғын еди. Жолына кесепат болар деп, қолындағы қабын бетине салып, Қобланнан бетин жасырып турды.

Анда Қоблан Құртқаның жүзин жасырып турғанын кеўлине аўыр алыңқырап, бир-еки аўыз сөз айтты:

—Жолыңызда пидә болсын шийрин жан,
Халқымыз ушын жанымыз болсынлар қурбан,
Биз кеткели жети жыл өтти арадан,
Неге көрсетпейсең ақша жүзинди,
Сағыныппан сәрби назым, Құртқа жан.

Атлар шаптым бәлент таўдың дүзине,
Биз кеткен соң түскен матаў өзиңе,
Биз кеткели жети жыл өтти арадан,
Сағыныппан сениң ақша жүзинди,
Ярым дейип мен шақырдым өзиме.

Анда Құртқа сөйледі:

—Қылыш, найза алсаң батыр қолыңа,
Сизлер барып шықсаң душпан солына,
Ақ жүзимди көрсең қайтар ырайың.
Көрме жүзим кесепатдур жолыңа.

Сизди көрип шөлде болды ақлым лал,
Сизлерге душпанлар болсын дуўшакер,
Ақ бетимде үш темирдің дағы бар,
Ал бетимде сары қаймақ жара бар.

Сонда Қоблан сөйледі:

—Душпанларды көрсем, саўда салайын,
Душпан ушын шер жаратқан қудайым,

Бир көрсетши бизге ақша жүзинди,
Сағыныппан ақша жүзиң Құртқа жан.
Ал устиңе енди ҳаял алмайман.

Анда Құртқа сөйледі:

—Тамыр кетпей, гүлдің жүзи сола ма,
Алтын басың есен болса султаным,
Бизлер киби бақа баслы ҳаялдың,
Беши-оны сизлерге көп бола ма,

Сонда Қоблан сөйледі:

—Атымның басыны сирә бурмайын.
Душпанларға барсам саўда салайын,
Көрсетсейши ақша жузиң Құртқа жан,
Дусшы етиңе ашшы таяқ урмайын.

Анда Құртқа сөйледі:

—Қанларды ағызып келдің көзиме,
Қулағың сал Султан айтқан сөзиме,
Мени айланып бунша иркилип турғанша,
Сен кеткенде ким бар еди, есиңе ал.

Жас күниңде тутқан алтын сақанды,
Мен айтайын әўел шыққан салаңды,
Мени айланып бунша иркилип турғанша,
Бир айтпайсаң ата менен анаңды.

Ишиңе саларман батыр демиңди,
Келтирме кеўлиңе, айтса кеминди,
Ақ жүзимди мениң айта бергенше,
Бир айтсайшы жаўлар шапқан елиңди.

Ашылмайын таза гүлдер солмасын,
Хеш бир елдер бизиң елдей болмасын,
Егер адамларда перзент болса да,
Еккимизден перзент үлги алмасын.

Не қыласаң жүзимди,
Елдиң жүзин көрсеңши,
Күнн-түни жылаған,
Қобланым деп зарлаған,
Атаңа сәлем берсеңши.
Ел-журтың бар, деди,
Жаўдан тартып ал, деди.
Мынаў сениң болғаның,
Сеннен болған перзентлер,
Ата-анасын билер ме,
Қайтарды мәрттиң ырайын,
Мынаў көрсең, жүзим, деп.
Ашты дейдн шырайын.
Келип Қуртқа жақынлап,
Жүреги қаптай жарылып,
Көрсетер күнлер бар екен,
Сени қәдир алла деп,
Қушақлап аттан алыпты.
Қостарым болған Қоблан деп,
Дағыстанның үстінде,
Қушақласып көрисип,
Бир биреўин сүйисип,
Жағ-жағдайды сөйлесип,
Халықтың айтып муңыны,
Болған исти қалдырмай,
Бәрин баян етеди.
Адасқан ғаздай табысып,
Тал жипектей шырмалып,

Әуел еңиреп, соң күлип,
Тал жипектей есилип,
Толқынлап суұдай тасады,
Жасарған гүлдей жасады.
Қобланды Құртқа көрген соң,
Қушақласып тұрған соң,
Бұрынғы көрген мийнети,
Душпаннан көрген ақырети,
Бір күн шелли болмады.
Анда Құртқа сөйледи:
—Басшым едің Қобланым,
Қыяметлик жолдасым,
Бийқайғы жатқан елим бар,
Сен ер барсаң ғаплетте,
Қорқып қалған елиңиз,
Душпан қамап алмай ма,
Мүсәпир болған журтыңның,
Хақ қаны сизге болмай ма,
Ғәрип болған елиңди,
Қалмақ қырып салмай ма.
Жууап берсең бизлерге,
Бизлер барсақ еллерге,
Барып хабар биз берсек
Айдауда келген беглерге,
Сенлер барсаң арқадан,
Халқың шықса кубладан,
Сизлер барсаң қаладан.
Халқын шықса, даладан,
Ақтан жалау көтерсе,
Онда пешин қайрылса,
Соннан соң қылсан ғайратты,
Кимлер өлсе, ким қалса,
Қутқармаға душпаннан,
Сизлер қылсан ықласты,

Он бес күн болса бир мәўлет.
Намаз жума күн болсын,
Он төртинши күнинде,
Алдыңда күтип журт турсын.
Қалаға гүўлеп кирмеге,
Он төртинши күн болсын,
Шетте жүрген елинди,
Жыятуғын күн болсын.
Ўәде болсын Қоблан деп,
Рухсат алып жөнеди.

Қоблан Ақтаўдың дәрбентинде Қарабийдиң қосына қарап бәдәр кетти.
Құртқа сулыў Қобланды көрип, қолындағы таяққа байрақ байлап, мәс болып
қыпшақлардың жатқан дәрўазасына қарап киятыр еди. Қыпшақлардың есер
жигитлери көрип:

— Құртқа жеңгемизди жин урыпты, мәмелек айландырыпты,—деп алдына барып
ермеклеп, ўақтымызды хош қылайық деп, алдына жақынлап келсе, кеўлин
тасқынлаў көрип, реңкин қызыллаў көрип, жинниң урмағанын билип, Құртқаға
қарап бир сөз айтты:

—Басшы болған, Құртқа жан,
Халқың болған сергиздан,
Таяққа байрақ байлапсаң,
Бир қыялды ойлапсаң,
Еситтиң бе, не хабар?
Хабарыңды айт, жеңге жан,
Байрақты қолға аларсаң,
Жаныңа саўда саларсаң,
Хәр қыялға бир келип,
Жеңге жан, қайдан келерсең?
Анда Құртқа сөйледи:
—Перилердиң аўнағы,
Хәптеде болсын жыйнағы,
Қатты айтсам, душпан еситер,

Үлкениңиз қайнаға,
Кишкенеңиз қайнисең,
Келиң берман мырзаға,
Қараұыл баслы қобланды,
Анық, тыңла, қайнаға.
Көрип келдим дағыстанда,
Кешегі кеткен Қобланды,
Аққан дәрья сағанды,
Яд ете гөр аллам деп,
Сүйинши бер, қайнаға.
Көрип келдим мен хәзирр,
Ғайып болған Қобланды,
Шетке алып қымтай гөр,
Жасы питпеген баланды,
Таўып алып, ғамлай гөр,
Қылышың менен найзаңды,
Он үш күн болды бир мәўлет,
Найзаң болса, саплай бер,
Балтаң болса, таплай бер,
Кейниңнен келди тиреўиң
Жаўға өзиң сақлай бер.
Жүре берди алдына,
Ере берди қыпшақлар,
Қайда-қайда ағам деп,
Рас па, жеңге, Қобланды,
Көрсетермекен сухбан деп,
Қалмақ сезип қояр деп,
Үндемеди қыпшақлар,
Ақтан жалаў байлаңлар,
Оң пешиңди қайырың:
Сенлер шығың кубладан,
Қоблан келер арқадан,
Айтып болдым сөзимди,
Қала бериң қыпшақлылар.

Буннан кейинги сөзди Қобланның атасынан еситиң: Қобланның атасы бир жер төледе болатуғын еди. Буларға хәм барып, қуўантып, Сарышаға биреў барып айтып қоймасын деп, Қуртқа сулыў асығып баратыр еди.

Қобланның қарындасы Қансулыў Алшағыр гәўирдиң он бир улына шай берип, шарап берип, шылым салып турар еди. Хәр хәптеде келип, ата-енесине көринип турар еди. Қансулыў Қуртқаның алдынан шықты, Қуртқа бийкешин қуўантайын, деп бир сөз айтты:

—Сарқырап таўлардан аққан булағым,
Бүгин қабыл болды сениң тилегиң,
Ел шетинде көрип келдим бир адам,
Еглендирмей сүйинши бер, шырағым.

Ошаққа жаныпты етиң хәм тәниң,
Жаў шаўып болғанды ойранды елиң.
Ел шетинде көрип келдим ағаңды,
Сүйиншиге не бересең, бийкешим?

Қансулыў сонда сөйледи:

—Ясийн оқыр әжайыпты хатлары,
Көрген адам нашар дейди затлары,
Мендей бийкешгенең сеннен айлансын,
Қоблан қурысын, айта гөрме атларын.

Ағам бар деп бәлентлеген жүрегим,
Аллам хеш бермеди мениң тилегим.
Қоблан қурысын, айта гөрме атыны.
Бир жерде өлсе, мың жерде қалсын сүйеги.

Қуртқа тағы сөйледи:

—Көринген алыстан таўлардың тасы,

Сел болып ағып тур көзіңнің жасы,
Жалғызымды олайша деп қарғама.
Қарғысың басыңа болсын урғашы.

Жылқышы үйретип минеди тайыны,
Айтыўға сөзимиз жүдә қайымды,
Олайша деп жалғызымды қарғама.
Душпанлар тапты ма кеўил жайыңды.

Онда Қансулыў сөйледі:

—Шашым таллап, он төртимнен тарайман.
Қашан келер деп жолларға қарайман,
Гүнайымды кешире гөр, жеңге жан,
Жалғызымды күйгенимнен қарғайман.

Қарғамай нетип турайын,
Қоблан елде жүргенде,
Елге душпан барар ма,
Сизлер киби алғаны
Бизлер киби сиңлиси,
Ата менен анасы,
Мынаў турған душпанның,
Хызметинде болар ма.
Ат сүринген тасымды,
Берерге жоқты нәрсемиз,
Қалай қылсаң, жеңге жан,
Сенде болсын ықтияр,
Қойдым қара басымды.

Әне көрген билгенин айтып, Қуртқа Сарыша ханымға қарап жүре берди.
Сарыша ханым есикке қарап, баладай үңилип отырыпты, Қуртқа бул есикке келгели
жан дегенди еситкен жоқ еді.

— Ха, Қуртқа жан,—деді. Қуртқа хәм:—Не дейсең,—апа—деді.

— Сизиң журтыңызда бизиндей ханымлар түс көретуғын ба еди?

— Әлбетте, көретуғын еди.

— Мен бүгин түс көрдим, сиз жорый аласыз ба?—деди.

—Әлбетте, жорыймыз,—деди.

Әне Сарыша түсин баян әйлеп, Құртқаға бир-еки аўыз сөз айтты:

—Жатыр едим уйқылап,

Аяқ-қолым туйықлап,

Арқадан келди көк бөри,

Жанымды қоймай баратыр,

Боз айғырдай ыйықлап,

Бул не болар, Құртқа жан?

Меннен шығып кеткен соң,

Алпыс еки қойым бар еди,

Арқадан келген көк бөри,

Сарайда турған жеринде,

Муны хәм кетти тамақлап,

Айырар бенде болмады,

Бул не болар, Құртқа жан?

Сексен серкем бар еди,

Буны хәм кетти тамақлап.

Ақ сарайда бир турған,

Қуйрықлары дығыршық,

Ай мүйизли ақ қошқар,

Ақ қошқарым бар еди,

Он бир қозым бар еди,

Қамаўда турған жеринде,

Буны да кетти тамақлап,

Бул не болар, Құртқа жан?

Отырған жерим ой шуқыр,

Басқан жерим бай шуқыр,

Бул не болар, Құртқа жан?

Есиктиң алды жал қамыс,

Үй артында шоқ қамыс,

Оң қолымда тақ қайыс,
Сол қолымда жуп қайыс,
Бул не болар, Құртқа жан?
Жүрегим аўзы музлайды,
Жаман жерим сызлайды,
Бул не болар, Құртқа жан?
Жорыйгөргил түсимди,
Жақсылығы өзиме,
Жаманлығы өзиңе.
Тоқсан кул баққан бүйерде,
Есапсыз қойым бар еди,
Арқадан келди көк бөри.
Қубладан шықты көп бөри,
Бөлек-белек қылды да,
Хәр шетинен тийеди,
Қалаға келип жыйылды,
Бир бөлеги бөлинди,
Қублаға қуып бир кетти,
Шоршып кеттим орнымнан,
Жорыйгөр усы түсимди,
Жақсылығы өзиме,
Жаманлығы өзиңе.
Анда Құртқа сөйледи:
—Хаў, Сарыша, Сарыша,
Түсиң екен тамаша,
Мен жорыйын түсиңди,
Аңсат қылып исинди,
Жаңа таптың Сарыша,
Жорый алмайтуғын кисинди.
Жатқан болсаң уйқылап;
Аяқ-қолың туйықлап,
Арқадан келсе көк бөри,
Жаныңдай қоймай баратса,
Боз айғырдайы ыйықлап,

Ол түсиңде көргениң,
Қоблан батыр болмасын.
Сизден өтип бир кетсе,
Алпыс қойым дегениң,
Алпыс еки хәмелдар,
Хәмелдарың болмасын,
Сарайда жатқан жеринде,
Қурбанлық қылып шалмасын.
Таптымбекен Сарыша,
Таппадым ба Сарыша?
Сексен еки дегениң,
Кеңесқорың болмасын,
Арқадан келген көк бөри,
Бизиң Қоблан болмасын.
Уйқыда жатқан жеринде,
Қурбанлық қылып шалмасын,
Он бир қозың бар болса,
Он бир қозы дегениң,
Он бир улың болмасын.
Арқадан келген көк бөри,
Ақ сарайға бир кирип,
Жер менен жексен қылмасын
Қуйрықлары дығыршық,
Мүйизлери шығыршық,
Ай мүйизли ақ қошқар,
Алшағыр патшаң болмасын,
Арқадан келген көк бөри,
Қоблан ерим болмасын.
Алдына басшы бир салып,
Ақ сарайға кирмесин,
Постына сабан бир тығып,
Дәрұзаға қоймасын,
Төгилген балалар ҳақ қаны,
Енди сени урмасын,

Таптымбекем Сарыша,
Таппадым-ба Сарыша?
Отырған жериң ой-шуқыр,
Гөр лахәтиң болмасын.
Басқан жериң бай шуқыр,
Көзиңнің жасы болмасын.
Оң қолыңда тақ қайыс,
Ат қамшысы болмасын,
Сол қолыңда жуп қайыс,
Ат дизгини болмасын.
Үй артында шоқ қамыс,
Ат қуйрығы болмасын,
Есик алды жал қамыс.
Аттың жалы болмасын,
Жүрегің аўзы музласа,
Жаман жериң сызласа,
Жаўыр атқа миндирип,
Ат астынан аяғың,
Аяғыңды көрпешлеп,
Атларға терис миндирип,
Темир истен өткерип,
Халық бәрине көрсетип,
Бизге туўған қара күн,
Басыңа сениң туўмасын.
Таптымбекен Сарыша,
Таппадым ба Сарыша?
Арқадан шықса көк бөри,
Қубладан келсе көп бөри,
Тоқсан қул баққан қойыңды,
Бөлип алса шетинен,
Қалаға келип қамаса,
Көк бөри болып көринген,
Қоблан ерим болмасын,
Көп бөри болып көринген,

Қыпшақтың беги болмасын.
Бөлип айдап бир кетсе,
Олжа қылып қызынды,
Қублаға қарап айдаса,
Бизге туўған қара күн,
Ол басыңа туўмасын.
Қызың менен улыңыз,
Бизиң елге бармасын.
Таптымбекен Сарыша,
Таппадым ба Сарыша?
Сол ўақта ханым кәхәри кеп,
Атаңа нәлет, шая деп,
Тилиң тартпас, сирә, деп,
Шыбық темир қолға алып,
Сарыша орнынан турды,
Хәм Қуртқаны бир урды.

Ендиги сөзди Алшағыр патшадан еситиң:

Ол отырып айтады: — Ақшахан патшаның бир бөлек журтын бүлдирип келдим, Қобланның елин бүлдирип алып келдим. Мениң еткен ислеримди жазатуғын шайыр бар ма екен? — дейди. Анда Қобланның Полат деген досты патшаның хызметинде турар еди. — Сизди биз мақтасақ қалай болар екен? — деди ол.

— Әжеп болар, — деп, Қансулыўды да шақыртып алып, Полат бир сөз айтып турған кусайды:

— Таўда қоян изи бар,
Әри дейди Полат жан,
Патшаның айтқан сөзи бар,
Әри дейди Полат жан.
Есиктиң алды бир дәрья,
Түске дейин пал ағар,
Әри дейди Полат жан,
Түстен кейин қан ағар,
Әри дейди Полат жан,
Таўда қоян изи бар,

Патшаның жети қызы бар.
Он бірдейин улы бар,
Көргеним жалған болмаса,
Песин ұақты шалқытар,
Әри дейди Полат жан.
Тыныш халықты бүлдирген,
Бир бәлеге жолығар,
Әри дейди Полат жан.
Тыныш жатпас ол қасқыр,
Урынып жүрген адамлар,
Бир адамға жолығар,
Әри дейди Полат жан,
Ели-журттан айрылған,
Елде тегин жатар ма,
Аман басы саў болса,
Ол қалаға қуйылар,
Әри дейди Полат жан.

Буннан кейин Алшағыр патша айтты:

— Па-па, заңғардың шайырлығы, — деди, түсинбей. Мени Искендер
Зулхарнайыннан хәм батыр қылдың, — деп тилине түсинбей, көп инамлар берип
бийқайғы отыра берди.

* * *

Қоблан батыр адамға билдирмей, жанға сездирмей Қарабий жатқан дәрбентке қарап
жүре берди.

Қарабий де отыз қосшысын буйырып, ақ шатыр қурып жата берди. Түйеси жайылып
таудың үстинде жүрер еди. Қоблан барып, түйени орап алып, алдына салып қуўмақ
болды. Қарабийдің отыз нөкери Қобланға ат қойды, Қоблан кейнине қарамай
алдына жүре берди, кейнинен шаўқым салды. «Атыңызды айтып кет» деп, бақырды.
Қоблан тыңламады. Кеўли өскен душпанлар Қобланды қамап алды. Анда Қоблан
душпанға қарап бир сөз айтты:

— Атымды сорап нетесең,

Таўды гезген бөримен,
Затымды сорап нетесең,
Кимди душпан пәмлейсең,
Ойлаған душпан өзимен.
Ол малыңды қуўаман,
Еллер қайда, журт қайда,
Шейит болған балалардың,
Ҥақ қанын сизден аларман.
Бақый болсаң бизлерге,
Ол пәрмана боларман.
Исим жоқдур сизлер менен,
Қарабий деген қайсысаң,
Жер менен жексен қыларман,
Анда турып қалмақлар,
Түсинбейди сөзине,
Қарабий дегенлерине,
Аўыр түсти қалмақтың,
Мына гәплер өзине,
Ашылған гүллер солмасын,
Латманат өзи оңласын,
Еситиўим бар еди,
Азыўлыға кетти Қоблан деп,
Ел кейнинен қуўып келген,
Мынаў Қоблан болмасын.
Қамалап услап алыңлар,
Мойнына шынжыр салыңлар,
Қарабийге тапсырып,
Бир әрмансыз болыңлар.
Ат қояды бәршеси,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Еки көзи қызарып,
Қаны қашып бозарып,
Қоблан батыр қумарланып,
Туйғын киби жумаланып,

Қойларды көрген бөридей,
Торы атына қамшы басты,
Дәрья киби толып тасты,
Ат ойнатып барады,
Бир барғанда мәрт Қоблан,
Төртеуін гелле қылады.
Услаймыз деген қалмақлар,
Басы менен ғай болады.
Биреуін алып қолына,
Бир-бирине урады,
Қарабийдің қосына,
Қалғанын қуып барады.
Қарабийдей бәтшағар,
Ол алдына келеді.
Анда Қоблан сөйледи,
— Атың сениң ким? — деди,
Ал Қарабий сөйледи:
— Ақшаханның еллерин,
Бүлдирип келген мен, деди,
Қызын олжа бир қылып,
Улын айдап ол келип,
Қуллар қылған мен, деди,
Жарағың таслап сен келсең,
Өлтирмеймен мен, деди.

Анда Қоблан еситип:

—Қарабий деген ұақтында,
Түги тебендей шаншылып,
Қылышты алып қолына,
Жақынлап барып қалыпты,
Қарабийдің жанына.
Шамалап өзін көреді,
Шейит болған балалар,

Хаўа-хаўа, мархаўа деп,
Хаўаз берип турады.
Қылыш алып мәрт Қоблан,
Батыр кеўилин қошлады,
Шөптей көрмей душпанды,
Теңинен бөлип таслады.
Қарабийди өлтирип,
Мәнисине келтирип,
Тағы да алға жөнеди.

Буннаи кейин қыпшақтың есер жигитлери, «Қоблан қай жақтан келер екен» деп, жолын тосып жүргенде, ағайин — қарындаслары Қобланды таўып алып, қосылып, ўақты қош болып, торы атты ойлаў жерге байлап, әйне куптан ўақтында, елдің шети жатқанда, от қызылы батқанда, қаланың ишине кирди. Алтмыш еки хәмелдардың жатқан жерине барды. Алдына басшы салды. Хәммеге хабар берди.
Қоблан сарайдың алдын алды, алтмыш еки хәмелдарын жатқан жерде гелле қылды. Қыпшақтың есер беглеринен рухсат болып, қыдырып, ақ сарайдан он бир улын таўып алып, оны да өлтирди.

Аўзы қанлы бөрилерин
Алшағырдың төрелерин,
Он бир бирдей улларын,
Сәхәр ўақты болғанша,
Бәрин гелле қылады.
Қоблан сәхәр ўақтында,
Алшағыр жатқан сарайға,
Жолдаслары менен барады.
Билдирмей жатқан жеринде,
Еки қолын таңады,
Хәр жерине найза урып,
Шермендесин шығарып,
Дәрўазаның алдына,
Сүлдерин әкеп қояды,
Он бир улын шалған соң,

Алшағырдай гәўирди,
Дәрўазаға қойған соң,
Қыпшақтың есер беглери,
Дәўлети келген ўақтында,
Айдаўда бурын келсе де,
Рустемнен кем емес,
Көкиректің ғайраты,
Бирден төртеўин шаншып,
Бесин көзлеп турады.
Не бир келген ғаррылар,
Өлсек бизлер ырзамыз,
Ығбал жүрген ўақтында
Белли ғайрат салады.
Тынбай энди қалада,
Үш күн урыс болады.
Алшағыр гәўир өлген соң,
Ханы кеткен қалмақлар,
Басқы таўып барады
Қалмақтың туўы жығылып,
Бағындық бизлер аға, деп,
Қол көтерип турады.
Құртқадайын алғаны,
Сарышадай ханымды,
Жалаңаш атқа мингизип,
Өкпесине заңғардың,
Темир исти өткерип,
Испара темир қолға алып,
Жаўырнына қойдырып,
Қансулыўдай сиңлиси,
Алшағырдай гәўирдин,
Жети қызын жүёнлен,
Белли қырғын болады.
Алшағырдың әскерине,
Қобланлыдай қас батыр,

Ел-елатын көрген соң,
Аяўсыз қылыш урады,
Қызыл туўын қыйратты,
Жасыл туўын жайнатты,
Бөри тийген қой киби,
Қалмақларды шуўлатты.
Шейит балалар қаны деп,
Қоймай бәрін қыйратты.
Хаўа-хаўа мархаўа деп,
Өзи емес рухы,
Шейит болған көп балалар,
Разымыз аға жан,
Ол төгилген қанға деп,
Даўыс берип шырлапты,
Қоблан тажжал келген соң,
Ол патшасы өлген соң,
Қол көтерип турған соң,
Не бир қалмақ сөйледи,
Урыстың жәми қойылды,
Қыпшақтың бәри жыйылды
Кимселер өлип, ким қалды,
Қобланлының елинен,
Қөп адамлар қырылды.
Бағынған соң душпанлар,
Урыс туқымы қойылды,
Бирисин патша көтерип,
Кеўиллери душпанның,
Қобланлыға жалынды,
Дослар болып Қоблан менен,
Нешшелери бағынды.
Полат жанды бул елге,
Патша қылған секилли.
Полат әзел дос еди,
Душпаннан алды арыны,

Мәрт қайтарды кәхәрини,
Ағайинге қосылып,
Таўып алды мәрт Қоблан,
Қыдырбайдай ғаррыны.
Дәўир кимнің дәўири,
Полат ханның дәўири,
Пайтахт кимнің пайтағы,
Полат ханның пайтахты,
Таўып алды мәрт Қоблан,
Қара қыпшақ елатты,
Бир кемликтің кемалы бар,
Патша қылды Полатты.

Үшінші бөлім

Ар намысын алып Қоблан елине қайтты. Нееше ай, нееше күн жол жүріп, Қорғанша қаласына келди, жығылып қалған қалаларын салдырып, жайлауға үйін қондырып, ханның көлі қадаған көлге мал салып, қара қыпшақ мәрт Қоблан ели-халқын жайғастырды.

Қобланның ерлиги: айдауда келген халықтың есигін жел ашсын да, жел жапсын, аз ғана халық едим, көп болдым —деп Алшағырдан келген елдің атын таза Қыпшақ қойды.

Ендиги сөзді баяғы қырқ жигиттен еситиңлер: Қызыл қудықтан көшип, кәрұанлардан бул елге келгенин еситип, мал-дүньясын айдап булар да айрылған елге қосылды.

Қоблан батыр Азыұлыдан аман қайтқанлығына, елин душпаннан айырып, өз журтына аман-есен, сау-саламат келгенине ат шаптырып далаға, жар урдырып қалаға, жети күн той берди. Бул тойды бергенде Ақшаханға хабар бермеді.

Ақшахан Қоблан тойына хабар бермесе де, алпыс екі хәмелдар, отыз екі мөхирдарын жанына алып, Қобланның тойына қарай жолға раўана болды. Буның шақырмаған жерге барыуына себеп, тойды болған соң мал-мүлкімді ұайран қылар, басыма тахтымды зиндан қылар деп ойлаған еді.

Ақшахан Қобланның тойына келип, «ер үйине ер түсти, етегине қоз түсти»

дегендей, Қобланның үйіне түсти, Қоблан қыял етті: «Үйге келгенде талағаным батырлығыма ылайық емес, өлтиргенди де қояйын», деп батыр қәхәрін қайтарды. Ханға орны менен тойдан үлесін берди.

Ақшахан Қобланның алдына келип, хәр түрлі қошемет сөзлер менен мойнына пота салып, жууғалығын асырып, еткен исин жасырып, аяғына бас урып, не деп тур екен:

— Дүньяда душпанның жүзлери солсын,
Қоңсы болған елим, иним, көп болсын,
Бүлдирдің душпанды елге келтирмей,
Бул берген тойларың мубарек болсын.

Душпанларға сууық самал ендирдің,
Не палұанды әжел жетпей өлтирдің,
Душпан елин Қорғаншаға келтирдің
Биз бағындық ғайратыңа Қобланым.

Еситип ек барды деп Азыұлы елине,
Ғайрат пенен минип торы ат белине,
Сеннен бөтен бармас Азыұ шәхәрине,
Ғайратыңа қутлы болсын мәрт Қоблан.

Сен қайтардың душпанлардың ол пәтин,
Бир алла жеткерди сениң муратың,
Алшағырды тажы-тахтан қулатып,
Душпаннан айырып алдың елатың.

Ғаррылықты мен мойныма алыппан,
Алшағыр келипти билмей қалыппан,
Алып келдің душпанлардан айырып,
Ойласам халқыма зулым болыппан.

Астыңа тартпаға келдим тахтымды,
Берейин пәтия, ашсын бахтыңды,
Тапсырмаға Самарқандай халқыңды,

Журтың қутлы болсын, иним Қобланым.

Бул елатым айтқанымды етпеди,
Алшағырлар мурадына жетпеди,
Алып кеткен бул журтыңды бүлдирип.
Кейнинен барыўға хәлим жетпеди.

Ғаррылығын бул Ақшахан билдирди
Душпанларды айтқанына көндирди,
Ақшаханның алып басынан тажын,
Қобланлыға алып барып кийдирди.

Қобланға тажын кийгизип, ақ кийизге салып көтерип, патшалықты берди, Қоблан
Полатты шақырып алып, уламаларын жәм қылып, қазы-кәленларды келтирип,
Ақшахан ханды алдына қойып, Қансулыў қарындасын Полатқа берди.
Қара қыпшақтың халқына Ақшахан куда болып, қәде-қәўметин өткерип, бул ислер
хәм тамам болғаннан кейин, Қоблан патша менен жарасып, шадыман болып,
патшаға бир сөз айтты:

— Ата, мениң кийгеним болсын, сениң гүнайиңды алла өтсе, өттим, — деп тажыны
өзине берди. Буннан кейин Қоблан айтты:

— Жақын жерде жаў бар ма,
Барар жерде даў бар ма,
Айтың хабарын бизлерге,
Ғайратымның барында,
Торы атыма минейин,
Жетер жерде душпанды,
Мына жерге келтирип,
Жылатқанша балаңды,
Өзим алып келейин.
Аннан соң тахқа минейин,
Ала алмастай күн болса,
Бүлингенин халқымның,
Көзим менен көргенше,

Үстиме жаўды келтирип,
Улым менен қызымды,
Алдағанын көргенше
Қолында оның өлейин,
Қаст еткен сизге дәў болса,
Хызметиңе барайын,
Сизлерге душпан жаў болса,
Басымды тартып турмайын,
Зорман деген заңғарды,
Өзим барып көрейин.
Ақшахан сонда сөйледі;

— Бастан кетпес қайғы менен ғүлпетим,
Бул дүньяда арылмаған мийнетим,
Жиберіўге, балам, көзим қыймайды,
Не гәп айтсам екен сизге перзентим.

Бузылып дүзелди жаңа қалаңыз,
Сизлерди шер етип берди алламыз,
Үш жыл болды хат келеди, шырағым,
Хат салады Дәўкемпирдей мамаңыз.

Еситкели отлар шығып тәнимнен,
Қартайған соң қуўат кетип белимнен,
Ықтиярын берсин дейип бизлерге,
Хабар келди Шарықлыдай дәўинен.

Бул хабарын енди елге билдирсин,
Қобланлысын хәмирине көндирсин,
Ақбилек қызларын бизлерге берсин,
Усылай хабар келди дәўдің тилинен.

Бедеў жуўырмаған аттың тоңынан,
Ғам-гүн болдым, мен перзенттиң жоғынан.

Бағынсын деп хат келеди, шырағым,
Хабар усы Алла дәўдиң улынан.

Еситкели бул сөзлерди саўым жоқ,
Қартайған соң бул басымда қайғы көп,
Барып келсең усы дәўдиң елине,
Алдына шыққандай сирә жаўың жоқ.

Ат ойнатсаң ол еллерге барарсаң,
Бара ғойсаң ығбалыңнан көрерсең
Ала ғойсаң Турабаның қаласын,
Соннан соң жаўлардан тыныш боласаң.

Ал қалама бар деди,
Халыққа хабар сал деди,
Мынаў жатқан журтыңнан,
Ләшкер жыйнап ал деди.
Қалып турған жаўың сол,
Соннан тыныш бол деди.
Халық сеники, тахт сеники,
Белимнен кетти қуўатым,
Диземнен кетти мәдетим,
Балам, өзиң бил деди.
Душпаннан, балам, қорықпасаң,
Тәўекел ет сен деди.
Сен бармасаң, ол келер,
Азғана журтың теңселер,
Ат жығылып, адам өлер,
Ғақ қанларың төгилер,
Шарықлы дәўден қутылсақ,
Хәмме халықлар бағынар,
Бармайман деп сен қорықсаң,
Бир жыл қалды мәўлетке,
Сен бармасаң, дәў келер,

Сан мың қул менен жаў келер,
Ендигисин өзиң бил,
Аўырыў емес, саў келер.

Буннан кейин, әне «батыр аңқаў, ер гөдек» деген, бул душпанның сөзине ерип,
«Көбикли дәўден артық емес шығар, заңғарды елдің үстине алып келгеннен, үстине
барып бағындырып қайтайын, Самарқанд халқына бармайын, халықты ойран
қылмайын, бири айтпаса, бири айтар, Қоблан дүньяға келип сирә тынбады елим», —
деп ол жолға раўана болмаға мейил етти.

Биреўдің айтар атасы,
Биреўдің айтар иниси:
Ертип кетсем ләшкерди,
Минген бедеў көлбесе,
Ертип кетсем көп ләшкер,
Қыя шөлде шөллесе,
Жаўды көрмей, урыс көрмей,
Қырылып шөлден келмесе,
Өлимнен жаман дәрт болмас
Ғаққа тәўекел қылайын,
Алты ай демимди алайын,
Мен деп турған душпанға,
Соннан кейин барайын,
Аламан ертип кейниме,
Бизлер алдық шәхәрди деп,
Душпанларды қырдық деп,
Тураба деген қалаға,
Ат ойнатып бардық деп,
Жақсы атты оған бергеннен,
Дабра қылып жүргеннен,
Қуўат берсин өзиме,
Минген бедеў желмесе,
Сирә бәле көринер,
Қәдиримди билмесе,

Ертип кеткен аламан,
Қырылып қайтып келмесе,
Биреудің келер атасы,
Биреудің келер баласы,
Биреудің келер иниси,
Иниси менен сиңлиси,
Ағам қәне дегенде,
Не деп жууап беремен.
Ол азапты көргенше,
Қырық жигит ертип кейниме,
Шарықлының елине,
Тәуекел қылып аллаға,
Тереклерин қырықтырып,
Өзим барып душпанға,
Бағындырып келермен.
Егер бағындыра алмасам,
Сууға атып өлермен

Сөйтип Қоблан батыр алты ай атын бағып, шәхәрінде жатты. Бір ай арадан өтті. Хәр айда Ақшаханға барып, көп дүньясын алып арадан ярым жыл өткенде Қоблан торы атқа ер салып, зәртең-зәабердең мустахкем ертлеп алып, кейнине қырқ жигит ертип, Мәскеу-Тураба кетпек болды. Буның кетерменлигин билип, аяғына бас урып, еки көзине жас алып, тула бойы босасып, ата-анасы бір сөз айтты:

— Ақшаханның айтқан тилин аласаң,
Қалмақ көрсең қара курттай қырасаң,
Ата-анаңды жолыңызға зар қылып,
Қоблан балам, енди қайда барасаң?

Ата-анаңды қара жерге қоймадың,
Душпан менен урысқа балам тоймадың,
Бул журтыңа сирә ийе болмадың,
Аттан түскил, жигербентим перзентим.

Бул баратқан сапарыңды тилейин.
Әжел жетсе, мен алдыңда өлейин,
Инанбағыл Ақшаханның сөзине,
Сен кетсең, шырағым, қәйтп көнейин!

Өз қолыңнан шалып кет,
Жерлерге бизди көмип кет,
Сенлер кетсең бул жерден,
Жаўлар шабар елинди,
Инанба залым сөзине,
Қан қуйылсын көзине,
Ақшахандай ол залым,
Душпан, балам өзиңе.

Қоблан сонда сөйледі:

—Саўаш күни торы атыма минермен,
Не салғанын ығбалымнан көрермен,
Жылай берме еки бирдей қариялар,
Алты айда айланып және келермен.

Әжелім жетип өлмесем,
Қара жерге кирмесем,
Келетуғын күн болса,
Ақшахандай ол ханды,
Тирилей жерге көмермен.
Усыдан қайтып келген соң,
Душпанлығын ол ханның,
Соннан соң, ата, билермен.

Буннан соң орамал алып қолына, шығып ярдың жолына, орамалын қыя шалып,
көргенлердің ақлын алып, қасын қағып, қыя бағып, сымдай буралып, он еки мухам
жылўа менен сүзип көзин, танытып өзін кеўлин толтырып әрманға бир аўыз сөз

айтты Құртқа сулыұ Қобланға:

— Гүлдей бул басымда тәрзим бар,
Бес ұақ намаз бир алладан қарызым бар,
Бизди таслап султаным қайда барасаң,
Гирипдарың ярың айтар арзы бар,

Хеш бир жерде көринбейди көзиңе,
Ашық, болып интизарман өзиңе,
Алғаныңды сен кейниңде жылатып,
Иркилип тур, қулағың сал сөзиме.

Маған бергил көрисейин қолыңды,
Мен айтайын оңың менен солыңды,
Инансан Ақшаханның сөзине,
Ақшахан шаптырды қыпшақ халқыңды.

Нешше адамның пайманасы толғанды,
Халқыңның жартысы өлип болғанды,
Мынау елдің бүлмегине, қостарым.
Ақшахандай ханлар себеп болғанды.

Алдыңда ағаң жоқ, кейниңде иниң,
Сөйлесең мазалы сениң хәм тилиң,
Билсеңиз Ақшахан сизлерге душпан,
Енди душпанлығын төрем өзиң бил.

Қолдан келмес сизге саўда салмаға,
Талап етти хәзир елге бармаға,
Ақшаханды сирә душпан билмейсең,
Талабы бар сизден бизди алмаға.

Ярым деп айтаман сөзди өзиңе,
Қырқ жигитти ертип шықтың изиңе,

Нәсиятым биле билсең Қобланым,
Инанбаңыз Ақшаханның сөзине.

Онда Қоблан сөйледі:

— Испаханнан қылыш алдым қолыма,
Жаў келалмас енди қыпшақ елине,
Мақтаўлы қыз Қуртқа сениң өзиңиз,
Жылап кесапатты қылма жолыма.

Хәр сөз айтып мениң есим аласаң,
Сөз айтып жолыма кесир қыласаң,
Душпан келалмайды енди елиме,
Бизлер кетсек, елде сен өзін барсаң.

Саўаш күни бедеў жалын өрмеймен,
Аққан суўдай кем-кем алға өрлеймен,
Ғайратың ҳеш ўақта меннен кем емес,
Сенлерди өзимнен кейин көрмеймен.

Торышама батырлықтан қамшы урдым,
Қия шөлде ақ кириўке қайғырдым,
Бизлер кетсек, сен қаларсаң елдерде,
Аз ғана халқымды саған тапсырдым.

* * *

Өмирлик ахыў зарынан,
Рухсат алып ярынан,
Дәўкемпирдин елине,
Турабаның шәхәрине,
Қырық жигит ертип кейнине.
Әне Қоблан жөнеди.
Алдында жоқ ағасы,

Жалғыз туўған ерлердиң,
Алла болғай панасы,
Қыдырбайдай ғаррының,
Тилеп алған баласы.
Бес айшылық жолларда,
Бар екен дәўдиң қаласы,
Ол түсимде көргеним,
Қырқ жигитлер жүриңлер,
Ал кейниме ериңлер,
Қорықпай жүриң батырлар.—
Жолға раўан болады,
Гәҳи елде, гә шөлде,
Жете алмай сегбир қылады.
Кийик пенен қуланды,
Қуўып алып майданда,
Тамақ қылып барады.
Бир ярым ай толады,
Жете билмей барады.
Еки ай мәхәли болғанда,
Сары таў деген жерлерде,
Мәскан қылып барады.
Сары таўдың үстинде,
Жағалап қалың еллерди,
Ол өзине Қобланды,
Бақый қылып барады.
Арадан үш ай өткенде,
Қоблан деген даңқына,
Не бир турған қалалар,
Алдына шығып адамлар,
Иззет қылып Қобланға,
Сәлемлесип турады.
Төрт ай он күн толғанда,
Бир шәшмениң басында,
Қоблан таяр болады.

Сол жерди мекан қылады.

Әне, Қоблан бүйерде жатып, ишинде бир қоррандоз Қарағумман баба деген бар еди. Оған Қоблан пал салдырды. Онда қоррандоз Қарағумман баба бир сөз айтты:

—Алтын баслы Қобланым,
Басшы болған Султаным,
Қорра салып қарайман,
Исене гөрме бул палға,
Нәзер салып қарасам,
Алатуғын жаў да жоқ,
Шығатуғын жан да жоқ,
Төгилетуғын қан да жоқ,
Мойнында бар тумары,
Жаўда болған қумары,
Қорра салып қарасам,
Астында бар тулпары,
Душпан менен қас болған,
Жасы онында толған,
Сырттан сизге дос болған,
Боз туйғын аты астында,
Шолақ найза дәстинде,
Бир көрмектиң қастында,
Сизге дуўшар болады,
Баратқан жолдың устинде,
Оннан бөтен нәрсе жоқ,
Усы екен қарағым,
Мына палдың ишинде.

Булманда Қоблан батыр жети күн жатып, сегизленши күн жолға раўана болды. Бир дәрьяны жағалап, таўдан төмен түскенде, атының куйрығы сипседей болған, өзиниң жасы жетпiske толған, найзасы хәм шомпыр болған биреў Қобланнын алдынан таяр болды Қобланға қарап бир-еки аўыз сөз айтты:

— Сапар тартып бул жерлерде жүресен,
Өзиң алым хақ санасын билесен,
Қырқ жигит кейниңде, найзаң дәстинде,
Нур сыпатлы улым, қайдан келерсең?

Астыңа минипсең қарт гүрең атың.
Рустемдей барды сениң ғайратың.
Қайсы жерден қай шәхәрге барасаң,
Биз ағаңа баян әйле елатың.

Шыққан сапарларың иним оң болсын,
Күйип жанып душпанларың күл болсын.
Талабан болыпсаң душпан елине,
Келген қыпшақ беги сизге жол болсын.

Сонда Қоблан сөйледі:

— Аттың қарап оңы менен солына,
Кесапат қылмағыл сөйлеп жолыма,
Атым сорасаң батыр Қоблан дейдилер,
Сапар еттим Дәўкемпирдің елине.

Қәхәрленсем душпан баўрын тилермен,
Сорасаң жолым Самарқандтан келермен,
Мен бараман Шарықлының елине,
Сорасан атым Қоблан батыр боларман.

Сонда баба сөйледі:

— Бир гәп айтсам, жара түсер сийнене,
Абырай барда қайтқыл иним кейниңе,
Айтқан нәсиятым тыңласаң қыпшақ,
Хәлек болып талап қылма дәўлерге.

Әжел жоқ адамлар шөлдерде өлмес,
Өзи душпан бир қуданы бир билмес,
Нешше батыр келип қайтқан бул жерге,
Дәўкемирди алмақ қолыңнан келмес.

Өмиримде таўды аралап жүрермен,
Дәўкемпир қастында бәрхама барман,
Жасым келди алпыс-жетпис жасларға,
Атымды сорасаң айыллы Орақ боларман.

Душпанлар қамалап есимди алды,
Палўанлар басына саўдалар салды,
Алалмайсаң Дәўкемпирди батырым,
Дәўкемпир зорлықтан аман-саў қалды.

Әскерлер шығады балам жолыңнан,
Хеш нәрсе келмейин қайтар қолыңнан,
Жолдас қылсаң бизлер киби бабаңды,
Жаман жаўдыр, жәрдемлесің боларман.

Қызыл көк атымыз боз туйғын болды,
Шабысып найзамның тыйығы қалды,
Сонда да ала алмай, әрманлы бабаң,
Алдырмайды қайт қыпшағым елиңе.

Анда Қоблан сөйледи:

—Талап етип шықтым баба дәўлерге,
Қылышымды байлап алып беллерге,
Жүре бергил қаза салып қоңырат,
Жалланбаспан хеш ўақта да сенлерге.

Сөзиңди айтасаң пышақтай жанып,
Атыңды еситтим жүдә хәм қанып,

Жалынбайман хеш ұақытта сизлерге,
Жаў алмақ келмейди қоңырат қолыңнан,
Жүре бер алты баў қазанды салып.

Анда баба сөйледі:

—Қулақ салып турман сениң сөзиңе,
Ғайбана дос едим иним өзиңе.
Менменлик әйлейсең сен иним Қоблан,
Қысылғанда бабаң түсер көзиңе.

Баба жолға раўана болды. Қоблан да жолға раўана болды. Ендиги сөзди Дәўкемпирдің қаласынан еситиң. Жети еди баласы, жетеуи жети шәхәрдің патшасы еди. Қараұыл болып әскерлер тоғыз жолдың дәрбентин тосып турар еди. Тоғыз жолдың дәрбентине келсе, узақтан көтерген туўды көрди. Қаласы жоқ далада, буны көрип Қоблан таўдың үстине шығып, Қарағумман бабаға қорра салдырды. Палшы айтты:

— Жалғыз иним мәрт Қоблан, бул кеткеннен кетесең, бул әскерге жетесең, азырақ урыс салып халыңды көрерсең, бирақ сизге алдырмайды, алатуғын малың жоқ, ишиңнен шығатуғын жаның көп, усы жерде жатып елге қайтсақ, қалай болар екен, —деді.

Анда Қоблан айтты: — хәй баба, бүйерден келип қайтқанымыздан, өлим жақсы, «ақмақ суў көрмей етик шешеди» дегендей бул да сөз бе, —деп атланып туўға қарап жүрди.

Туўға қарап барғанда,
Бир адам шығып сөйледі:
—Не, қарасаң сен,—деді,
—Жолаўшымысаң, қулмысаң,
Үмитиң болса жаныңнан,
Қыймылдамай тур деди.
Үмит үзсең жаныңнан,
Берманырақ кел деди.
Атынды айтта, хаслыңды айт

Атыңды айтып жүр деди.
Тыңламады мәрт Қоблан,
Жақын барды алдына,
Бул қаяқтың әскери,
Қай шәхәрден келерсең?
—Мениң атым сорасаң,
Қоблан батыр, билесең,
Нурдың қара тауында;
Қозы гүзар, қой гүзар,
Жылан өткен тауында,
Ақшаханның елинде,
Самарқаннан келермен,
Меннен жолды сорасаң,
Шарықлы дәўге бараман,
Мен тиймеймен бағынса,
Егер бизге бағынбаса,
Жер менен жексен қыларман,
Кирсин мениң диниме,
Көнсин мениң хәмириме,
Батыр Қоблан боларман.
Үшпелек шертип қышқырып,
Сол ұақлары душпанлар,
Қамап турды Қобланды.
— Еситип ек атыңды,
Азыўлыға барды деп,
Көбиклидей патшаны,
Қурбанлық қылып шалды деп,
Баралмадық елиңе,
Бизге хабар салмады.
Талап қылып жүр едик,
Бараман деп елиңе,
Тәўир келдиң бүйерге, —
Қамап алды баланы,
Шыдамады мәрт Қоблан,

Мына душпан демине.
Ат куйрығын түйеди,
Араласып батырлар,
Кең жазық жатқан майданда,
Ат ойнатып тийеди.
Қырқ жигит кетти қосылып,
Бир күн болды бул урыс,
Жекке шыққан палұанды,
Шалқасынан салады.
Дуұры келген душпанды,
Түйреп шаншып барады.
Бир ярым күн болғанда,
Өкше берди бул душпан,
Кейнинен басып барады,
Қызығып кетти Қобланлы,
Қашып урысып қалмақлар,
Қалаға жақын келеди.
Қобланға қарсы келгенлер,
Не бир батыр палұанлар,
Найзаларын бир таслап,
Қол көтерип турады,
Не бир келген бағадырың,
Найза менен көтерип,
Қаңбақтай атып барады,
Қалаға жақын келгенде,
Жан тартып мынаў қалмақлар,
Қобланлыдай батырдың,
Пайманасын қуўырды,
Астындағы қарт гүрең,
Жеткермейди қалмаққа,
Қамайман деген ұағында,
Арқадан курсап келгенде,
Қубладан шығып торы аты,
Қубладан қарсы келгенде,

Арқадан шығып турады.
Шетлеп шыққан қалмақтың,
Нешшесин гелле қылады.
Гәхи қашты, гә қуўды,
Батырларға күн туўды,
Дәўкемпирдин қаласынан,
Есапсыз әскер шубырды,
Қалаға жақын келгенде,
Үлкен жаман урыс болды.
Билеги жаман талады,
Қобланның көзи тынады,
Есабы жоқ көп әскер,
Қырк жигит пенен Қобланды,
Тоқсан қабат қоршады.
Қашып қуўар Қобланда,
Хеш бир мәдет қалмады.
Еки көзи алаңлап,
Ер басына күн туўып,
Белли күнлер туўады.
Етиги менен суў кешип,
Ол ортада қалады.
Қоблан менен қырк жигит,
Ортасында турады.—
Белли урыс болады.
Хәр бир жерден қышқырған,
Алды бетин жапырған,
Халың қалай қыпшақ деп,
Келатыр достың баба деп,
Исиңниң көпдур шаласы,
Көрдин бе сен жағдайың,
Қыдырбайдың баласы.
Тоз-тоз қылып қалмақты,
Келе берди жапырып,
Айырып алды Қобланды,

Айыллы Орақ бабасы.
Айыллы Орақ, ай Орақ,
Бул бабаның дауысын.
Еситкен соң көп қалмақ,
Дәўкемпир жатқан қалаға
Барып қалмақ қамалды.
Қобланлыдай батырды,
Дым билмеген душпаннан,
Айыллы Орақ бабаңыз,
Айырып сонда алады.
Қобланлыдай батырдың,
Дәрдине дәрман болады.
Сол ұақта болып хабардар,
Болған екен мәрт Қоблан,
Нешше жерден жарадар.
Душпанға сырын алдырмай,
Ортада оны қалдырмай,
Алып шықты далаға,
Қартайса да болдырмай.

Буннан кейин бир таўдың үстинде қырк күн жатты. Қоблан нардай күшине толып, бабаны алдына салып, Дәўкемпирдің генже улы Қызыр ерге бармаға талап қылды. Кетип баратырса, қубладан шаң көринди. «Буның алдына шығайын» деп, саўытын кийип, қарсы алдына жүрди. Киятқан караға жақын барды. Жол бойы дуўшакерлескенде дос болсын, душпан болсын, жол сорамақ бурыннан қалған еди, «топа-торыстан урысқан айып болар»,—деп Қоблан жол болсын сорады: —Хаўа жаўса, айдын көллер сел болсын, Жылдан-жылға дәўлетиңиз мол болсын, Айт жөниңди, душпанбысаң, доспысаң, Жолда дуўшарласқан батыр жол болсын.

Ашылғанда бәлент таўда гулиңди,
Қәхәрленсем от шығады тәнимнен,
Жөниңди айтпасаң карап етермен, /

Баян әйле келатырған жеринди.

Хабарлас жигитим, бери келип кет,
Жан барында шыққан жериң баян ет,
Сапар әйлеп қәхәр менен шығыпсаң,
Кейниңизге ертип алып қырқ жигит.

Сонда жолаушы сөйледі:

—Талап етип шықтым он төрт жасымда,
Қосылғанша қәйбир күлфет басымда,
Қәхәрленип жол болсынды сорама,
Қырқ бағадыр жигитим бар қасымда.

Жерлер титирейди мениң бадымнан,
Қашқан қутылмайды куўсам алдымнан,
Атам—Абдулладур, атым—Ер Сайым,
Келатырман Шам шәхәри халқымнан.

Душпан дуўшар келсе, өзим тураман,
Жан алса да таймай қылыш ураман.
Қоблан менен дос болыўға талап қып,
Бес жыл болды өзін излеп бараман.

Барып едим излеп Азыў елине,
Кеткен екен жете алмадық кейнине,
Қоблан ердің жандай досты боларман,
Бирақ, көрине алмай жүрмен өзине.

Жеңип жаўды асқан екен хәдди деп.
Еситип ек Алшағырға кетти деп.
Оған да барып ем кетип қалыпты,
Излеп жүрмен қалай сапар етті деп.

Асқан оның батырлығын билермен,
Қосылып душпанның бауырын тилермен,
Атым Сайым ғайбана дос Қобланға,
Шам халқынан талап әйлеп келермен.

Турпайы көринді әуел сөзиңіз,
Жаңа шырайына енди жүзиңіз,
Мениң атым сорасаңыз Ер Сайым,
Баян әйле ким боласыз өзиңіз?

Анда Қоблан сөйледі:

- Ашылмай гүлдей соларман,
Дослар болсаң бизлерге,
Қушағыма аларман.
Жеңилсе жаудан әрманлы,
Қалмас батыр дәрманлы,
Излеген достың Сайым жан.
Өзимиз болар Қобланлы.
Оңғарғай—деп—бул исти,
Бекитиўге жүристи,
Қамқаларын бир таслап,
Қушақласып көристи.
Ўақты шыннан хош болды,
Бир-бирине ес болды,
Ашып мәртлер көкирегін,
Қыяметлик дос болып,
Мынадай ойға келипти,
Еки батыр қосылып:
Буннан былай шығайық,
Қызыр дәўге барайық,
Жайлаўда жүрген жылқысын,
Қуўып алып қайтайық.

Нешше ай, нешше күн жол жүріп, Қызырдың жатқан жерине барды, жайылып атқан жылқыдан бир бөлек жылқысын айырып, жолға салды. Буның ишинен ешки туяқ жийрен ат услатпай қашты.

Жеталмай қуўса тулпар ат,
Қашып кетти жийрен ат,
Қашқан пәтин босатпай,
Ғарам өлгир ғайўанат,
Адамдай жаны қыйналды,
Билгендей пайда, зыянды,
Қызыр жатқан орданы,
Оқыранып айланды.
Буны көрип Қызыр ер,
Болдым ба деп қара жер,
Қәхәр менен сол мәхәл,
Жийрен атқа салды ер,
Найза алып дәстине.
Минип аттың үстине,
Жылқының қуўды изинен,
Қарамай бәлент-пәсине,
Қәхәр менен қуўады,
Жақынлап ара қалады,
Көрингенде қарасы,
Аттан жерге қонады,
Тасалап алып бир жерди,
Сары жайын алады,
Жайға оқты салады,
Өлер жериң усы деп,
Өкпеликтің тусы деп,
Оқты тартып қалады.
Атқан оғы шырлатты,
Дүңкимеди қырлатты,
Қырқ жигиттің ишинде
Бир жигитти қулатты,

Жийрен атқа қарамай,
Тағы оғын алады,
Гезек-мезек сорамай,
Тағы бир оқты салады,
Таўлап тартып қалады,
Ысқырып оғы барады,
Жан жерден тийе қалады,
Таң қаларлық болады.
«Разы бол, аға» деп,
Еки жигит қулады.

Анда Қоблан сөйледі,
Сөйлегенде не деди:

— Мына келген душпанға,
Тайсалмастан барайын,
Ушырып күлин аспанға,
Бир тамаша қылайын,
Жүре берсек қырады,
Қашқан болмас ылайық,
Арыслан туўған Ер Сайым,
Тайынбайық, турайық,
Мына келген залымға,
Қарсыласып барайық.
Буларға қарсы турады,
Айыллы Орақ бабадан,
Руксат Сайым сорады,
Әжеп болар, балам, деп,
Жуўап бере қалады,
Қәхәр менен Ер Сайым,
Қызыр дәўге қарады,
Әўелги гезек меники,
Келлеғар деп сорады.
Гәпимди қалай көресиз,

Бәленттен пәске жүресиз,
Үстиңе келген мийманды.
Батыр болсаң Қызыр ер,
Гезекти бизге бересиз.
Ол да қайтпас ер еди,
Қарсы қарап тур еди,
Әмелиң болса ал деди,
Талтайып Қызыр турады.

Сонда тұрып Ер Сайым:
«Ғапылда болма сен деди,
Ал атаман мен деди,
Пирим Шахмардан деп,
Қаўсыл Қияс пирим деп»,
Сары жайдан оқ атты,
Оқлар барып шырп етти,
Берди мәрттиң тилегин,
Дәл жүректен оқ өтті.
Оңлады батыр талапты,
Талмай етип ғайратты,
Латманатқа сыйынып,
Қызыр ериң қулапты.
Үш жигити Қобланның,
Оқтан ушып өлген соң,
Қапа болып жылапты.

Буннан кейин, бул жерде Қызыр дәўди өлтирип, Дәўкемпирдің халқына қарай сапар тартты. Арадан бир нешше күн өтті. Жол журип Дәўкемпирдің қаласына жетти. Жақынлап бара бергенде, есабы жоқ көп әскер ушырай кетти. Бул әскерлер менен, нешше күн урысып, ақырында жеңип, әскерлерди Дәўкемпирдің қаласына тықты. Дәўкемпир бул ислерден бұрыннан-ақ хабардар еди. Қорра таслап қарағанда Ер Сайымның ғайратын Қобланнан басымырақ көрип, батыр болса да қолына түсетуғынын палұан билип, кемпир урыс майданына шықты.

Темирден тон кийип, көк полатқа құрсанып, Ер Сайымға талабан болды. Кемпир Ер Сайымға барып, Ер Сайым менен гүреспекке тайын болды.

Еки батыр тутысты,
Сәскеге дейін гүрести,
Бирин-бири жыға алмай,
Хайран болып тұрысты,
Песин ұақты болғанда,
Наймыт өлгир маманың,
Аш белинен алады.
Ыңыранып жанбас салады
Бир мәртебе зор қылып,
Көтерінкіреп барады.
Көкирегине келтиріп,
Тағыда зор қылады.
Енди жығар ұақтында,
Кемпирдің салған қыйқыұы,
Топ атқандай болады,
Үзилип кетіп кемпирдің,
Зорға тұрған ышқыры,
Кемпир сасып жылады:
«Батыр жолда саспа деп,
Қара жерге баспа деп,
Жаздыра гөр белимди,
Әбрәймди ашпа деп»,
Ғам-гүнге кеулин толтырды,
Қызыл жүзін солдырды,
Батырлығын билдирди,
Қан майданы болса да,
Жайылған көпти күлдирди.
Кемпирге берген мәулетти,
«Өйбей ғана бала» деп,
Алғаннан соң рухсатты.
Хайран қалып бул жерде,

Қарап турды әлеумет,
Әсте ақырын тасалап,
Кемпирдің қылған исине,
Сайымның қасына барып,
Ғапылда турған жерінде.
Қағып салып ийнине,
Алып кетти бул кемпир,
Дәрұзаның ишине.
Мамаң хәдден асады,
Сайымды алып қашады,
Кеўлиндеги болған соң,
Дәрұзаны басады.
Хәмир болып ислерден,
Болған урыс тоқтады.

Буннан кейин Ер Сайымның жигитлери Қобланның алдына барып, бир сөз айтты:

— Жүйрик едик шашпай-желмей майрылдык,
Лашын едик қанатлардан қайрылдык,
Арзымды есит Қоблан атлы жан аға,
Ер Сайым палұаннан бизлер айрылдык.

Жууап берши бизлерге,
Қуллығың боп сизлерге,
Ер Сайымнан айырылып,
Не деп барамыз елге,
Ортаға өзим урайын,
Жанға жәбир қылайын,
Жууап берши, аға жан,
Артықпыз ба Сайымнан
Кейнинен излеп барайын.

Анда Қоблан «асықпаңыз» деп дағыстанға шығып кетти:

Ендиги сөзди Дәўкемпирден еситиң: Сайым баланы ишке алып, жети күн сақлап, мама айтты:

— Хәй Ер Сайым, маған бағынасаң! — деди.

Ер Сайым ойланды: «бирди кеширеди деген, өли арысланнан тири тышқан артық»—деген, деп мамаға бағынатуғын болды. Мама сегизленши күни Сайымға жууап берди.

Ер Сайым қаланы айланып қырқ жигитине қосылып, Қоблан менен сексен атлы болып, бирликте мәсләхәт етти.

Айыллы Орақ баба айтты: —Хәй, жиглтлер, бул жатыстан ис питпес, суўды сағадан тыймақ керек, Алалай-Булалай шәхәрине бармақ керек. Шарықлы деген бир дәўи болатуғын еди. Шарықлыны алсақ, бул қаланы алдым, деп санаўға болады. Бирак қаласына бармайық, Мәскеў-Тураба деген теңиздиң ортасында бул дәўдиң мәканы болады. Ол қалаға жол таўып барыў қыйын, дәўдинң кус салып келип кететуғын жолын тосайық.— Айыллы Орақтың бул сөзи хәммеге мақул болды.

«Әне барайық, мине барайық» пенен арадан бир жыл өтти. Шарықлы дәўдиң жолын тосып, теңиздиң түбинде жай таўып, жата берди.

Шарықлы дәў хәр жылда еки рет кус салмаға шығар еди. Дағыстанға шығып кийик, қулан аўлар еди. Сол дәрбентти булар тосып турды. Бир күнлери шаңғытып киятқан думанды көрди. Туманбекен десе, бир майдан алдында ийтлери сыңсылап, куслары шаңқылдап киятқан бәлени көрди.

Қоблан дәўди көргенде қурттай күсейтуғын еди. Туўларды көтерип, бул хәм алдынан қарсыласып бара берди. Шарықлы булардан бийхабар еди. Алдында туўды көрип, дәў бир сөз айтты:

— Қызыл туўды көтерген,

Жолымызда қарсы турған,

Ким боларсаң енеғар,

Атыңды айт та, хаслыңды айт,

Қай тәңирдиң кулысаң,

Қай кәрадан боларсаң,

Баян әйле атыңды,

Көринген бизге жаўмысаң,

Я бир жүрген жолаўшы,

Я бир сағым таўмысаң?

Анда Қоблан сөйледі:

— Қарт гүрең атым астымда,
Қайтпаған дәулет басымда,
Қоңыраұлы найза қолымда,
Үш жыл болды келгеним,
Заңғар сениң қастыңда.
Енсең мениң диниме,
Қутқарарман сизлерди,
Бағындырсам халқыңды,
Дос тутарсаң бизлерди.
Басыңа сауда салмаға,
Менмендурман, мендурман,
Менменликке бел қойған,
Бәлки қара ер дурман.
Азыұдың аұыр шәхәрінде,
Көбикли атлы дәуинди,
Қара жер менен тең қылған
Қоблан батыр мен дурман.
Санаұлы турған ер едим,
Қатарда нардың бири едим,
Үш жыл талап қылғаным,
Шарықлыдай палұансаң,
Дәрбент жолды алғаның,
Мен табалмай жүр едим,
«Айқассам» деп әрманым,
Маған жақын кел деди,
Алалай менен Булалай,
Басыңды ийип бер деди.
Ақкермен менен Жанкерменге,
Алдымда баслап жүр деди.

Анда дәулер сейледі:

— Садағаң сениң кетейин,

Қоблан деген сен болсаң,
Бир қорегим етейин,
Барайын деп елиңе,
Қумар етип жүр едим.
Меннен бұрын келипсең,
Бир тәуекел көрейин,
Бүлдирдің бе халқымды,
Сазайыңды берейин!
Қарсыласып келеди.

Анда Қоблан сөйледі:
— Адымда тұрған Шарықлы,
Батыр болсаң сен деди,
Гезегимди бер деди.
Анда дәулер турады,
Түсинбестен сөзине,
Гезек деген не деди,
Қаны толып көзине.

Анда Қоблан сөйледі
— Қас батырдың белгиси,
Гезек пенен алысар,
Мерген болса атысар,
Гезек пенен бәтшағар,
Бұл сөзлерди еситип,
Енди ғайрат қылысар,
Басыңқырап жүректі,
Артық туғған мәрт Қоблан,
Дәуге берди гезекти.
Гезегинди ал деди.
Қолыңнан келсе тәниме,
Өлгендей жара сал деди.
Сол уақытта Шарықлы,
Сары жайын қолға алып

Мынаў турған наймыт дәў,
Кегейдей оғын бир салып,
Дизесин жерге бир басып,
—Аты шыққан батырсаң.
Таймай турғыл сен деди,
Бала турды шырқырап,
Бир аллаға зар жылап,
Селлер болып көз жасы.
Қабыл болды тобасы,
Хәзир болып келипти,
Қызыр Ильяс бабасы.
Алмастан қалқанды тутты,
Келген оғы шақ етті,
Қорыққанынан мәрт Қоблан.
Көзиниң жасын төгеди,
Оқтың келген пәтинде,
Астындағы қарт гүрең,
Түйедей барып шөгеди.
Айыллы Орақ бабасы,
Алғыл бала әмел деп,
Қорықпа балам, қорықпа деп,
Турады тәселле берип.

Буннан кейин, дағыстанға шығып, шамаллап кеўлин басып, бир кудаға сыйынып,
сары жайды атсам өтпес, қызыр Ильяс яр болса, қылышты қолға алып,
қылышкерлик қылып бир тәўекел қылайын деп, әне Қоблан Шарықлы дәўге
жақынласып бир сөз айтты:

— Алдым бийик, артым жар,
Айланарға жерим тар,
Жығылар болсам бириўбар,
Он еки имам, төрт шәрьяр,
Балаңнан болғыл хабардар,
Зал аўлады Рустеми дәстан,
Мәдетти бергей Султан,

Пиримиз Шәхимәрдан, — деп,
Атлана берди мәрт Қоблан,
— Беккем тутқыл өзинди,
Қолыма қылыш аламан,
Бир ғана силтеп қаламан,
Батыр болсаң Шарықлы,
Тайынбастан тур, — деди.

Анда дәулер сөйледи:

—Абайыңды қой деди,
Хәмелиң нешше болсада,
Заңғар қыпшақ ал деди.
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Қамшы урады торы атқа,
Жеткергей алла муратқа,
Минди батыр ғайратқа,
Ат арқадан келеди,
Атты шауып қублаға,
Урайын деп оқлады,
Атлар тасып өтеди,
Ол қубладан келеди,
Урайын деп қылышты,
Тәуекел етпей мәрт Қоблан,
Және тасып кетеди.
Силте Қоблан, силте деп,
Қубладан ҳауаз келеди,
Түү сыртына бир келип,
Ат үстинде түргелип,
Ықыранып қылыш салады,
Пирим Шәхимәрдан деп,
Урды силтеп қылышты,
Кескенин наймыт билмеди,
Тағы ур деп сөйледи,

Тебиренген ұағында,
Мынаұ турған Шарықлы
Еки жаққа қулады,
Мынаұ турған Шарықлы,
Тең бөлинип қалады.
Шарықлы дәу өлген соң,
Айыллы Орақ бабасы,
—Аұа-аұа, Қоблан, деп,
Марапат берип турады.
Қобланлының жүрегине,
Хәммеси хайран қалады.
Шарықлы дәудің геллесин,
Найзаларға қыстырып,
Алалай менен Булалайға,
Ат ойнатып барады.

Бул кеткеннен мәнзил-мәкан жерине жетти. Бир шәмшениң басында жатып кийик, қулан аұлады. Алалай менен Булалай шәхәрине сол ұақлары бир хабар жетти. «Урмасын қылыш, жыламасын баламыз, кейнине еремиз, алсаң дұнья беремиз, айтқаныңа көнемиз» деди. Бул елшиниң хабары менен Шарықлының ели астыртын бағынды.

Бул Айыллы Орақ бабаң бул шәхәрлерде хұкимдарлық етти. Қобланның бул журтқа келгенлигине арадан алты жыл өткен екен. Баяғы Дәўкемпир мамаңнан бир қыз дөреген екен. Қыз хәм жети жасына келген екен. Қыз жети жасына келип, мәрдана күшине толып, ата-анасынан күшлирек палұан болды. Дәўкемпир Қобланға хабар салды. Булар да Дәўкемпирдиң қаласына жүрди. Дәўкемпир былайынша сөз салды:

— Ғалаба урыс болмасын,
Жети жасар қызым бар,
Қыз палұан болды атағы,
Ортаға шықсын бир палұан,
Егер жықса қызымды,
Қайтпайман айтқан сөзимнен,

Бағынаман өзине.

Бул жууаптан кейин, Айыллы Орақ бабаң айтты: «Енди қырғын болмасын, ортаға палұан шығарайық, бул заңғар әрмансыз болсын, буның хәм тамашасын көрейик», — деди.

— Әжеп болар, — деп хәммеси жууап қайырды. Жети күн той берсин, және қырк күн мәўлет берсин, айнымасын сөзинен, айныса түна өзинен,—деп жууап берди. Буннан кейин, той-тамаша бердирип, арадан неше күнлер өткенде, үәдели күн жеткенде Дәўкемпир қызын ертип келди.

Жети жасар қыз палұан,
Ол ортаға келеди,
Ер Сайымдай бул палұан,
Бул да шықты буюқтан,
Ендиги гезек бизики,
Рухсат берің бизге деп,
Ортаға талап қылады,
Айыллы Орақ бабасы,
Пәтия берип турады.
Ортаға шыққан ўақтында,
Мынаў турған Ер Сайым,
Көзге илмеди нашарды,
Менменликти ойлады,
Ортаға шықты палұанлар,
Бир тамаша болады.
Жағаласып палұанлар,
Қарсыласып турады.
Келип жанбас урады,
Күн ярым күн толғанда,
Тайынбай гүрес салады.
Жығалмады бир бирин,
Хайран болып турады.
Ер Сайымдай баланы,
Еки күн жүзи толғанда,

Қыздың қолы қызықты,
Белинен алды тарақты,
Қыз палұан қылды ғайратты.
Бир мәртебе зор қылып,
Мынаұ турған Сайымды,
Дизесине миндирди.
Шөптей көрмей баланы,
Қаңбақтай қылып көтерип,
Қол ушына келтирип,
Таўлап жерге урады.
Менменликтің дәртинен,
Мәдет бермей алласы,
Ер Сайымдай палұанның,
Мурады қасыл болмады,
Атаңа нәлет ахмақ қыз.
Қарқыратып шалады.
Геллесин бермей қалмаққа,
Атадан жалғыз мәрт Қоблан,
Қарт гүреңге қамшы урып,
Ортаға өзін урады.
Әўели гүрес болса да,
Кейин қырғын болады.
Араласып палұанлар,
Белли қырғын болады.
Жети күн урыс болады.
Жосылып аққан қызыл қан,
Сай менен ағып барады.
Ер Сайымның сүйеги,
Ол далада қалады.
Басқы таўып қалмақлар,
Қаласына қамалды.
Шыдамай мәрттің урысына,
Қалмақлар бақый болады.
«Әламан» деп душпанлар,

Қол көтерип турады.
Айыллы Орақ бабаңды,
Соған басшы қылады.
Ат шаптырып далаға,
Жар урдырып қалаға,
Айыллы Орақ журты деп,
Дабыра қылып турады.
Дәўкемпирдің шәхәрине,
Хәмде оның халқына,
Шаменбет қалмақ журтына,
Басшылары өлген соң,
Алты барып бес қайтты,
Ала алмады бос қайтты.
Ер Сайым батыр өлген соң,
Ашыў менен мәрт Қоблан,
Қарсы шыққан душпанды,
Бирин қоймай жылатты,
Көзи қорыққан душпанлар,
Қыз палўанға қарамай
Бағындық деп шуўлапты.
Дәўкемпирдей мамаңның,
Пайманасы толады,
Бул урыстың кейнинен,
Қобланлыдан өледі.
Рейми келди Қобланның,
Дәўкемпир мамаң өлген соң,
Айыллы Орақ атам деп,
Сизге ерген ботаң деп,
Айыллы Орақ, ай Орақ,
Қызың болсын палўан деп,
Қыз палўан менен еккисине,
Мына журтты береді.

Әне урыс тамам болды. Бул журтты Айыллы Орақ пеней Қыз палўанға тапсырып,

ағайын-қарындасы болып, хәмирине көндирип, душпан болған қалмақты тирилей жерге көндирип, бір жыл бул шәхәрде жатып дем алды.

Өз жигитлери менен хәм Ер Сайымнан қалған жигитти өзине ини қылып, Қоблан саламат елине қайтты.

Төртінши бөлім

Қоблан ер арадан бір неше күн өткен соң саў-саламат елине келди. «Ақшаханды алсам, оннан соң урысқа шықпас едим», деп Қоблан батыр серт етті.

Қоблан Полат ханды шақырып алып айтты:

—Алшағыр гәуирдин журты сизиң караўыңызда. Ақшаханға барсаң, заңғарға қылыш урсаң, «бір жаманның кесапатынан қан дәрья қурылды» дегендей, ат жығылар, адам өлер, урыста гүна жоқ, көп адамлардың ҳақ қаны жерге төгилсе, мойынымызға. Бул ханды өлтиремиз, — деди.

Анда Полат айтты: — Хәй достым Қоблан жан, малы-дүньяны сарп етип, Қатағанға ат жиберип, Қараман қайнағанды шақырып алып, қырк күн тамам той берсең, халықтың пәтиясын алсаң, әне тойдың кейнинен Ақшаханды өлтирип, тахтын алсаң, қалай болар, — деди. Буның менен қатар Ақшахан менен сизди өзим сыйға шақырарман. Сол шақырық күни билгениңизди етерсиз, «жаман ер қосқа шабады», — деген деп, Полат ақыл берди. Бул сөз макул түсти.

Қоблан батыр Қараманға он жигитти атландырып, хабарға жиберди.

Қараманды шақырып,
Шымгент пенен жыраққа,
Жайылып жатқан көп журтқа,
Хат жазады мәрт Қоблан,
Қайнағасы Қараман,
Оны да Қоблан шақырып,
Той береді, береді.
Қатағаннан келгенге,
Хұрметли сыйын береді.
Хұрмет етип мәрт Қоблан,
Хәммени теңдей көреді.

Қырк биринши күнinde,
Мына тойды тарқатып,
Құртқа менен еккиси,
Келеди көптің алдына.
— Ағып турған дәрья едим,
Қалар болдым сол жерде,
Бул сағымнан айырылып,
Мәўжирип турған дарақ едим.
Астымды мениң жар алып,
Үсти бетим сел алып,
Жапырағым жерге төгилип,
Қалар болдым бир куўрап.
Мәўиж урып турған гия едим,
Өртте қалған күл болып,
Қалар болдым сел болып,
Бурын жақты болсам да,
Хәзир ўақта ойласам,
Көп жылаттым душпанды,
Хәзир ўақта ойласам,
Қаларман ба халқым-аў;
Қара жер менен тең болып.
Батырлықтың кейнинен,
Тилегим бар сизлерден:
Сыймасам да жер жүзине,
Ақ теректей саям жоқ,
Бир перзенттің кеминен,
Пәтия берің бизлерге,
Дәмем барды сизлерден.
Малы-дүньяма қудайы,
Бир туяқ қалса излерде. —
Халықтың кеўли бузылып,
Жылай берди сөзлерге:
— Алла тала бергей деп,
Бир тырнақты сизлерге,

Тилегиң қабыл болғай деп,
Келеси усы ўақытта,
Қошқардай уғыл туўғай деп,
Мынаў турған перзентиң,
Өзиңнен батыр болғай деп,
Той етиң халқың тойсын деп,
Тилегиң қабыл болсын деп,
Душпаннан алдың арыңды,
Хәмме берди пәтия,
Жалғыз балаң болсын деп,
Майданға атын шаптырды,
Қобланның айтқан сөзине,
Жыйылған хәмме халық турды.
Әўел басы келгенге,
Алдына ат миндирди,
Кейнинен сарпай жаптырды,
Малы-дүнья бәршасын,
Қарт гүреңнен бөтенин,
Хожалықтан басқасын,
Садақа қылып тарқатты,
Ғәрип пенен қәсерге.

Буннан кейин Қоблан мәсканда жатты. Полат Ақшаханның алдына келди.
Ақшаханға: — Арзым бар, — деди. — Айт арзыңды, — деди. — Қоблан достым еди,
шақырып сый қылсам деген кеўлимде бар, жақсы болдым, жаман болдым, көп
дузыңды иштим, аз хызметинди еттим, дослықты бәржай етип, мурадыма жеттим.
Екеўиңиздиң пәтияңызды алсам, қалай болар еди. — Сонда Ақшахан айтты: — Хәй,
Полат жан, мақул айтасаң, — деди. Шақырма деўге Қобланнан қорқады, — әжеп
болар, — деди.

Тамамы қәрежетлерин Полат жан тутынып, Қобланға ат жиберди. Қоблан хәм
айтылған ўақты болған екен деп, елли жигитлерин кейнине ертип, Полаттың
шақырығына барыўға мәсләхәт етти.

— Хәй жигитлер, Ақшахан хан келсе, елдиң шети жатқанда, от қызылы батқанда,
атқа шыққан адам болып, қапының аўзын алыңлар, сол ўақлары алдыңызға келсе,

бир адам шығармай басын ала бериң.

— Әжеп болар, — деп хәммеси сертлесип, Полаттың тойына барды. Қоблан үш күн жатты. Алтмыш еки хәмелдары менен Ақшахан, Полаттың шақырығына келип, Қобланды көрип, иши күйип турса да «келдің бе саламат, шырағым» — деп, Қоблан менен көристи. Өне, хәммеси бир сыйда отырды. Сәхәр ұақта Қоблан бир сөз баслады:

— Мәдет бергей халық әйлеген қудайым,
Әуел бастан сизден саўал сорайын,
Бул сөзиме жуўап бериң Ақшахан.
Пухараңыз әуел бастан датлады.
Дийўан барып мал-дүньясын хатлады,
Алса алсын, дүнья кетти сизлерге,
Ата-анамды неге еркине қоймадың?!

Бул халыққа бастан салдың жәбирди,
Жаманлыққа етип едим сабырды,
Буйырдың бизлерди Азыў елине,
Мен кеткенде неге алдырдың гәўирди.

Бедеў жалын саўаш күни тараттың,
Биз кеткен соң ол елимди шуўлаттың,
Той бердим атымды халқым билсин деп,
Кемиси бармеди еткен ғайраттың?!

Жасы үлкен деп мен сыйладым сизлерди,
Душпан көрдің, бөри көрдің бизлерди.
Алдап мени хәр елатқа жиберип,
Тағы қайтып келмес деппедің бизлерди.

Душпанлығың мен билдим,
Өзимди айдап хәр жерге,
Мунша саўда салғандай,
Не қылып едим сизлерге,

Душпаннан өзим қутылдым,
Бүгін сизге тап болдым, —деп,
Қолына алып қанжарды,
Услап алып Ақшаханды,
Өлген балалар жаны ушын,
Ол бүлінген халық ушын,
Ол төгилген қан ушын,
Қарқыратып шалады,
Ақшахандай патшаны.
Қобланлының жигити,
Кимисинде ақ қанжар,
Кимисинде бир қылыш,
Хәммеси бирдей умтылып,
Батырлығын билдирди.
Қарт хожадай бийлерин,
Тирилей жерге көмдирди,
Суўға басып бөрисин,
Қырып салды батырлар,
Қас душпанның нешшесин,
Найзаға шаншып шығарды,
Ақшаханның геллесин,
Бир ақшамда жай қылды,
Хәмелдардың бөрисин,
Полатты тахқа мингизди,
Дәўир кимнің дәўири,
Полат ханның дәўири,
Көрсетти мәртлер ғайратты,
Көтерип тахқа мингизди,
Хақтың улы Полатты,
Дәўир өтті Ақшаханнан,
Душпанларын өлтирип,
Мәртлер жетти муратқа,
Бизлер де жеттик муратқа,

* *

Тоғыз ай, тоғыз күнлерде,
Айы-күни бир болып,
Аршадан ағаш көмдирип,
Алтын жүен кердирип,
Толғақ тутып телмирип,
Күн ярым күн толғатты.
Қоблан атлы ол жалғыз,
«Бергейдағы алла» деп,
Далада жүрип жылапты.
Сонша еткен батырлық,
Бир күн шелли болмапты,
Әйне таң атар алдында,
Мәдет берди алласы,
Шырқырап шықты баласы,
Ол майданға шығарды,
Шүйиншиге дүньясын,
Шүйинши берип хаялға,
Садақа қылып тарқатты,
Дүньясының бәршесин.

Анда Қоблан сейледі:

— Қарқарам бар бул басымда шоқтан шоқ,
Батыр болып, дәўран сүрдим аздан көп,
Шырқыраған перзент даўысын еситтим,
Енди өлсем, жалғаншыда әрман жоқ.

Душпанларға тийди мениң зыяным,
Айдадым сүриўлеп душпанның малын,
Жалғаншыда көрдим мен хәм перзентти,
Разыман енди алса да жаным.

Қоблан батыр халын айтып жылады,
Не бир ахмақ тамашаға қарады,
Шырқыраған бул даўысты еситип,
Еси аўып, есеңкиреп турады.

Мен жыладым өз ҳалыма зар-зар,
Перзентти берипти бизге биреўбар,
Енди өлсем, жалғаншыда әрман жоқ,
Жанымды алғайлар жаратқан жаббар.

Қобланның ели, халқы жыйналып, бул тойда Мырза Сайым деп атын қойды.

* * *

Бала жети басына келди. Пайғамбар сүнлет еттирип, баланы мектепке берди. Жети жыл тамам оқып, бала он төртине келгенде уйқылап жатқанында баяғы Қобланның досты, Ерсайым атасы түсине кирди:

— «Қабыл болды атаңыздың тилеги,
Сени көрип, жарылды ма жүрегим,
Мен атаңнын досты едим, жан балам,
Буннан бурынырақ өткен күнлерде.

Бул шәхәрге келип күйди еңбегим,
Дағыстанда қалған еди сүйегим.
Бир-еки аўыз саған баян сөйлейин,
Қулақ салың жигербентим, перзентим.

Жалғыз балам ат белине минбесең,
Разы емеспен бизди излеп келмесең,
Бизлер қалдық қызыл қыя қумларда,
Разы емеспен гүмбез белги салмасаң.

Узақ болғай дейип тиле жасыңды,
Тезден жоғалт өзиңе қарсы қасыңды,

Қум ишинде қуўрап қалды сүйегим,
Иззетлеп қәдирле жалғыз басымды».

Усыны айтқан ўақытта Мырза Сайым секирип орнынан турды, көрген түсин Қобланға баян етеди. Қоблан алдына баласын салып, «жолың болғай, перзентим», деп баўыры оттай күйип, «саў-саламат келгейсең», деп рухсат берип қала берди. Мырза Сайым нешше күнлер жол жүрип, баяғы Қобланның мөкан қылған жери, Қыз палўанның елине жақын Келип, Айыллы Орақ бабасын таўып алып, өзин таныстырып, хал-жағдай сорасты.

Сонда Айыллы Орақ бабасы айтты:—Хәй перзентим, Мырза Сайым. Бул залымның дини жоқ, хәм сөзиниң бәнти жоқ бул Қыз палўан дегенниң, қартайдым, әзиз болдым, белимнен мәдет, өзимнен қуўат кетти. Меннен қуўат кеткен соң, залым бурынғы динине кетти.

Айыллы Орақ бабаны алдына салып, Ер Сайымның сүйегин излеп, қыя шөлден таўып алып, үстине кишкене жай салып, қолынан келгенше тәрбият қылып, Айыллы Орақ қыз патшаға хат салды.

— «Атым Мырза Сайым ердиң еримен,
Бес айлық жоллардан жүрип келермен,
Қыз патшалар мына сөзди тыңласаң,
Қоблан улы Мырза Сайым боларман.

Қасты етсем, мен шийрин жаның аларман,
Тез жибериң бул хатымның жуўабын,
Жибермесен халқыңа ўайран саларман,
Өзим сорасаң жигитлердиң сойыман,
Талап қылып келдим Полат елинен.
Атым Мырза Сайым, Қоблан улыман,
Қыз палўанға талабан боп келермен.

Минбей бедеў дағыстанда желермен,
Өзим оқып, хақ сәнасын билермен,
Сениң менен Дәўкемпирдиң қызлары,
Алыс жерден гүресийге келермен».

Ендиги сөзди Қыз палұаннан еситиң:

— Дуұай-дуұай көп сәлем,
Мырза Сайым батырға,
Айтсам халықтың сөзи менен,
Дәўкемпирдің қызыман,
Атым сорасаң қыз палұан,
Мырза Сайым сениң менен,
Бир гүресип көрермен.
Өзиниң халын шақласың,
Қалың малым сол еди,
Жықсам енди баланың,
Геллесин кесип аларман.
Жығыла қойсам балаға.
Тәнимди бағыш қыламан,
Хызметинде боламан,
Айтқанына көнемен,
Елатымды беремен,
Жығыла қойса бизлерден.
Тирилей жерге көмемен»,
Усылай хатты жиберди.

Бул сөзден кейин қыз палұан, арадағы адамларын жыйнап дәплерин қақтырып, майданға шығып, мысал тойдың қуралындай қылып, курды үлкеннен қурып, гүрес майданына тайын болып турды. Анда Мырза Сайым налыс әйлеп, бир сөз айтты:

— Налыс етип яратқанға жылайман,
Жекке келдим, не бир күнге жарайман,
Жалғыз перзентіңе бергил истанат,
Дәў-периге патша болған Сулайман.

Сыйындым сизлерге Омары-Оспан,
Бенде қатарында көргейлер субхан,

Мен жалғызбан, истанат бер, сыйындым,
Мәдет берин бизлерге имамы ағзам.

Бизлер болдық бул елдерде бийқарар,
Жас перзентпен, бизге болғыл мәдеткар,
Тарыққанда мен сыйындым сизлерге,
Мәдет болың шейит болған имамлар.

Зар жылады Қобланлының баласы,
Қабыл екен Мырза Сайым тобасы,
Усылайынша зар-гириян болғанда,
Таяр болды Қызыр Ильяс бабасы.

Аўзына және түкирди,
Жаўырнына бес урды,
«Тайма, балам, тайма», деп
Ғайып болды көзинен.
Рустему Дәстандай,
Мәдет берди өзине.
Хәзнрети Әлийдей,
Қуўат берип белине,
Сол ўақлары Мырза Сайым.
Ортаға талап етеди,
Қабыл болып тилеги,
Ол ортаға шыққанда,
Таўдай болды жүреги,
Қыз палўан шықты кубладан,
Мырза Сайым арқадан,
Жағаға қоллар салысты,
Еки палўан алысты.
Бир күн гүрес салады,
Жығыса алмай турады.
Айрылып сонда турады,
Бир ярым күн толғанда,

Жыйылып турған қалмақлар,
«Бул не деген ғайрат» деп,
Бәри хайран қалады.
Нар буұрадай бурқырап,
Жарылған муздай гүңиренип
Саўғаға бергил жанымды,
Мурады хасыл болмады,
Еки күн жүзи толғанда,
Жығыса алмай турады.
Еки жарым күн болғанда,
Мырза Сайым ол бала,
Қыз палўанды меңгерди.
«Олла-билла яр болдым,
Бердим саған тахтымды», —
Деген сеси шығады.
Аш белинен алады,
— Ер Сайым, атам яр бол,-деп,
Пирим, — деди, көтерди,
Дизесине мингизди.
Тебрэндирди бөксесин,
Жерден қарыс көтерди,
Қыз палўанның өкшесин.
Дизесине мингизди.
Қысып еди белинен,
Отлар шықты тәнинен,
Қол ушына көтерип,
Таўлап урды жерлерге.
Атадан қалған ақ қанжар,
Ақ қанжарын алады,
Қыздың барып жанына,
Жалақлатып турады.
Анда нашар сөйледи:
— Жүрмеге сизге жол болдым,
Зорлық етип бир жықтың,

Жумсарына күң болдым,
Бағынаман сизлерге,
Бердим барлық халқымды,
Бул дүньяда сырласым,
Қыяметлик жолдасым,
Саўғаға бергил жанымды,
Биздей сизиң ярыңды,
Хәмириңе мен көндим,
Төге көрме қанымды,
Олла-билла яр болдым,
Бердим саған тахтымды.

Усы ўақытта Мырза Сайым палўан қызды босатты. Бул шәхәрінде алты ай болып, қыз палўанның орнына биреўди патша көтерип, бул шәхәр Мырза Сайымның қараўында болып, неше түйелерге зер артып, басын жетелеп қул менен, малын айдар күн менен, Қыз палўанды узатып, Мырза Сайым жөней берди.

Елге жақын келгеннен кейин халқына хабар салды. Қоблан елатына хат жазып, жети күн той берип, келинин көрип, душпаннан арын алып, патшаны тахтан қулатып, душпанын жылатып, әне, Қоблан баҳадыр елинде жатты. Перзенти Мырза Сайымға ықтыярын берип, Қоблан батыр қартайып, күнлерден бир күни дүньядан өтті.

Мырза Сайым моллаларды шақырып, қара жерге арыў кепинлеп узатты.

Қысырақ сайлап сойдырып,
Ели-журтын тойдырып,
Қоблан ердің минекей,
Қайырлы болды әжели.
Муратқа жеткен секилли,
Қыз палўанның халқына,
Патша болды баласы.
Қабыл қып аллаталасы,
Көрмегенге лап болды,
Көргенлерге тап болды,
Тыңлайтуғын кулаққа,
Қобланлыдай батырың,
Еситиңлер, сап болды.

Дәстандағы гейпара сөзлерге түсиник

Күйме — қоңыраулы арба

Амуд — шоқмар

Әсет — жаздың ыссы айларының бири, июль

Ашру — дупең—мылтық

Байыұлы — руудың аты

Боза — ишетуғын суұсын

Дийхан — хатшы (секретарь)

Датқашы — арыз айтыұшы

Даргай — ханның отыратуғын жери

Игри — қыйсық

Истанат — жәрдем сораұ

Лалимаржан — мойынға тағатуғын моншақ (қымбат тас)

Латманат — қалмақлардың кудайы

Лабыр — аұыр мәнисинде

Лепес — тилек

Муҳим — әҳмийетли

Мәскан — жол жүриұ

Муптала — дилгир болыұ

Мәхрем — хан хызметкери

Пота — белбеұ

Паймана толды— өмири питти

Пәрияд — жылаұ

Сегбир – ҳарып талыұ

Сухбан — тәңри

Сайғақ — қәбирдиң басына шаншатуғын ағаш

Сәркарда — басшы

Ысқат — өликтің үстине жабатуғын кийим

Халақа — басқа оралған орамалдың артқа тасланған ушы